

Національний університет
водного господарства
та природокористування

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Національний університет водного господарства
та природокористування**

**Відокремлений структурний підрозділ «Рівненський
фаховий технічний коледж Національного університету
водного господарства та природокористування»**

Ушакова О. А.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Рівне 2021

УДК 336.717(075)
У93

Рецензент:

Мельник Л. В., кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів і економіки
природокористування Національного університету водного
господарства та природокористування, м. Рівне.

*Рекомендовано до друку педагогічною радою ВСП
«Рівненський технічний фаховий коледж НУВГП»
Протокол № 12 від 17.06.2021.*

Ушакова О. А.

У93 Банківські операції : навч. посіб. – Рівне : НУВГП,
2021. – 226 с.

ISBN 978-966-327-501-7

Навчальний посібник «Банківські операції» містить навчальну програму, теоретичний та практичний блоки, блок завдань для самостійної роботи, питання гарантованого рівня знань, набір типових розрахунково-аналітичних задач та тестових завдань. Навчальний посібник упорядкований відповідно до вимог кредитно-трансферної системи навчання. Цільовою аудиторією посібника є здобувачі освіти спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (освітня програма: фінанси і кредит). Також він може бути корисним для здобувачів освіти спеціальності 071 «Облік і оподаткування» (освітня програма: оціночна діяльність).

УДК 336.717(075)

ISBN 978-966-327-501-7

© О. А. Ушакова, 2021
© НУВГП, 2021

ЗМІСТ

Передмова	5
Навчальна програма дисципліни	6
Методичні рекомендації до вивчення окремих тем навчальної дисципліни	7
Змістовий модуль 1. Організаційні засади діяльності банків, формування ресурсної бази, розрахунково-касове обслуговування	7
Тема 1. Види банків і порядок їх створення в Україні	7
Тема 2. Організація діяльності банків	16
Тема 3. Операції з формування ресурсів банків	24
Тема 4. Операції з обслуговування платіжного обороту	51
Тема 5. Операції з готівкою	64
Тема 6. Операції з пластиковими картками	75
Змістовий модуль 2. Кредитна діяльність банків	88
Тема 7. Кредитні операції	88
Тема 8. Операції з надання і погашення кредитів	94
Змістовий модуль 3. Інвестиційні операції, діяльність банків на фондовому ринку, роль у вексельному обігу	104
Тема 9. Інвестиційні операції	104
Тема 10. Операції з цінними паперами	112
Тема 11. Операції з вексялями	123
Змістовий модуль 4. Валютні операції та інша діяльність банків	137
Тема 12. Операції банків з іноземною валютою	137
Тема 13. Операції з надання банківських послуг	149
Тема 14. Операції із забезпечення фінансової стійкості банку	160
Методичні рекомендації до практичних занять	166
Тестові завдання	199
Організація самостійної роботи здобувачів освіти	216
Зразки завдань модульних контрольних робіт	221
Питання гарантованого рівня знань	223
Мета, тематика, структура курсової роботи, розподіл балів за виконання	225
Розподіл балів, що присвоюються здобувачам освіти	228
Рекомендована література	229

ПЕРЕДМОВА

Банки забезпечують зв'язок між суб'єктами економічних відносин через платежі, обмін та переказ грошей, дозволяють вигідно управляти фінансами тим з них, хто накопичує кошти, і тим, хто бере їх у позику, тобто банк – це універсальний фінансовий посередник. Сучасні банківські працівники повинні відрізнятися вмінням грамотно проконсультувати, переконати клієнта у необхідності тих чи інших послуг.

Мета вивчення навчальної дисципліни «Банківські операції» – формування системи знань у галузі організації і технології здійснення банками пасивних та активних операцій, надання банківських послуг.

Завдання курсу – вивчення методів проведення банківських операцій та надання банківських послуг; набуття вмінь виконувати конкретні операції банківської діяльності.

Фахові компетентності, яких набувають здобувачі освіти при вивченні навчальної дисципліни: здатність до осмислення теоретичних та практичних основ становлення і розвитку сучасної банківської системи України; здатність до визначення сутності та методики здійснення банківських операцій, пов'язаних з формуванням ресурсів, організацією розрахунків і обслуговуванням платіжного обороту клієнтів, кредитуванням, емісією та розміщенням цінних паперів, вексельним обігом, купівлею і продажем іноземної валюти; здатність до ідентифікації нетрадиційних банківських послуг.

Програмні результати навчання: здатність до практичної роботи із зразками документів, що використовуються при оформленні банківських операцій; здатність до засвоєння основних напрямів здійснення банківських операцій, виконання розрахунків, пов'язаних з їх здійсненням, з поясненням отриманих результатів.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

На вивчення навчальної дисципліни «Банківські операції» передбачено 189 годин для здобувачів освіти спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (освітня програма: фінанси і кредит). Зважаючи на зменшення аудиторного навантаження здобувачів освіти та збільшення обсягу самостійної роботи під керівництвом викладача, у навчальному посібнику подаються тематичні плани.

Тематичний план та розподіл навчального часу при вивченні навчальної дисципліни «Банківські операції» здобувачами освіти спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (освітня програма: фінанси і кредит)

Таблиця 1

Характеристика предмета навчальної дисципліни

Курс: підготовка молодших бакалаврів і фахових молодших бакалаврів	Галузь знань, спеціальність (освітня програма), освітній рівень, освітньо- професійний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
<i>Кількість кредитів ECTS – 5,25</i> <i>Модулів – 3,5</i> <i>Змістових модулів – 4</i> <i>Загальна кількість годин – 189</i> <i>Тижневих: -аудиторних – 6; -СР – 5.</i>	<i>Галузь знань: 07 «Управління та адміністрування» Спеціальність: 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (освітня програма: фінанси і кредит) Освітній рівень: молодший бакалавр Освітньо-професійний ступінь: фаховий молодший бакалавр</i>	<i>Дисципліна – обов'язкова, нормативна Роки підготовки: III-й Семестр: V-VI-й Лекції – 74 год. Практичні заняття – 28 год. Самостійна робота – 78 год. Види контролю: 1. Модульна контрольна робота – 4; 2. Залік; 3. Екзамен. Курсова робота: VI-й сем.</i>

Таблиця 2

Структура залікового кредиту навчальної дисципліни

Назви тем змістових модулів	Кількість годин		
	Л	ПЗ*	СР
Змістовий модуль 1. «Організаційні засади діяльності банків, формування ресурсної бази, розрахунково-касове обслуговування.»			
Тема 1. Види банків і порядок їх створення в Україні.	4	1	6
Тема 2. Організація діяльності банків.	4	1	8
Тема 3. Операції з формування ресурсів банків.	4	2	6
Тема 4. Операції з обслуговування платіжного обороту.	6	2	8
Тема 5. Операції з готівкою.	6	2	6
Тема 6. Операції з пластиковими картками.	6	2	6
Модульна контрольна робота № 1	-	2	-
Змістовий модуль 2. «Кредитна діяльність банків.»			
Тема 7. Кредитні операції.	6	2	4
Тема 8. Операції з надання і погашення кредитів.	4	2	6
Модульна контрольна робота № 2	-	2	-
Всього за I семестр:	40	18	50
Змістовий модуль 3. «Інвестиційні операції, діяльність банків на фондовому ринку, роль у вексельному обігу.»			
Тема 9. Інвестиційні операції.	4	1	6
Тема 10. Операції з цінними паперами	6	1	6
Тема 11. Операції з вексями.	6	2	6
Модульна контрольна робота № 3	2	-	-
Змістовий модуль 4. «Валютні операції та інша діяльність банків.»			
Тема 12. Операції банків з іноземною валютою.	6	2	6
Тема 13. Операції з надання банківських послуг.	4	2	6
Тема 14. Операції із забезпечення фінансової стійкості банку.	4	2	7
Модульна контрольна робота № 4	2	-	-
Всього за II семестр:	34	10	37
Всього годин:	74	28	87

Теми практичних занять*

Змістовий модуль 1. Організаційні засади діяльності банків, формування ресурсної бази, розрахунково-касове обслуговування

Практичне заняття 1. «Банк, як універсальний фінансовий посередник». – 2 год.

Практичне заняття 2. «Міжнародний досвід організації банківської діяльності». – 2 год.

Практичне заняття 3. «Депозитні операції, як основа залучення ресурсів для здійснення оперативної діяльності.» – 2 год.

Практичне заняття 4. «Організаційно-правові засади банківської роботи з депозитами». – 2 год.

Практичне заняття 5. «Основи організації грошових розрахунків у національному господарстві». – 2 год.

Практичне заняття 6. «Особливості розрахунково-касової роботи в банку». – 2 год.

Змістовий модуль 2. Кредитна діяльність банків

Практичне заняття 7. «Кредитні операції банків». – 2 год.

Практичне заняття 8. «Кредитний ризик». – 2 год.

Змістовий модуль 3. Інвестиційні операції, діяльність банків на фондовому ринку, роль у вексельному обігу

Практичне заняття 9. «Банк, як основний учасник фондового ринку.» – 2 год.

Практичне заняття 10. «Операції банків із цінними паперами.» – 2 год.

Практичне заняття 11. «Вексель, як основний кредитний інструмент. Вексельний обіг.» – 2 год.

Практичне заняття 12. «Кредитні операції з векселями.» – 2 год.

Змістовий модуль 4. Валютні операції та інша діяльність банків

Практичне заняття 13. «Торговельні та неторговельні операції з іноземною валютою.» – 2 год.

Практичне заняття 14. «Нетрадиційні банківські послуги.» – 2 год.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ОКРЕМИХ ТЕМ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Організаційні засади діяльності банків, формування ресурсної бази, розрахунково-касове обслуговування

ТЕМА 1. ВИДИ БАНКІВ І ПОРЯДОК ЇХ СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Навчальна мета – розкриття змісту банківської діяльності, її принципів та завдань.

План:

1. Сучасна банківська система України.
2. Суть банку. Види банків та порядок їх створення в Україні
3. Банківські об'єднання.

1. Сучасна банківська система України

Закон України «Про банки і банківську діяльність» [14] визначає **банківську діяльність**, як залучення у вигляді вкладів коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб. **Банк** – це юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України (*далі – НБУ*) здійснювати такі операції: залучення у вигляді вкладів коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб. Іншим фінансовим посередникам здійснювати цю діяльність заборонено.

Банківська система – сукупність різноманітних видів банків та банківських інститутів у їх взаємозв'язку, які діють в тій чи іншій країні в певний історичний період; складова кредитної системи. Виникає банківська система не внаслідок механічного

поєднання окремих банків, а базується на заздалегідь виробленій концепції, в межах якої відводиться певне місце кожному виду банків і кожному окремому банку.

Етапи формування банківської системи в Україні:

1) 1991–1992 роки – перереєстрація та реорганізація банків. Створено НБУ.

2) 1992–1993 роки – поява банків «нової хвилі». Спостерігається масове утворення дрібних малопотужних банків.

3) 1994–1996 роки – перші банкрутства. Особливість третього етапу: зміна складу акціонерів та власників банку. Створено СЕП. Введено гривню.

4) 1996–1998 роки – стабілізація банків. На цьому етапі сформувалися групи провідних банків, визначився напрям менеджменту, розподіл клієнтів та ринок ресурсів.

5) 1998–2008 роки – стабільний розвиток банківської системи, період «кредитного буму» та припливу іноземного капіталу.

6) 2008–2010 роки – фінансова криза, скорочення штату банківських працівників, банкрутство великих банків, переведення банків у державну власність.

7) 2010–2013 роки – відродження банківської діяльності, подолання кризових явищ, відновлення довіри населення до банків;

8) на сучасному етапі відбувається відтік іноземного капіталу з банківського сектору України, скорочення штату працівників, звуження клієнтської бази, масові банкрутства банків.

За структурою активів у банках близько 60% займає кредитний портфель, у структурі пасивів 70% займають зобов'язання.

Напрями удосконалення банківської системи України:

- нарощування капіталу та зниження ризиковості банківських операцій;

- впровадження новітніх технологій;

- більш жорстке регулювання банківської системи зі сторони НБУ;

- впровадження нових видів послуг;

- злиття банків;

- оптимізація ризик-менеджменту;
- застосування стратегічного планування.

2. Суть банку. Види банків та порядок їх створення в Україні

Банки є юридичними особами, економічно самостійними і повністю незалежними від виконавчих та розпорядчих органів державної влади в рішеннях, пов'язаних з їх оперативною діяльністю.

Головною відмінністю банківських установ від центрального банку є відсутність права емісії банкнот.

Стратегічна ціль банку – бути найбільш надійним універсальним чи спеціалізованим банком країни, зорієнтованим на інтереси клієнтів, бути лідером у наданні повного спектра якісних послуг на всіх сегментах фінансового ринку, сприяти інтеграції у міжнародні ринки коштів і капіталів.

Банки виконують такі функції:

- посередництво в кредиті;
- посередництво в платежах;
- мобілізація грошових доходів та заощаджень і перетворення їх в капітал;
- створення кредитних знарядь обігу (банкнот, чеків, векселів), що замінюють металеві гроші.

Завдання банків:

- надання необхідного фінансування промисловим підприємствам, державним бюджетам і приватним господарствам;
- наданні широкого кола можливостей вкладання коштів з метою нагромадження заощаджень;
- забезпечення безперебійного обігу грошей і капіталу.

Банківська справа керується принципами:

- правовий режим здійснення банківської діяльності;
- прибутковість;
- надійність;
- ліквідність;
- договірний характер відносин між банком та клієнтами;

- принцип «дешевше купити-дорожче продати»;
- основне (незмінне) правило: «все для клієнтів, для їх безпеки на основі партнерських відносин, а принципи взаємної зацікавленості».

Світова практика виробила **2 принципи побудови банків другого рівня:**

- принцип сегментування, коли банківська діяльність обмежена видом операцій чи сектором грошового ринку;
- принцип універсальності, коли будь-які обмеження щодо діяльності банків на грошовому ринку знімаються.

Види банків класифікуються за певними ознаками:

- за формою власності: державні, приватні, колективні;
- за організаційною формою господарювання: акціонерне товариство (публічне або приватне); товариство з обмеженою відповідальністю; кооперативний банк (місцевий та центральний).

У ринковій економіці діють спеціалізовані та універсальні банки. Банк набуває статусу **спеціалізованого**, якщо більше 50% його активів є активами одного типу, а статусу **спеціалізованого ощадного банку**, якщо більше 50% його пасивів є вкладками фізичних осіб.

Критерії спеціалізації банків:

- функціональний (інвестиційні, інноваційні, облікові, ощадні, іпотечні);
- галузевий (сільськогосподарський, соціального розвитку, будівельні, трастові, енергетичні);
- клієнтський (біржові, споживчого кредиту, кооперативні, комунальні, страхові);
- територіальний (регіональні, міжрегіональні, міжнародні).

Порядок погодження статуту юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів українських банків на території України, створення дочірнього банку, філії і представництва українського банку на території інших держав, порядок акредитації філій, представництв іноземних банків на території України, змін в діяльності банків та їх відокремлених

підрозділів тощо регламентуються Положенням про ліцензування банків [17]. Також діє Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні [10].

3. Банківські об'єднання

Банки можуть створювати **чисто банківські об'єднання** – за участю банків, та **об'єднання змішаного типу** – за участю банків та інших установ. Шляхи створення міжбанківських об'єднань:

- злиття самостійних банків;
- поглинання банком конкурентів.

Корпоративні об'єднання:

- **банківський концерн** – це монопольне об'єднання акціонерних банків, в якому головне акціонерне товариство володіє контрольним пакетом акцій юридично самостійних банків (дочірніх товариств);

- **банківський холдинг** – об'єднання змішаного типу. До його складу, крім банків, входять різні парабанки (страхові, лізингові, факторингові та інші компанії). Мета створення – спрямовувати, контролювати діяльність об'єднання в цілому і кожної зі складових зокрема, оптимізуючи прибутки;

- **банківський трест** – це монопольне об'єднання банків, яке утворюється шляхом об'єднання власності банків, що входять до його складу. При цьому останні втрачають юридичну, комерційну самостійність і підпорядковуються єдиному органу управління. Утворення базується на пайових засадах.

Асоційовані об'єднання мають добровільний характер членства на підставі спільних інтересів на відміну від корпоративних об'єднань. Характерні риси асоційованих об'єднань:

- вільний вибір форми організації та виходу зі складу учасників об'єднання;
- делегування ряду повноважень управлінню об'єднання на підставі рішень, що приймаються його членами;
- договірна форма організації відносин між учасниками та асоціацією.

До асоційованих об'єднань комерційного типу належать:

- **банківський картель** – об'єднання великих банків, в основі якого лежить угода про розподіл сфер діяльності (узгодження і проведення єдиної політики щодо встановлення відсоткових ставок та виплати дивідендів, умов кредитування тощо). Зберігається незалежність банків, які входять до складу картелі;

- **банківський консорціум (синдикат)** – група банків, тимчасово організована одним з банків, як правило, найбільшим – главою консорціуму – з метою проведення спільних кредитних операцій та з метою зниження кредитного ризику. Зберігається незалежність банків, які входять до складу консорціуму (синдикату);

- **банківська корпорація** – це юридична особа (банк), засновниками та акціонерами якого можуть бути виключно банки; створюється з метою концентрації капіталів банків – учасників корпорації, підвищення їх загальної ліквідності та платоспроможності, а також забезпечення координації та нагляду за їх діяльністю (банки зберігають юридичну самостійність у межах, обумовлених їх статутами);

- **банківська холдингова група** – має складатися переважно або винятково з установ, що надають фінансові послуги, причому серед них повинен бути щонайменше один банк і материнська компанія має бути фінансовою установою.

Банки можуть входити до складу фінансових промислових груп та до складу банківських спілок чи асоціацій, які являють собою неприбуткові договірні об'єднання банків, що не мають права втручатися в діяльність банків-членів асоціації (спілки).

Контрольні запитання:

1. Що таке банк?
2. Що таке банківська діяльність?
3. В чому суть банківської системи?
4. Назвіть функції банку та принципи банківської діяльності.
5. В чому полягає сутність «магічного трикутника» банківської справи
6. В чому суть корпоративних та асоційованих банківських об'єднань? Визначте види об'єднань.

ТЕМА 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Навчальна мета – розкриття організаційних основ функціонування банку, формування його ресурсної бази.

План:

1. Типова структура банку.
2. Класифікація банківських операцій і послуг.
3. Банківська документація.
4. Баланс банку.
5. Ресурси банку та їх формування.

1. Типова структура банку

Типова структура банку має такий вигляд (рис. 1):

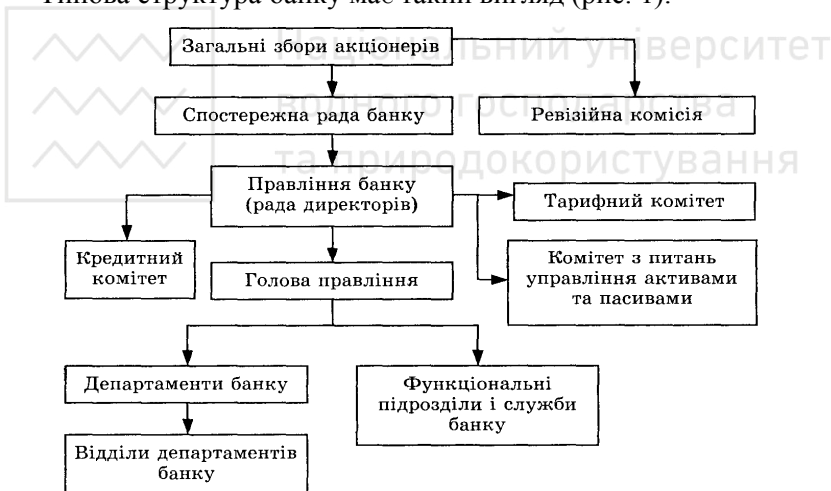

Рис. 1. Типова структура банку

2. Класифікація банківських операцій і послуг

Операції банку – це дії банку, спрямовані на забезпечення її функціонування, з одного боку, як суб'єкта підприємницької діяльності, з іншого боку, як фінансового посередника, який здійснює властиві йому функції.

Банківська послуга – це результат проведення банківської операції, спрямованої на задоволення потреб споживачів.

Банківські операції можна згрупувати за різними ознаками:

1. За економічною сутністю:

а) базові:

- депозитні (приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб);
- розрахункові (відкриття і ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ та зарахування коштів за допомогою платіжних інструментів);
- кредитні та інвестиційні (розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах, на власний ризик);

б) інші операції та дії, спрямовані на задоволення потреб клієнтів та отримання прибутку:

- операції з валютними цінностями;
- емісійні операції;
- операції з цінними паперами (купівля-продаж за дорученням клієнтів, операції на ринку цінних паперів, включаючи андеррайтинг);
- надання гарантій, поручительств, інших зобов'язань;
- факторинг;
- лізинг;
- послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів;
- випуск платіжних інструментів (чеків, векселів та ін.);
- надання консультаційних та інформаційних послуг;
- засновницькі операції;
- інкасація;
- депозитарна діяльність і діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

2. За функціональним призначенням:

а) **пасивні операції** – це операції, за допомогою яких банки формують свої ресурси для проведення кредитних та інших активних операцій (залучення коштів на рахунки юридичних та фізичних осіб; емісія власних цінних паперів, кредити, отримані

від інших банків). Недепозитне залучення коштів, насамперед через міжбанківські кредити («короткі дорогі гроші»), використовується в надзвичайних ситуаціях, для підтримки ліквідності банку, оскільки ці кошти дорожчі та більш короткострокові на відміну від депозитних;

б) **активні операції** – це операції, за допомогою яких банки розміщують наявні ресурси з метою отримання доходів:

- кредитні (короткострокове та довгострокове кредитування виробничої, соціальної, інвестиційної та наукової діяльності підприємств та організацій);

- надання споживчих кредитів населенню; лізинг, факторинг);

- інвестиційні (формування портфеля цінних паперів);

- засновницькі (участь коштами банку в господарській діяльності підприємств);

- міжбанківські (в частині наданих кредитів іншим банкам).

3. Комісійно-посередницькі операції – операції банків за дорученням клієнтів за певну плату – комісію або відсоток:

а) комісійно-розрахункові операції, пов'язані зі здійсненням внутрішніх та міжнародних розрахунків;

б) торговельно-комісійні – купівля-продаж за дорученням клієнтів цінних паперів, валюти, дорогоцінних металів, посередництво в розміщенні акцій та облігацій, бухгалтерське та консультаційне обслуговування;

в) інші – традиційні фінансові та біржові послуги (управління пакетами акцій, бюджетне та податкове планування, допомога в злитті тощо); гарантійні послуги (ф'ючерси, опціони, свопи).

Ознакою **банківських послуг** є те, що для їх здійснення банку не потрібні додаткові ресурси. Послуги, як правило, надаються поряд з виконанням активних і пасивних операцій. Доходи отримують у формі комісійних винагород. Розрізняють послуги:

- гарантійні – надаються у вигляді обіцянки банку своєму клієнту здійснити в майбутньому будь-які дії на прохання клієнта;

- консультаційні;

- посередницькі – виступають у кредитних операціях, валютних операціях, інвестиційних операціях;
- трастові послуги – довірчі папери, управління майном клієнта, розміщення його коштів в цінних паперах;
- агентські послуги – послуги по зберіганню цінностей.

3. Банківська документація

Банківська документація – це письмове розпорядження клієнта чи працівника банку на проведення грошово-розрахункової або іншої операції.

Класифікація банківських документів:

1. За місцем складання:

- внутрішні (складені банком);
- зовнішні (документи, що надійшли від клієнта).

Всі документи приймаються банком у визначені години (операційні години). Документи прийняті в операційні години виконуються банком в той же день (операційний день).

2. За призначенням:

- розпорядчі – ті документи, що містять дозвіл на виконання операції;
- виконавчі – документи на основі яких здійснюються операції;

3. За формою:

- прості (платіжне доручення, вексель);
- зведені (зведений реєстр чеків, доручень);

4. За економічним змістом:

- меморіальні (доручення, чек, векселі, вимоги, розпорядження);
- касові (прибутковий касовий ордер (*далі* – *ПКО*), чек, видатковий касовий ордер (*далі* – *ВКО*), оголошення);
- позабалансові (прибуткові та видаткові позабалансові ордери).

Дані, які складають елементи документа називають **реквізитами**. Обов'язковими реквізитами є:

1. Назва, номер документа, дата;
2. Назва установ обслуговуючих платника та одержувача коштів банків;
3. Зміст операції;
4. Сума цифрами і прописом;

5. Підписи відповідальних осіб та печатка банку.

Довідкові дані в банківських документах, як правило, вказуються зліва, бухгалтерські та статистичні – справа. Кількість примірників має бути достатньою для відображення операцій. Документи заповнюються друкованим способом в один прийом, але чек, заява на внесення готівкою, квитанції, ПКО та ВКО заповнюються від руки.

Бланки деяких документів виготовлені із високоякісного паперу із захисною сіткою від виправлень та підчисток, та визначені нумерацією. Ці документи називають **бланками суворої звітності** (чекова книжка, ошадна книжка, векселі).

4. Баланс банку

Баланс банку – це економічний метод групування та відображення в грошовому виразі на відповідну дату коштів в банку за складом, розміщенням та джерелами формування.

Баланс банки складають згідно Плану рахунків бухгалтерського обліку в банках України [13; 18]. Баланс є основною формою фінансової звітності банку [11].

У Плані рахунків бухгалтерського обліку в банках України виділяють такі класи рахунків:

1. Казначейські та міжбанківські операції.
2. Операції з клієнтами.
3. Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання.
4. Фінансові та капітальні інвестиції.
5. Капітал банку.
6. Доходи.
7. Витрати.
8. Управлінський облік.
9. Позабалансові рахунки.

Активні рахунки: кошти в касі, видані кредити, вкладення банків в основні засоби та цінні папери, інші.

Пасивні рахунки: фонди банку, депозити юридичних та фізичних осіб, кредиторська заборгованість, інші залучені та запозичені кошти.

Активно-пасивні рахунки:

- в активній частині відображені кошти, що витрачені на придбання цінних паперів емітованих іншими юридичними особами;
 - в пасивній частині враховуються кошти, одержані від цінних паперів емітованих банком.
- Всі операції банку можна звести до 4 типів:
- одночасне збільшення активу і пасиву балансу;
 - одночасне зменшення активу і пасиву балансу на одну і ту ж саму суму коштів;
 - одночасне збільшення та зменшення пасиву на одну і ту ж саму суму;
 - одночасне збільшення та зменшення активу на одну і ту ж саму суму.

3. Ресурси банку та їх формування

Ресурси банку – це сукупність коштів, що знаходяться в його розпорядженні і використовуються для виконання активних операцій.

Власні кошти потрібні:

- для страхування вкладників і кредиторів банку;
- для покриття поточних збитків від банківської діяльності;
- для забезпечення оперативної діяльності банку після його створення;
- використання для участі в спільних підприємствах.

Власний капітал (регулятивний) складається з основного і додаткового капіталу зваженого на ризик, що визначається нормативними актами НБУ. В загальному розумінні капітал являє собою залишкову вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань. Основний капітал складається:

- **статутний капітал** – складається з акціонерного або приватного капіталу при організації новоствореного банку шляхом випуску акцій або внесків засновників. Розмір статутного капіталу визначається засновниками, але не менше від мінімуму встановленого НБУ. Розрізняють капітал

підписний (капітал, на який отримане письмове зобов'язання акціонерів на внесення коштів за підпискою на акції), статутний (сплачений та зареєстрований підписний капітал);

- **резервний капітал** – створюється у порядку визначеного зборами акціонерів, він формується за рахунок відрахувань з прибутку і повинен складати не менше 5% від отриманого прибутку звітного періоду. Цей фонд створюється з метою здійснення витрат на покриття збитків, фінансування, непередбачених витрат та інших прорахувань в роботі банку;

- **кошти спеціальних фондів** – формуються за рахунок прибутку з метою забезпечення виробничого та соціального розвитку банку.

Додатковий капітал включає такі складові:

- **нерозподілений прибуток** – створюється у вигляді залишку прибутку після сплати податків та відрахувань до спеціальних та інших фондів. За рахунок нерозподіленого прибутку здійснюється виплата дивідендів власниками акцій;

- **залишки фондів страхування ризиків** (кредитного, валютного, інвестиційного).

Залучені кошти – це кошти, які банк залучає на вклади і депозити.

До **запозичених коштів** відносять кошти отримані від емісії та продажу облігацій, кредити отримані в інших банках та НБУ.

Облігація – це цінний папір, що емітується для запозичення коштів. Вона не дає права на участь в управлінні банком та має чіткий строк погашення, чим відрізняється від акцій, якщо це передбачається в умовах емісії можуть бути переконвертовані в акції.

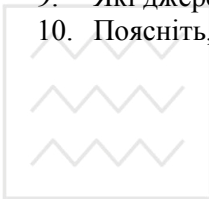
Міжбанківські кредити – це кредити, що надаються одним банком іншому (від 1-го дня до 6 місяців). Кредитними ресурсами торгують фінансово стійкі банки в яких є надлишок ресурсів. Міжбанківський кредит залучається банками-позичальниками для розширення своєї кредиторської діяльності та регулювання ліквідності. При укладанні договору банк-позичальник повідомляє банку-кредитору свої економічні нормативи.

Кредити від НБУ це кошти, надані банкам на строк більше 30 днів. Вони є забезпеченими.

Контрольні запитання:

1. Опишіть типову структуру банку.
2. Що таке банківська операція? Назвіть їх види.
3. В чому сутність активних і пасивних банківських операцій?
4. Що таке банківська послуга? Назвіть їх види.
5. Як види банківських документів ви можете назвати?
6. Що таке баланс банку?
7. Що таке капітал банку?
8. Які складові виділяють у власному капіталі банку?
9. Які джерела залучення ресурсів використовує банк?
10. Поясніть, як банки позичають кошти?

ТЕМА 3. ОПЕРАЦІЇ З ФОРМУВАННЯ РЕСУРСІВ БАНКІВ

Навчальна мета – розкриття змісту депозитних операцій, їх особливостей та порядку оформлення.

План:

1. Економічний зміст депозитних операцій, їх класифікація та загальна характеристика.
2. Механізм здійснення строкових депозитних операцій з юридичними особами.
3. Система страхування (гарантування) вкладів населення в банках.
4. Класифікація депозитів фізичних осіб, їх загальна характеристика. Права вкладників. Правовий режим вкладів.
5. Вклади (депозити) до запитання фізичних осіб у банках.
6. Строкові вклади фізичних осіб до банку.
7. Доручення на розпорядження вкладками.
8. Порядок складання і використання заповітів.
9. Порядок видачі вкладу після смерті вкладника.
10. Порядок розпорядження рахунками неповнолітніх.
11. Порядок розпорядження рахунками клієнтів, визнаних недієздатними.

1. Економічний зміст депозитних операцій, їх класифікація та загальна характеристика

Депозит (вклад) (з лат. «переданий на збереження») – кошти, внесені в банк клієнтами – фізичними чи юридичними особами, які зберігаються на їх рахунках і використовуються відповідно до режиму рахунку і банківського законодавства.

Особливість депозиту полягає в його двоїстій природі. Для вкладника депозит є потенційними грошима, які він може пустити в обіг. Але водночас «банківські гроші» приносять дохід у вигляді відсотків. Тобто, з одного боку, це кошти, а з іншого – це капітал, що приносить прибуток. Перевага депозиту перед готівкою полягає в тому, що депозит приносить дохід, а

недолік – в тому, що депозит приносить дохід нижчий порівняно з тим, який приносить звичайний капітал. Цей нижчий дохід – сутність природи банку: платити за депозити дешевше, розміщувати дорожче.

Депозитна операція – це операція із залучення коштів на вклади та розміщення ощадних (депозитних) сертифікатів.

Суб'єктами депозитних операцій є банки, які виступають як позичальники, так і кредитори – власники коштів. **Об'єктом депозитних операцій** є кошти, передані банку на умовах, визначених двосторонньою угодою.

Принципи організації депозитних операцій:

- депозитні операції здійснюються таким чином, щоб сприяти отриманню банківського прибутку або створювати умови для отримання прибутку в майбутньому;

- у процесі організації забезпечується різноманітність суб'єктів депозитних операцій та поєднання різних форм депозитів;

- у процесі здійснення банківських операцій забезпечується взаємозв'язок і взаємоузгодження між депозитними і кредитними операціями за строками та сумами;

- особлива увага в процесі організації депозитних операцій приділяється строковим депозитам, які сприяють підтримці ліквідності балансу банку;

- у процесі організації депозитних операцій з метою забезпечення ліквідності діяльності банку щодо залучених коштів юридичних та фізичних осіб формуються обов'язкові резерви згідно з чинним законодавством (банки прагнуть, щоб резерви вільних коштів були мінімальними);

- прагнення розширення спектра банківських послуг, підвищення якості й культури обслуговування клієнтів, що має сприяти залученню депозитів.

У банківській практиці депозити класифікують:

1. За категоріями депонентів:

- депозити суб'єктів господарської діяльності;
- депозити фізичних осіб;
- депозити банків.

2. За способом оформлення:

- іменні депозити;
- депозити на пред'явника.

3. За строками використання:

- депозити до запитання;
- депозити на визначений строк (строкові);
- ощадні вклади.

Депозити за своїм економічним значенням можуть бути як пасивними, так і активними.

Активні депозити передбачають розміщення банківських коштів на вклади в інші банки. Депозитні операції можуть бути активними лише на міжбанківському кредитному ринку.

Пасивні депозити – це кошти, залучені банком.

Депозити до запитання – це кошти, що знаходяться на поточних, бюджетних рахунках, кореспондентських рахунках банків і використовуються власниками залежно від потреби в цих коштах. Умови сплати відсотків за залишками коштів на цих рахунках визначаються у двосторонніх угодах при їх відкритті. Вклади до запитання призначені для здійснення розрахунків. До них відносять кошти на поточних, бюджетних рахунках, кошти підприємств і організацій у розрахунках; кошти на кореспондентських рахунках за розрахунками з іншими банками, кредитні залишки на рахунках іноземних банків-кореспондентів. Залишки цих коштів постійно змінюються, мають короткостроковий характер. До депозитів до запитання можна віднести контокорентний рахунок і рахунок з овердрафтом. Особливості депозитного рахунку до запитання:

- внесення і зняття грошей здійснюється як частинами, так і повністю у будь-який час без обмежень;
- кошти можуть бути зняті з рахунку як у готівковій, так і в безготівковій формах;
- депозитний відсоток або зовсім не виплачується банком, або є досить низьким;
- вкладник сплачує банку комісійні за користування рахунком у вигляді фіксованої місячної плати або за кожний виписаний платіжний документ;

- за депозитом до запитання банк зобов'язаний зберігати мінімальний резерв у НБУ (може бути у більшій пропорції, ніж за вкладами на строк).

Це найбільш дешеве джерело банківських ресурсів. Власник рахунку може в будь-який момент вилучити кошти, тому банк повинен мати завжди високоліквідні активи за рахунок зменшення частки менш ліквідних, але таких, що дають високі доходи. Тому на залишок коштів на рахунках до запитання виплачуються низькі відсотки. Незважаючи на високу мобільність коштів на рахунках до запитання, є можливість визначити їх мінімальний нерухомий залишок і використати його, як стабільний позачковий ресурс. Для банку вклади до запитання є трудомісткими і дохід від комісійних зборів за обслуговування рахунків не завжди покриває ці витрати. Банки зацікавлені у вкладах до запитання з двох причин:

- клієнти мають залишки грошей на рахунку і виникає можливість для банку використовувати ці залишки для короткострокового кредитування і отримання доходу;
- банк має можливість надати клієнту повний спектр банківських операцій та послуг.

Депозити на визначений строк – це кошти, що зберігаються на окремих депозитних рахунках у банку упродовж встановленого строку, який визначається при їх відкритті.

До них належать:

- депозитні рахунки юридичних осіб;
- рахунки з обліку ощадних (депозитних) сертифікатів;
- строкові і цільові рахунки фізичних осіб;
- рахунки зі збереження бюджетних коштів або коштів з фінансування капітальних вкладень на відповідний строк, у визначений період.

За строковими депозитами банки виплачують клієнтам дохід у вигляді відсотків, які залежать від величини і строку депозиту. Банк зацікавлений у залученні вкладів на визначений строк, тому що вони стабільні й дають змогу банку використовувати кошти вкладників упродовж тривалого часу.

За строками строкові депозити класифікують так:

- депозити строком до 1 місяця;

- депозити строком від 1 до 3 місяців;
- депозити строком від 3 до 6 місяців;
- депозити строком від 6 до 12 місяців;
- депозити строком більше 1 року;
- депозитні сертифікати.

Якщо вкладник продовжує зберігати гроші на депозитному рахунку після обумовленого строку, він може реоряджатися ним, як поточним рахунком. Перевагою строкових депозитних рахунків для клієнтів є отримання високого відсотка, а для банку – можливість використання прогнозованих ресурсів для кредитування. Недоліком строкових депозитів для клієнтів є низька ліквідність і неможливість використання для розрахункових і поточних платежів, а також для отримання готівки.

Вклади коштів юридичних і фізичних осіб на депозитний рахунок банком оформляються шляхом:

- відкриття строкового депозитного рахунку з укладанням договору банківського вкладу (видачею ощадної книжки);
- видачі ощадного (депозитного) сертифіката.

Власник коштів замість відкриття депозитного рахунку може придбати ощадний (депозитний) сертифікат банку на умовах, передбачених правилами їх випуску та іншими правилами. Ощадні вклади населення слугують власникам для накопичення коштів. Ощадні вклади населення вигідні банку довгостроковим характером і, відповідно, можуть бути джерелом довгострокових вкладень.

Недоліки ощадних вкладів з погляду банку:

- великі витрати банку у зв'язку з виплатою підвищених відсотків і зниження маржі;
- залежність цих вкладів від різних чинників: політичних, економічних, психологічних, що підвищує загрозу швидкого впливу коштів з цих рахунків і зниження ліквідності банку;
- нездатність банку відновити ці ресурси на постійній основі.

У зв'язку із здійсненням депозитних операцій можуть виникнути такі види ризиків: строковий, ризик зміни відсоткової ставки, валютний.

Строковий ризик пов'язаний із вилученням вкладів до закінчення строку, передбаченого договором, що негативно впливатиме на платоспроможність банку. Це ризик ліквідності.

Ризик зміни відсоткової ставки можливий у разі домовленості про твердий відсоток при ставках, що швидко змінюються.

Валютний ризик виникає, якщо у банку є зобов'язання виплатити вклад в іноземній валюті і при цьому спостерігається девальвація гривні.

2. Механізм здійснення строкових депозитних операцій з юридичними особами

Працівник депозитного відділу банку заводить депозитну справу для кожного клієнта банку, якому відкрито депозитний рахунок. Маючи намір розмістити тимчасово вільні кошти на строкові депозити, керівник підприємства подає до депозитного відділу лист-клопотання на ім'я голови правління банку з проханням прийняти на депозитний рахунок гроші на певний строк. Якщо досягнуто згоди щодо строків та відсотків на вкладені кошти, укладається депозитний договір у двох примірниках, який засвідчує право банку управляти залученими від юридичних і фізичних осіб коштами і право вкладників отримати у чітко визначений строк суму депозитного вкладу та відсотків за користування ним.

Основними реквізитами та умовами депозитного договору є:

- назва та адреса банку, який приймає депозит (вклад);
- назва та адреса власника коштів;
- дата внесення депозиту;
- величина депозиту;
- дата вимоги вкладником своїх коштів;
- відсоткова ставка за користування депозитом;
- сума відсотків, яку належить виплатити;
- форма зарахування коштів на депозитний рахунок;
- форма повернення депозиту (вкладу) і відсотків (для юридичної особи – номер поточного рахунку);
- зобов'язання банку повернути суму, внесену на депозит;

- підписи голови та головного бухгалтера банку, вкладників.

Після укладення депозитного договору заступник завідуючого депозитним відділом оформлює розпорядження операційному відділу про відкриття депозитного рахунку, де зазначається: номер виконавця, величина депозитної ставки, номер депозитного договору та строк його дії.

Клієнт упродовж 3 робочих днів повідомляє податкові органи про відкриття депозитного рахунку. Після укладення договору вкладник перераховує зазначену суму платіжним дорученням із поточного на депозитний рахунок.

Дохід за депозитним вкладом виплачується вкладникові за рахунок витрат банку. Нарахування відсотків здійснюється з моменту надходження на депозитний рахунок і до моменту повного списання коштів з рахунку вкладника на підставі розпорядження економіста відділу розрахункового обслуговування.

У банківській практиці використовують три **методи визначення кількості днів для розрахунку відсотків** (див. практичне заняття 4). Незалежно від методу розрахунку відсотків при визначенні кількості днів враховують перший і не враховують останній дні угоди. При нарахуванні відсотків за звітний місяць останній день місяця має включатися в розрахунок, окрім випадків, коли звітна дата є датою закінчення операції.

Відсотки нараховують за допомогою номінальної відсоткової ставки (**метод рівних частин**) чи фактичної відсоткової ставки (**актуарний метод**), що дає змогу розподілити витрати на основі поточної вартості депозиту в окремі періоди. Розрахунок за допомогою номінальної відсоткової ставки (метод рівних частин) веде до того, що витрати банку в перші періоди завищені стосовно поточної вартості сумарних зобов'язань за депозитом, які включають номінал плюс відсотки. Розрахунок відсоткових витрат за допомогою фактичної відсоткової ставки (актуарний метод) дає змогу розподіляти витрати відповідно до поточної вартості депозиту в окремі періоди і відносити фактичні витрати банку до відповідної суми зобов'язань за депозитом, враховуючи відсотки за ним, у визначений час (див. формула (4), практичне заняття 4). Тому вартість депозитних ресурсів, яку визначають, як відношення

відсоткових витрат до сумарних зобов'язань за депозитом, буде незмінною.

Відсотковий дохід може визначатись за простими і за складними відсотками (див. формули (1)–(3), практичне заняття 4).

Найбільш поширеним і традиційним є **нарахування простих відсотків**. Базою нарахування відповідної відсоткової ставки за кожний встановлений період буде одна і та сама основна сума строкового вкладу. Тобто нарахування простих відсотків здійснюється на сальдо за рахунком за фактичний строк зберігання коштів з урахуванням змін відсоткової ставки згідно з договором.

Нарахування складних «відсотків на відсотки» здійснюється на сальдо за рахунком і нараховані раніше відсотки. Використання складних відсотків є більш вигідним для вкладників банків (за умови, що строк вкладу перевищує один рік), оскільки забезпечує більший дохід.

За складними відсотками (**капіталізація відсотків**) визначається так: після закінчення розрахункового періоду на суму вкладу нараховують відсоток і отримана величина приєднується до суми вкладу; у наступному розрахунковому періоді відсоткова ставка застосовується вже до нової збільшеної суми. Складні відсотки доцільно застосовувати у тому випадку, коли виплата відсоткового доходу здійснюється після закінчення строку депозитної угоди. Нарахування відсотків відображається в балансі банку в тому періоді, за який вони нараховані.

Сплата відсотків може здійснюватись:

- авансом (з початку дії договору);
- щомісячно до зазначеного в договорі числа;
- щоквартально;
- один раз на півроку;
- один раз на рік;
- одночасно з поверненням суми депозиту.

Періодичність виплати відсотків за вкладами залежить від умов конкретного договору.

Депозит на депозитному рахунку враховується на всю суму його номіналу до часу його погашення. Залежно від методу

виплати відсотків за депозитами – за період або на період (авансом) – змінюється сума, яка надходить від вкладника. У будь-якому разі мінімальна сума депозиту і сума, що враховується на депозитному рахунку, збігаються. За умовами виплати відсотків за період, вони можуть виплачуватися періодично або в кінці строку, що визначений депозитною угодою. У разі капіталізації відсотки також можуть нараховуватись на суму депозиту з урахуванням відсотків, які отримані за минулі періоди.

Відсотки сплачуються авансом одночасно з внесенням коштів на депозит. Тому номінал депозиту буде більшим, ніж отримана від депонента сума. Сума, що перераховується на депозитний рахунок, дорівнює сумі номіналу депозиту з вирахуванням відсотків. Нараховані відсотки перераховують на поточний рахунок клієнта на підставі меморіального ордера.

Відсоткова політика банку має враховувати як власні економічні інтереси, так і інтереси вкладника.

Щомісячно в депозитну справу кожного клієнта додається виписка із депозитного рахунку. Строк дії депозитного рахунку може бути пролонгований без укладання нового договору.

Для цього необхідно подати:

- лист-клопотання про продовження договору;
- додаткову угоду до депозитного договору.

Повернення депозитного вкладу юридичній особі здійснюється на її поточний рахунок. У разі зміни поточного рахунку вкладник зобов'язаний у триденний строк у письмовій формі повідомити про це банк.

3. Система страхування (гарантування) вкладів населення в банках

Страхування (гарантування) вкладів – це комплекс заходів держави та центрального банку, спрямований на підтримку стійкості банківської системи, від чого залежить макроекономічна стабільність та економічне зростання держави. Держава несе відповідальність за стійкість банківської системи.

Практично у всіх країнах захист вкладників на законодавчій основі обмежується малими вкладами. Цього досягають встановленням максимальної суми гарантованого вкладу. При захисті шляхом дискреційних заходів, що приймаються з розгляду уряду, перелік вкладів, які гарантуються, може бути ширшим, але переваги надаються малим. Пріоритет малих вкладів порівняно з великими рахунками, які мають в банках клієнти, зумовлюється низкою взаємопов'язаних чинників та цілей:

- оскільки значна частина національних заощаджень припадає на малі вклади, їх захист має особливе значення для забезпечення достатньої загальнонаціональної норми накопичення;

- захист малих вкладів очевидний з погляду підтримки соціально-політичної стабільності;

- саме численність дрібних вкладів створює особливо критичні наслідки банківських криз і паніку при масовому вилученні вкладів, з якими важко впоратись;

- дефект ринку значно впливає на поведінку вкладників малих коштів, оскільки вони не мають повної інформації, не можуть діяти раціонально;

- захист вкладників потребує значних фінансових ресурсів, зокрема, бюджет, що спонукає державу обмежувати обсяг гарантованого мінімуму;

- повніше охоплення вкладів пов'язане зі збільшенням обсягу внесків банків у фонди гарантування.

В нормальних умовах розвитку банківської системи Міжнародний валютний фонд (*далі – МВФ*) рекомендує використовувати обмежене покриття, в кризових – повне.

За класифікацією МВФ системи страхування поділяються на два основні види:

- експліцитний (формальний, відкритий);

- імпліцитний (неформальний, прихований).

Переваги **неформальної системи** полягають у рівній захищеності вкладників незначних і великих коштів і відсутності необхідності для держави організувати страховий фонд. Її недоліками вважають те, що рішення про санацію банку залежить від частки держави в цьому банку; приватним банкам,

що мають певні проблеми, допомога, як правило, не надається; платники податків несуть основну частину витрат на поновлення ліквідності банківської системи; уряд самостійно приймає рішення про банкрутства банків.

Формальна система страхування банківських депозитів чітко передбачає юридичні, адміністративні, фінансові умови, визначені в ряді законів та законодавчих актів. Звичайно, державою визначаються типи інститутів та депозити, що підлягають страхуванню, межі страхування (ліміти страхових внесків та виплат); право управління та участі; порядок фінансування; умови неплатоспроможності; порядок та процедуру банкрутства банку. Впровадження формальної системи страхування потребує визначення депозитів, що підлягають захисту. Об'єктами страхового захисту, як правило, виступають депозити до запитання, строкові вклади, ощадні вклади, депозитні сертифікати. Виключатися з формальної системи страхування можуть такі види депозитів:

- міжбанківські депозити – банки мають можливість оцінити фінансовий стан один одного, тому здатні мінімізувати ризики за міжбанківськими операціями;
- депозити в іноземній валюті – важко визначити межі коливань валютного курсу, обмежено вплив на платіжну систему за незначної частки у сумарних депозитах;
 - депозити у філіях іноземних банків;
 - депозити, розміщені в інших кранах – незначний вплив на платіжну систему країни.

Теоретично **приватна система страхування депозитів** вважається економічно ефективною, політично незалежною та гнучкою. При нестачі коштів у приватного інституту страхування виникає необхідність державного втручання. Приватне страхування потребує жорсткого державного регулювання та державного нагляду. Найпривабливішою рисою **державного страхування** в умовах стабільної економіки, а отже і дієздатної бюджетної системи, є велика довіра до нього з боку вкладників та держави. Державна система гарантування вкладів запроваджена в більшості країн, в окремих застосовують **поєднання державного та приватного страхування**.

Виокремлюють 4 основні організаційні форми систем страхування:

- 100%-ва участь держави, за якої управління та фінансування здійснює держава. Така форма має високий ступінь морального ризику, оскільки банки не розподіляють витрат при банкрутстві інших банків;
- система страхування через фонди, якими керують суспільні корпорації та які частково фінансуються банками;
- фонди, якими спільно керують банки та держава, фінансуються, як правило, банками. Ця змішана форма дає змогу розширити можливості формування власних коштів у системі страхування, адже, в той самий час, зменшує стимули для сторонніх інвесторів;
- часткове управління зі схемою взаємного страхування, без участі держави. Вона перекладає частину витрат, що виникають під час банкрутства банків, на самі банки.

В Україні система страхування (гарантування) вкладів населення у банках представлена діяльністю Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [32].

4. Класифікація депозитів фізичних осіб, їх загальна характеристика. Права вкладників. Правовий режим вкладів

Депозити фізичних осіб становлять найбільшу частку в пасивних операціях банку. Сьогодні в банках України можуть здійснити такі види вкладів:

- **вклади до запитання** – заощадження, які можна поповнювати, або, на першу вимогу клієнта, виплачувати частково або повністю. Клієнт має право додавати до вкладу будь-яку суму. За дорученням клієнта банк може автоматично і систематично виконувати перерахування коштів з цього вкладу на строковий вклад, при цьому клієнт повинен обумовити, яка мінімальна сума має залишитися на вкладі, або яка максимальна (чи конкретна) сума має кожен місяць перераховуватися. Клієнт може передати банку доручення на здійснення цільових

перерахувань (оплата з рахунку квартирної плати, комунальних послуг, куплених товарів та ін.);

- **строкові депозити** – заощадження, які приймаються на певний строк за угодою сторін і можуть бути зняті після закінчення цього строку. Величина винагороди залежить від строку і суми депозиту. Це найзручніший і найбільш популярний серед клієнтів банку вид вкладів, за яким сплачується високий депозитний відсоток. Для строкових вкладів характерне різке коливання обсягів, а також встановлення їх величини сумами;

- **страхові (цільові, ощадні) вклади** – це форма вкладу, яка застосовується в разі прийому від громадян коштів для заощадження коштів на користь дітей, до виходу на пенсію, на навчання, весілля та інших майбутніх фінансових витрат. За такої форми вкладу можливі як виключно початкові внески, так і систематичні (щомісячні) поповнення. У разі невиконання умов систематичного поповнення вкладу нарахування відсотків здійснюється за зменшеною ставкою. Значення ощадних вкладів:

1. Для вкладників:

- формування заощаджень, які дають дохід;

- забезпечення старості, подолання непередбачених фінансових труднощів;

- фінансова незалежність;

- гарантія від втрат.

2. Для банку:

- основа отримання кредитних ресурсів;

- можливість інвестування в реальну економіку.

3. Для національного господарства:

- стримування інфляції;

- основа довгострокового господарського зростання.

Вкладником є особа, на ім'я якої відкрито особовий рахунок і виписано ощадну книжку, від імені якої укладено з банком депозитний договір та внесено кошти в сумі, на строк та під відсоток, передбачені умовами договору. Вкладник не обов'язково сам відкриває особовий рахунок, за нього це може зробити інша особа. Вкладник має право: відкривати в банку будь-яку кількість вкладних рахунків; складати заповіт та

довіреність на проведення операцій за поточним рахунком іншою особою; зараховувати на вклади суми всіх видів доходу; на таємницю вкладів; на отримання доходу від вкладу.

Банки приймають депозитні вклади від фізичних осіб резидентів і нерезидентів України відповідно до нормативних документів, що визначають порядок відкриття, ведення і закриття рахунків фізичних осіб. Депозитні вклади можуть бути відкриті особисто неповнолітніми, яким виповнилося 16 років, на підставі свідоцтва про народження та довідки з місця навчання зі зразком підпису (на довідці має бути штамп і печатка закладу, а також підпис посадової особи). Крім того, можна оформити в присутності одного із батьків за наявності його паспорту із записом про дітей та свідоцтва про народження неповнолітнього. У договорі між банком і фізичною особою зазначається ідентифікаційний номер фізичної особи, який видається податковими органами. На ім'я неповнолітнього не може бути складено довіреність, але може бути складено заповіт. Крім вкладників та їх законних представників довідки про вкладників і операції закладами надаються в банках: судам, органам прокуратури, служби безпеки, органам внутрішніх справ, що знаходяться у їх провадженні; нотаріальним конторам та консульським установам закордону у справах, пов'язаних з успадкуванням майна.

Підставою для надання таких довідок можуть бути лише письмові листи судів, прокурорів, слідчих прокуратури, органів безпеки і внутрішніх справ, а також нотаріусів (консульських установ). У письмовому запиті має бути встановлена підстава для видачі довідки. Якщо суд, орган попереднього слідства чи дізнання вимагають оригінали документів за вкладом, то видача цих документів проводиться на письмову вимогу чи за постановою цих органів із фіксуванням факту вилучення документів в акті вилучення (виїмки), завізованих Головою Правління та головним бухгалтером банку. Представник органу, який вимагає видачі документів на письмовій вимозі чи постанові повинен розписатися про одержання оригіналів документів за вкладом. У банку залишаються копії, завірені підписом Голови Правління та головного бухгалтера банку. На вклади, внесені в ощадну касу банку, може бути накладено арешт: на підставі постанови суду,

органів попереднього слідства чи дізнання у кримінальних справах, що перебувають у їх провадженні, а також у передбачених законом випадках у зв'язку з розглядом справ про конфіскацію майна; на основі постанови суду, у провадженні якого перебуває цивільна справа щодо розподілу майна.

Звернення щодо стягнення з вкладу можливе лише за наявності вироку суду у кримінальній справі чи рішення суду за цивільним позовом про розподіл майна. Конфіскація вкладу можлива лише тоді, коли вступив у законну силу вирок чи винесена відповідно до закону постанова про конфіскацію майна. Якщо банк виплатив вклад на законних підставах раніше, ніж було одержано документи на стягнення вкладу, то відповідальності за виконану операцію він не несе.

5. Вклади (депозити) до запитання фізичних осіб у банках

Вклади до запитання приймаються на невизначений строк, мінімальної суми першого вкладу немає, на вклад приймаються внески і здійснюються часткові видачі. Періодичність нарахування та сплати відсотків закладами громадян встановлюється рішенням правління банку. Величина відсоткової ставки встановлюється наказом правління банку з урахуванням стану фінансового ринку. Для зберігання коштів, проведення розрахунків та обліку коштів фізичних осіб до запитання згідно з чинним законодавством України в банку відкриваються поточні рахунки. Поточні рахунки відкриваються на підставі таких документів:

- заяви фізичної особи;
- документа, що засвідчує особу;
- договору на відкриття та обслуговування рахунку між установою та громадянином;
- картки зі зразком підпису особи, яка надається в присутності працівника банку, що відкриває рахунок, та засвідчується цим працівником і головним бухгалтером банку;
- копії довідки про присвоєння ідентифікаційного номера платника податку.

У договорі про розрахунково-касове обслуговування поточних рахунків фізичних осіб зазначають: адресу місця постійного проживання; номер, дату та ким видано документ, що засвідчує особу громадянина; ідентифікаційний номер фізичної особи платника податків; предмет договору – номер поточного рахунку; режим рахунку; інші умови.

Для покриття операційних витрат, пов'язаних з веденням поточних рахунків, банк стягує з клієнта комісійну винагороду. Комісія може утримуватися з депозитного відсотка. Деякі банки не беруть плати за розрахунково-касове обслуговування фізичних осіб, але не нараховують відсотки на залишки на поточному рахунку або ставлять за умову зберігати на них стабільний залишок, величина якого не нижча встановленого рівня.

Виконання операцій на поточних рахунках здійснюється на підставі розрахункових документів у безготівковій та готівковій формах. У документах зазначається підстава для перерахування коштів. На поточні рахунки в національній валюті фізичних осіб-резидентів зараховуються:

- заробітна плата; пенсії; допомоги; авторські гонорари;
- страхові суми з особистого страхування, страхове відшкодування за майновим страхуванням;
- орендна плата за використання житлових приміщень, майна;
- відшкодування шкоди, заподіяної робітникам та службовцям у разі каліцтва або у разі втрати годувальника;
- кошти у національній валюті за продану іноземну валюту;
- кошти за реалізоване власне майно та здану сільськогосподарську продукцію;
- інші надходження у випадках, що не суперечать чинному законодавству України.

З поточних рахунків у національній валюті фізичних осіб-резидентів за розпорядженням власника чи за його дорученням проводяться такі операції:

- розрахунки за надані послуги;
- розрахунки за придбані у торгівельній мережі товари;

- відрахування до державних та місцевих бюджетів обов'язкових платежів;
- розрахунки за участь у створенні підприємств;
- розрахунки за купівлю-продаж цінних паперів на біржовому або позабіржовому ринках;
- розрахунки за куплену іноземну валюту;
- інші операції у випадках, що не суперечать чинному законодавству України.

Забороняється перерахування коштів на будь-який рахунок фізичної особи-нерезидента. Поточний рахунок фізичної особи закривається на підставі її заяви, у разі смерті та в інших випадках, передбачених договором або чинним законодавством України.

6. Строкові вклади фізичних осіб

Для зберігання та обліку коштів, внесених на визначений у договорі строк, фізичній особі відкриваються вкладні (депозитні) рахунки. Вкладні рахунки відкриваються на підставі договору про відкриття вкладу, затвердженого депозитного рахунку з видачею вкладнику вкладного документа. Таким документом може бути ощадна книжка (іменна чи на пред'явника), договір або ощадний сертифікат (залежно від вкладу). У депозитному договорі зазначається:

- назва та адреса банку, який приймає депозит (вклад);
- власник коштів;
- дата внесення депозиту;
- сума, що вноситься або перераховується на вкладний рахунок;
- строк зберігання та порядок повернення коштів після закінчення строку (виплата готівкою, перерахування на поточний рахунок вкладника та ін.);
- відсоткова ставка;
- умови перегляду її величини;
- відповідальність сторін;
- зобов'язання банку повернути суму, внесenu на депозит;

- інші умови за погодженням сторін;
- підписи сторін.

Кошти на вкладні рахунки фізичних осіб можуть бути внесені готівкою, перераховані з власного вкладного рахунку в інші банки чи з поточного рахунку в національній чи іноземній валюті.

Оформлення депозитних операцій фізичних осіб у банку здійснюється в такому порядку:

1. Між банком та клієнтом укладається договір про розміщення вільних коштів громадян на депозити. Депозитний договір оформлюється у 2 примірниках. Співробітник банку реєструє договір, дату, номер договору і номер депозитного рахунку. Договір підписується сторонами і скріплюється печатками.

2. Вкладник вносить гроші на депозит.

3. Відповідальний працівник заповнює вкладну книжку, особовий рахунок, записує операцію за прибутком.

4. Вкладник отримує один примірник договору, вкладну (ошадну) книжку.

Додаткові внески можуть здійснюватися будь-якою особою як з пред'явленням вкладної книжки, так і без неї. Видача вкладу здійснюється лише за наявності вкладної книжки.

Величину депозитного відсотка встановлює банк самостійно керуючись: величиною облікової ставки НБУ; станом грошового ринку; власною депозитною політикою; обсягом вкладу та строком, на який вносяться кошти.

7. Доручення на розпорядження вкладами

Доручення – це передача права користування вкладом чи іншими цінностями на певний строк іншій особі.

Максимальний строк дії доручення 3 роки, якщо строк довіреності не вказаний, то вона діє 1 рік. Довіреності бувають разові та генеральні. Довіреність вважається недійсною, якщо вона не засвідчена, немає підпису вкладника або якихось інших реквізитів. Головні реквізити довіреності: хто, кому, що, на який строк довіряє. Особа, якій довіряється розпорядження вкладами, називається **представником**. Довіреність може бути складена в

банку та поза банком. У банку доручення може бути складене в присутності представника та без нього.

Вкладник може скласти в банку одне загальне доручення за кількома своїми вкладками, що зберігаються в банку. Таке доручення записується вкладником на окремому аркуші паперу, а також на бланку повідомлення, і засвідчується уповноваженою особою банку. В тексті доручення вкладник вказує номери своїх рахунків, прізвище, ім'я та по батькові представника, строк дії доручення та дату складання.

Довіреність зберігається в папці для довіреностей, а повідомлення направляється до бухгалтерії банку. В особових рахунках за вказаними у дорученнях вкладками контролер робить посилення на доручення, яке зберігається в папці.

Доручення на проведення операцій за рахунками, складене поза банком, оформлюється на окремому аркуші паперу, воно може бути одноразовим та багаторазовим (генеральним).

Доручення поза банком може бути завірене:

- нотаріальною конторою;
- місцевою радою;
- за місцем проживання;
- за місцем роботи, навчання, лікування, проходження військової служби.

Якщо доручення, видане на багаторазове одержання грошей, складене банком, то представник при першому зверненні до банку повинен представити також копію цього доручення, засвідчену нотаріальним органом. Якщо в дорученні немає зразка підпису представника контролер:

- пропонує представнику дати зразок свого підпису на повідомленні та особовому рахунку, звіряє підписи представника зі зразком в паспорті та надає уповноваженій особі для засвідчення;
- записує на повідомленні та на копії доручення дані пред'явленого представником;
- направляє копію доручення та повідомлення разом зі щоденним звітом до бухгалтерії банку, оригінал довіреності залишає в банку, яка зберігає його в папці для довіреностей;

- зазначає на особовому рахунку, що видане доручення, яке зберігається в папці для доручень;

- видає представнику на його вимогу розписку, засвідчену підписами та відбитком печатки, про те, що оригінал доручення (із зазначенням строку угоди) прийнято від нього банком.

Якщо представник вкладника пред'являє одноразове доручення, складене поза банком, контролер перевіряє правильність його оформлення і строк його дії, звіряє підпис вкладника на дорученні зі зразком його підписа на особовому рахунку, а також впевнюється у відповідності підпису представленому на ВКО зі зразком його підпису в паспорті. Дані паспорта представника контролер записує на звороті ВКО та засвідчує своїм підписом.

Відміна, зміна та продовження доручення оформлюється записами на повідомленні та в дорученні за підписами вкладника та контролера, вказуючи дату проведення змін: «Доручення відмінене», «Доручення змінене», «Доручення продовжено».

Особливості оформлення доручень неповнолітніх:

- на неповнолітнього доручення не складається взагалі;
- якщо вкладом неповнолітніх розпоряджаються батьки, то доручення від імені неповнолітнього складається як звичайно, але засвідчується тільки нотаріально;
- якщо неповнолітній сам відкрив рахунок, то доручення від його імені і складається.

При проведенні операцій за рахунком за дорученням контролер вимагає від представника надання паспорта та ощадкнижки. Чинність доручення припиняється внаслідок:

- закриття рахунку;
- закінчення строку дії доручення;
- скасування доручення особою, яка її видала;
- відмови особи, якій видане доручення;
- припинення діяльності юридичної особи, на ім'я якої видано доручення;
- смерті громадянина, який видав доручення, визнання громадянина недієздатним, обмежено дієздатним або безвісно відсутнім.

У банк мають бути представлені підтвердуючі документи, дані яких контролер наводить в особовому рахунку. Банк не несе відповідальність за видачу за дорученням вкладу після смерті вкладника в тих випадках, якщо про це повідомлено не було. Особа, яка видала доручення, може в будь-який час скасувати доручення або передоручення, а особа, якій доручення видане, – відмовитися від нього. З припиненням дії доручення втрачає силу і передоручення.

8. Порядок складання і використання заповітів

Загальні умови складання заповітів:

1. Заповіт вступає в силу тільки після смерті вкладника.
2. У заповіті обов'язково вказується, кому і яку частину вкладу заповідають.
3. Заповіт може бути складений у банку та за межами банку, його можна замінити і відмінити.
4. Можна скласти один заповіт за кількома вкладками, що знаходяться в одному банку.
5. Якщо в заповіті не вказано величину частини кожному спадкоємцю, то сума ділиться порівну.
6. Дійсним вважається лише правильно оформлений та засвідчений заповіт.
7. Кожний наступний заповіт відміняє попередній.
8. Неповнолітні вкладники не можуть заповідати свої вклади.

Нове заповідальне розпорядження вкладник оформляє на особовому рахунку та на повідомленні. Він записує номер свого рахунка, ім'я, по батькові та прізвище нового спадкоємця, вказує, що раніше складене за цим рахунком заповідальне розпорядження від «_» _____ року на _____ (прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця) втрачає чинність, записує дані свого паспорта, проставляє дату та розписується.

Уповноважена особа банку після перевірки засвідчує своїм підписом заповідальне розпорядження, вказавши дату, закреслює на особовому рахунку раніше складене заповідальне розпорядження та робить посилання нове заповідальне розпорядження.

Якщо попереднє заповідальне розпорядження було оформлено не на особовому рахунку, а на окремому аркуші паперу, контролер робить на ньому відмітку про нове заповідальне розпорядження і

разом з повідомленням направляє його в матеріалах щоденного звіту до бухгалтерії банку.

Нове заповідальне розпорядження зберігається у спеціальній папці.

В аналогічному порядку вкладником оформляється заява про відміну заповідального розпорядження.

Якщо заповіт складено за межами банку, то він оформляється на окремому аркуші паперу. Його обов'язковими реквізитами є вказівка хто, кому, за яким рахунком, в якому банку, якого міста, в яких частинах заповідає вклад.

Вкладник за бажанням може скласти заповіт на вклад, не з'являючись в банк. Такий заповіт має оформлюватися в органі, що вчиняє нотаріальні дії. Крім того, до нотаріально засвідчених заповітів прирівнюються:

- заповіти громадян, які перебувають на лікуванні в лікарнях, інших стаціонарних лікувально-профілактичних закладах, санаторіях чи проживають в будинках для пристарілих та інвалідів, засвідчені головними лікарями, їх заступниками з медичної частини чи черговими лікарями цих лікарень, лікувальних закладів, санаторіїв, а також директорами та головними лікарями будинків для пристарілих та інвалідів;

- заповіти громадян, які перебувають під час плавання на морських суднах або суднах внутрішнього плавання, які ходять під прапором України, засвідчені капітанами цих суден;

- заповіти громадян, які знаходяться в розвідувальних та інших подібних експедиціях, засвідчені начальниками цих експедицій;

- заповіти військовослужбовців та інших осіб, які перебувають на лікуванні в госпіталях, санаторіях та інших військово-лікувальних закладах, засвідчені начальниками, їх заступниками з медичної частини, старшими або черговими лікарями цих госпіталів, санаторіїв та інших військово-лікувальних закладів;

- заповіти військовослужбовців, а в пунктах дислокації військових частин, з'єднань, установ і військово-службових закладах, де немає органів нотаріату чи інших, які б здійснювали нотаріальні дії, – також заповіти робітників та службовців, членів їх сімей і членів сімей військовослужбовців, завідені командирами (начальниками) цих частин, з'єднань,

установ та закладів;

- заповіти осіб, які перебувають в місцях позбавлення волі, засвідчені начальниками місць позбавлення волі.

Вкладник має право, складаючи в нотаріальному порядку загальний заповіт на майно, яке йому належить, вказати, що він поширюється на вклади в банках. У разі смерті вкладника вклад за таким заповітом виплачується особі, якій його заповіли, без представлення свідоцтва про право на спадщину.

Якщо застереження про вклад у загальному заповіті вкладником не зроблено, то такий заповіт поширюється на вклад лише за відсутності в банку заповідального розпорядження. Видача вкладу на підставі такого заповіту здійснюється у разі представлення особою, якій заповіли майно, свідоцтва про право на спадщину за заповітом.

Якщо заповідач через фізичну ваду, хворобу або з будь-яких інших причин може власноручно підписати заповіт, то за його дорученням у присутності його і нотаріуса або посадової особи, яка посвідчує заповіти, прирівняні до нотаріально посвідчених, заповіт може підписати інший громадянин. При цьому зазначаються причини, з яких заповідач не міг підписати заповіт власноручно.

Заповіт не може підписувати особа, на користь якої його зроблено.

Заповіт (або його нотаріально засвідчена копія), який надійшов в банк, поміщується в папку заповідальних розпоряджень і зберігається у вогнетривкій шафі, а на особовому рахунку вкладника контролер записує зміст заповіту, посилаючись на відповідний документ, який зберігається в папці відповідальних розпоряджень, і підписує цей запис, вказавши дату. Одночасно він складає за своїм підписом повідомлення про заповіт, який надійшов.

Якщо вкладник не повідомив банк про заповіт, складений у нотаріальному порядку, банк не несе відповідальності за виплату на підставі заповідального розпорядження вкладника, яке було раніше представлено в банк.

9. Порядок видачі вкладу після смерті вкладника

Якщо за вкладом є заповіт, цей вклад можна отримати в будь-який час і на підставі: копії свідоцтва про смерть

вкладника; паспорта спадкоємця; ощадної книжки, а також на підставі заповіту (якщо він зберігається не в банку).

При отриманні вкладу спадкоємцем всі документи оформляють на вкладника (померлого), але підписується спадкоємець. Дані його паспорту проставляються на документах.

Якщо спадкоємець помере раніше вкладника, то вклад вважається вільним від заповідального розпорядження і розглядається, як вклад, який не є заповіданим.

Якщо вкладник і спадкоємець померли одночасно, то вклад отримують спадкоємці вкладника.

Якщо особа, на користь якої було зроблено заповідальне розпорядження померла пізніше вкладника, але не встигла переоформити вклад, право на одержання належної йому частки вкладу переходить до його спадкоємців. Ця частка вкладу видається на підставі свідоцтва органів нотаріату, свідоцтва про право на спадщину, свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя або рішення суду.

Якщо особа, на користь якої було зроблено заповідальне розпорядження, померла пізніше вкладника, то право на вклад матимуть спадкоємці спадкоємця.

З вкладу, на який немає заповіту, можна отримати певну суму на похорон вкладника на підставі таких документів:

- копії свідоцтва про смерть;
- ощадної книжки;
- паспорта спадкоємця;
- зобов'язання, оформленого в банку.

Цю суму потрібно отримати упродовж шести місяців. Весь незаповіданий вклад можна отримати після шести місяців на підставі таких документів:

- свідоцтва про право на спадщину;
- ощадної книжки;
- паспорта спадкоємця.

Якщо у померлого вкладника немає спадкоємців ні за законом, ні за заповітом, або жодний зі спадкоємців не прийняв спадщину, або всі спадкоємці позбавлені заповідачем права успадкування, а розпорядження в банку на випадок смерті вкладником не зроблено, то вклад померлого за правом успадкування переходить до держави і разом з відсотками

перераховується в дохід бюджету за письмовою вимогою фінансового органу на підставі свідоцтва органів нотаріату про право на спадщину. Це свідоцтво та ощадкнижка мають бути додані до вимоги фінансового органу. Якщо ощадна книжка за вкладом не може бути представлена в банк, про це вказується у вимозі фінансового органу.

10. Порядок розпорядження рахунками неповнолітніх

Коштами, внесеними третіми особами на рахунок неповнолітнього, який не досяг 18 років, розпоряджаються:

- до досягнення неповнолітнім 14 років – батьки (усиновителі) або опікуни;
- після досягнення неповнолітнім 14 років – сам неповнолітній, але за згодою своїх батьків (усиновителів) або опікунів.

Аналогічно здійснюється видача коштів, що надійшли від третіх осіб на відкритий самим неповнолітнім рахунок, а також коштів, зарахованих на рахунок неповнолітнього, у випадках, коли неможливо визначити поход такого зарахування.

Якщо батьки (або один з батьків) не можуть відвідати банк для того, щоб підтвердити свою згоду на видачу коштів з рахунку неповнолітнього, що досяг 14 років, в банк має бути представлений письмовий документ на видачу грошей, підписаний батьками. Підпис батьків має бути засвідчений органами, яким надано право вчиняти нотаріальні дії.

Якщо в банк пред'явлено рішення суду про позбавлення батьків (усиновителів) батьківських прав, або копія цього документа, завірена нотаріально або завірена судом, розпоряджатися внеском неповнолітнього, який не досяг 14 років, і давати згоду на одержання коштів з рахунку неповнолітнього, старшого за 14 років, має право тільки той з батьків, якому неповнолітній переданий на виховання (у рішенні суду про позбавлення батьків прав має зазначатися, з ким неповнолітнього залишено).

Коштами, внесеними самим неповнолітнім на свій рахунок, а також сумами на рахунках у межах перерахованої заробітної плати або інших надходжень коштів, що належать неповнолітньому від підприємств, де він працює, навчальних установ, де він вчиться,

неповнолітній розпоряджається самостійно.

Якщо орган опіки обмежив його в праві самостійно розпоряджатися своєю заробітною платою (заробітком) або стипендією і сповістив про це банк, останній повинен виконати це рішення.

11. Порядок розпорядження рахунками клієнтів, визнаних недієздатними

Клієнт з різних причин може бути обмежений судом у дієздатності, в результаті чого над ним устанавлюється опіка. Копія відповідного рішення завірена судом або нотаріально, має бути надана в банк і долучена до справи клієнта. При цьому в картці зразків підписів клієнта або на депозитних договорах (на обох екземплярах) уповноважена особа (співробітник банку робить відповідний запис і завіряє його своїм підписом (вносить дані паспорта опікуна), опікун залишає зразок підпису в картці зразка підписа клієнта або на депозитному договорі.

Власник рахунку може розпоряджатися рахунком лише за згоди опікуна, яка може бути надана в банк: безпосередньо власником рахунку, така згода має засвідчуватися особою, що вчиняє нотаріальні дії; якщо власник рахунку відвідує банк разом з опікуном, на ВКО або заяві на перерахування засобів касир-контрлер робить напис «Згідний», ставить дату і підпис.

Письмова згода може бути складена опікуном безпосередньо в банку, тоді така згода має містити чітке розпорядження опікуна стосовно строку (щомісяця, щокварталу і т.п.) і максимальної суми при разовому одержанні коштів з рахунку клієнтом самостійно.

У разі визнання судом клієнта недієздатним над ним встановлюється опіка. Від імені власника рахунку, визнаного недієздатним, рахунком розпоряджається опікун. Для проведення операцій за рахунками опікун надає в банк свій паспорт і рішення органу опіки і піклування про призначення його опікуном.

Якщо в банк представлене рішення про встановлення над власником рахунку опіки або його копія, завірена нотаріально, уповноважена особа в банку на підставі наданого рішення робить у картці зразка підпису клієнта або на діючих депозитних договорах позначку про встановлення опіки над власником рахунку, завірену підписом співробітника банку.

Нотаріально завірена копія рішення органа опіки зберігається в справі клієнта. Для проведення розпорядницьких дій за поточним рахунком клієнта, визнаного недієздатним, на опікуна оформляється нова картка зразків підписів.

У разі поновлення клієнта в дієздатності в банк надається відповідне рішення суду або копія рішення суду, завірена судом або нотаріально, що підшивається до справи клієнта. Запис про обмеження права розпорядження рахунком або депозитом анулюється (на обох екземплярах договору) внесенням нового запису з посиланням на рішення суду. Запис завіряється підписом співробітника банку.

Контрольні запитання:

1. Що таке депозит? Які їх види ви можете назвати?
2. Що таке депозитні операції? Які принципи їх здійснення ви можете назвати?
3. В чому полягає зміст системи страхування (гарантування) вкладів населення в банках?
4. Які права має вкладник (депонент)?
5. Який порядок оформлення строкових депозитів з фізичними та з юридичними особами?
6. Як складається доручення на розпорядження вкладами?
7. Назвіть особливості заповідання вкладів.
8. Яким є порядок видачі вкладу після смерті вкладника?
9. Які особливості має розпорядження рахунками неповнолітніх та клієнтів, визнаних недієздатними?

ТЕМА 4. ОПЕРАЦІЇ З ОБСЛУГОВУВАННЯ ПЛАТІЖНОГО ОБОРОТУ

Навчальна мета – розкриття змісту платіжного механізму, ролі безготівкових розрахунків у ньому.

План:

1. Організація грошових розрахунків у національному господарстві.
2. Основні форми безготівкових розрахунків, порядок проведення розрахункових операцій.
3. Міжбанківські розрахунки в Україні.

1. Організація грошових розрахунків у національному господарстві

Платіжний механізм – одна із базових структур ринкової економіки. Від його чіткої та безперервної роботи залежить загальна ефективність функціонування економічних інститутів.

Грошовий обіг – безперервний рух грошей у сфері обігу і виконання ними функції засобу обігу та платежу.

Платіжний оборот – гроші функціонують, як засіб платежу, використовуються для погашення боргових зобов'язань. Форми платіжного обороту:

- готівкові платежі;
- напівготівкові платежі;
- безготівкові платежі.

Напівготівкові платежі передбачають наявність банківського рахунку або у кредитора, або у дебітора.

Особлива ознака безготівкового платіжного обігу полягає в тому, що для платежів використовуються тільки безготівкові гроші, а тому як платник, так і одержувач коштів повинні мати рахунок у банку. **Безготівкові засоби платежу:**

- гроші на банківських рахунках;
- кредит, оформлений документально;
- акцептовані або видані платникам платіжні документи (вексель, акредитив);
- вільні кредитні ресурси банку.

Гроші безготівкового платіжного обігу відображаються на кореспондентських рахунках банків у НБУ.

Безготівкові розрахунки – перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Значення безготівкових розрахунків полягає:

- у прискоренні обігу коштів;
- зменшенні потреби в готівці;
- зменшенні витрат на проведення касових операцій, збереженні грошей;
- сприянні акумуляції тимчасово вільних коштів юридичних та фізичних осіб на рахунках у банках.

Безготівкові розрахунки організують за такими принципами:

- здійснення розрахунково-касового обслуговування суб'єктів господарювання ґрунтується на основі комерційних або фінансових угод і вимог відповідних нормативно-правових актів;
- списання коштів з рахунків суб'єктів господарювання відбувається лише за дорученнями власників цих рахунків або за розпорядженням стягувачів – у випадках передбачених законодавством;
- доручення платників та розпорядження стягувачів про списання коштів із рахунків повинні мати форму відповідних бланків розрахункових документів;
- самостійність обрання клієнтами банків платіжних інструментів (за виключенням меморіального ордера) для здійснення розрахунків із зазначенням їх під час укладання договорів;
- документальне оформлення банком платника списання коштів із рахунка платника розрахунковим документом, а в окремих випадках – меморіальним ордером, реєстром чеків або реєстром документів за акредитивом;

- розпорядження стягувачів про примусове списання коштів із рахунків платників приймаються банками незалежно від наявності на них достатнього залишку коштів та виконуються частково в межах наявного залишку коштів, а у невиконаній сумі повертаються стягувачам;

- за умови відсутності коштів на рахунку платника банк не здійснює облік заборгованості платника, не сплаченої в строк, та не веде відповідного реєстру, за винятком здійснення банком таких операцій у межах укладених ним цивільно-правових договорів;

- обов'язковість виконання банком рішень суду про стягнення коштів з рахунків клієнтів, за якими уповноваженим державним органом призупинено видаткові операції;

- взаємні претензії за розрахунками між платником та одержувачем коштів розглядаються сторонами в претензійно-позовному порядку без участі банку.

Організація безготівкових розрахунків має відповідати таким вимогам:

- забезпечувати своєчасність платежу за реалізовані товари і послуги;

- створювати умови для взаємного контролю платників і одержувачів коштів за дотриманням розрахункової і договірної дисципліни, а також для банківського контролю за учасниками розрахунків;

- сприяти зближенню моментів отримання і оплати товарно-матеріальних цінностей (*далі – ТМЦ*).

Способи безготівкових розрахунків:

- шляхом перерахування коштів з рахунків платників на рахунки одержувачів;

- шляхом зарахування взаємних вимог.

Джерела платежів:

- власні кошти;

- за рахунок кредитів;

- за рахунок бюджетних асигнувань;

- за рахунок благодійних внесків.

Безготівкові розрахунки в Україні можуть здійснюватися із застосуванням:

1. Платіжних інструментів;
2. Електронних грошей;
3. На основі функціонування рахунків клієнтів банків;
4. За допомогою операцій банків з векселями, чеками, гарантіями та акредитивами.

Платіжний інструмент – засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому носії інформації, який використовується для ініціювання переказів. До платіжних інструментів належать документи на переказ (зокрема, розрахункові документи) та електронні платіжні засоби.

Ініціювання переказу здійснюється за такими видами розрахункових документів:

- 1) платіжне доручення;
- 2) платіжна вимога-доручення;
- 3) розрахунковий чек;
- 4) платіжна вимога (застосовується у випадках, коли ініціатором переказу виступає стягувач або, при договірному списанні, отримувач);
- 5) меморіальний ордер (складається за ініціативою банку для оформлення операцій щодо списання коштів з рахунка платника і внутрішньобанківських операцій відповідно до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [31] та нормативно-правових актів НБУ.

Загальний порядок проведення переказу коштів у межах України встановлює Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [31], а також Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті [5], якою встановлені загальні правила, види і стандарти розрахунків клієнтів банків та банків у грошовій одиниці України на території України, що здійснюються за участю банків. Ці вимоги поширюються на всіх учасників безготівкових розрахунків, а також на стягувачів, та обов'язкові для виконання ними. Міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті регламентується відповідною Інструкцією про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті [7].

Загальні засади емісії та здійснення операцій з

використанням електронних платіжних засобів регулюються нормами Законів України «Про Національний банк України» [30], «Про банки і банківську діяльність» [25], «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [31], Положення про здійснення операцій з електронними платіжними засобами [29], іншими законодавчими актами України.

Емісія електронних платіжних засобів у межах України проводиться виключно банками, що уклали договір з платіжною організацією платіжної системи та отримали її дозвіл на виконання цих операцій (крім банків, які здійснюють емісію електронних платіжних засобів для використання в межах цих банків).

Еквайринг у межах України здійснюється виключно юридичними особами-резидентами, що уклали договір з платіжною організацією платіжної системи.

Користувачі мають право використовувати електронні платіжні засоби для здійснення платіжних операцій відповідно до режимів рахунків, установлених нормативно-правовими актами НБУ, та умов договору з емітентом.

Електронні гроші – одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються, як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі [29; 31].

Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [31] визначено, що:

- випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк;
- випуск електронних грошей здійснюється шляхом їх надання користувачам або комерційним агентам в обмін на готівкові або безготівкові кошти;
- банк має право випускати електронні гроші на суму, яка не перевищує суму отриманих ним коштів;
- банк, що здійснює випуск електронних грошей, зобов'язаний погашати випущені ним електронні гроші на вимогу користувача;
- порядок здійснення операцій з електронними грошима та максимальна сума електронних грошей на електронному пристрої, що перебуває в розпорядженні користувача,

визначаються нормативно-правовими актами НБУ [16].

Відповідно до вимог Положення про електронні гроші в Україні [16]:

- банк, що має намір здійснювати випуск електронних грошей, зобов'язаний до початку випуску електронних грошей узгодити з НБУ правила використання електронних грошей в Україні;

- банк, що є членом/учасником міжнародної платіжної системи і внесений НБУ до Реєстру платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури та має намір здійснювати випуск електронних грошей на території України з використанням цієї міжнародної платіжної системи, зобов'язаний узгодити з НБУ правила використання електронних грошей до здійснення випуску електронних грошей.

Функціонування рахунків клієнтів банків регламентується низкою законодавчих та інших нормативно-правових актів [1; 9; 23; 25; 30; 31].

В банку можуть бути відкриті:

- **поточні рахунки** – відкриваються підприємствам всіх видів та форм власності, для зберігання коштів та здійснення банківських операцій. Підприємство може відкривати безліч рахунків, але не більше 1-го в одному банку. Серед всіх рахунків підприємство визначає один основний, решта – додаткові. Про відкриття рахунків підприємство повідомляє всі банки в яких відкриті рахунки. Рахунки відкриваються за вибором клієнта та згодою банку.

- **бюджетні рахунки** – відкриваються підприємствами, яким виділяються кошти з бюджету для цільового їх використання;

- **позичкові рахунки** – призначені для обліку кредитів, відкриваються підприємством у будь-якому банку, яка має право надавати кредити;

- **депозитні рахунки** – відкриваються підприємствам на підставі депозитного договору на визначений строк. Проведення готівкових операцій та видача готівки з депозитного рахунку забороняється;

- **рахунки в іноземній валюті:** поточний – для проведення розрахункових операцій; позичковий; **розподільчий**, відкривається для попереднього зарахування коштів в іноземній валюті. Кошти з розподільчого рахунку, які підлягають продажу на міжбанківській валютній біржі зараховують в гривневному еквіваленті на поточний рахунок в національній валюті. Решта коштів – на поточний рахунок в іноземній валюті.

Окремі законодавчі та інші нормативно-правові акти регламентують здійснення безготівкових розрахунків за допомогою операцій банків з вексями, чеками, гарантіями та кредитивами [19–22; 24].

2. Основні форми безготівкових розрахунків, порядок проведення розрахункових операцій

Платіжне доручення – доручення платника своєму банку на перерахування визначеної суми з поточного рахунку (рис. 1).

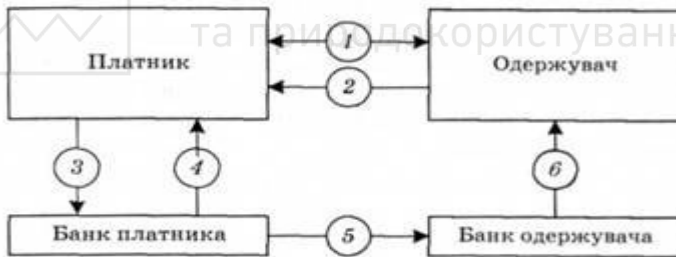

Рис. 1. Схема документообігу з використанням платіжного доручення

1. Укладення договору;
2. Відвантаження продукції, товарів, виконання робіт, надання послуг;
3. Передача платіжного доручення;
4. Виписка з поточного рахунку;
5. Платіжне повідомлення про зарахування коштів на поточний рахунок одержувача;
6. Виписка з поточного рахунку одержувача.

Строк дії платіжного доручення – 10 календарних днів. День заповнення до розрахунку не береться.

Платіжна вимога-доручення – комбінований документ, що складається з 2 частин:

I. вимога постачальника до покупця (заповнює постачальник);

II. доручення покупця своєму банку на перерахування суми, вказаної у графі «Сума до оплати» (заповнює платник).

Строк дії – 20 календарних днів.

Чек – письмове розпорядження банк, що веде рахунок чекодавця, сплатити чекодержателю вказану в чеку суму (рис. 2) [24].

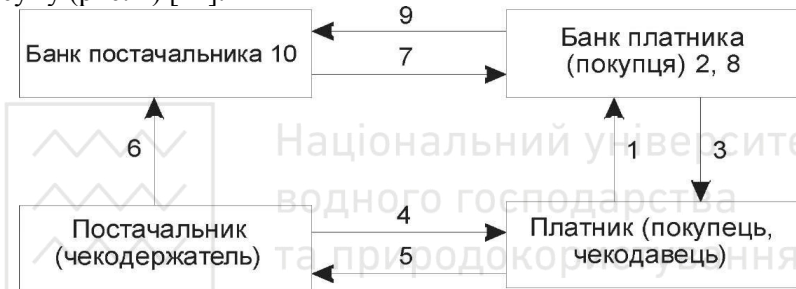

Рис. 2. Схема документообігу з використанням чека

1. Платник (покупець) подає до свого банку заяву на отримання чекової книжки і платіжне доручення для депонування коштів.

2. Банк платника (покупця) списує кошти з поточного рахунка платника і зараховує їх на окремий рахунок «Розрахунки чеками».

3. Банк-емітент видає клієнтові-чекодавцю чекову книжку.

4. Постачальник відвантажує товар, виконує роботи чи надає послуги.

5. Чекодавець виписує чек із чекової книжки і передає його безпосередньо постачальникові (чекодержателю), підтверджуючи одержання товару, виконання робіт чи надання послуг.

6. Чекодержатель здає чек разом з трьома примірниками реєстрів до банку, що його обслуговує.

7. Банк чекодержателя, перевіряючи, чи правильно складено реєстр і реквізити чека та своєчасність подання його до оплати, інкасує чек і реєстр чеків (другий та третій примірники) до банку-емітента.

8. Банк-емітент списує відповідну суму з рахунка чекодавця, на якому депоновано кошти для розрахунків чеками.

9. Банк-емітент повідомляє банк чекодержателя про списання коштів.

10. Банк чекодержателя (постачальника) зараховує суму, зазначену в чеку, на поточний рахунок постачальника.

Акредитив – це наказ банку від платника провести за рахунок його коштів оплату ТМЦ (рис. 3) [20].

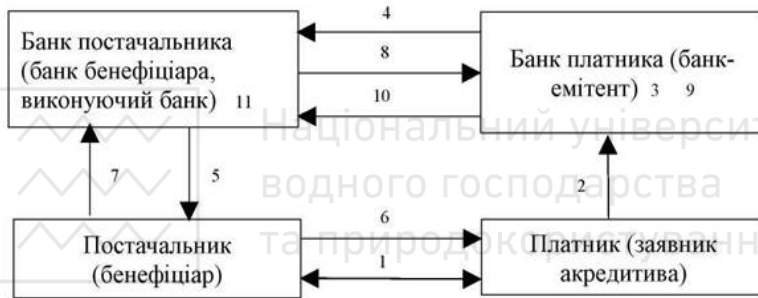

Рис. 3. Схема документообігу з використанням акредитиву

1. Між постачальником і платником укладається договір.
2. Платник подає банку-емітентові заяву для відкриття акредитива.
3. Банк-емітент на підставі заяви перераховує кошти з рахунка платника на аналітичний рахунок «Розрахунки акредитивами».
4. Банк-емітент повідомляє банк бенефіціара про відкриття акредитива.
5. Банк бенефіціара повідомляє бенефіціара про відкриття й умови акредитива.
6. Бенефіціар відвантажує платнику товар, виконує роботи або послуги.
7. Бенефіціар подає необхідні документи, передбачені умовами акредитива, в обслуговуючий банк.

8. Банк бенефіціара надсилає спецзв'язком реєстр документів разом з іншими документами за акредитивом до банку-емітента.

9. Банк-емітент після перевірки виконання всіх умов акредитива на підставі реєстру документів за акредитивом списує кошти з аналітичного рахунка «Розрахунки акредитивами».

10. Банк-емітент перераховує кошти на рахунок бенефіціара.

11. Банк бенефіціара після отримання коштів від банку-емітента списує суму за акредитивом і зараховує на рахунок бенефіціара.

Вексель – це цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векседавця сплатити повну суму після настання строку оплати власнику векселя (рис. 4).

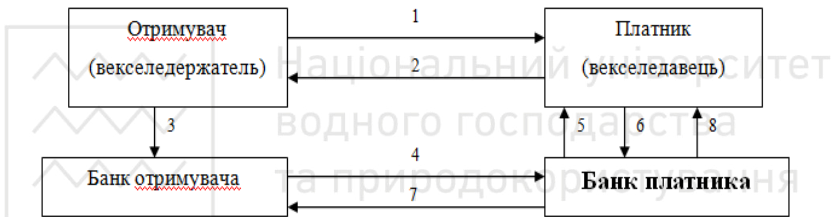

Рис. 4. Схема документообігу з використанням векселя

1. ТМЦ.
2. Вексель.
3. Вексель передає банку разом з реєстром векселів.
4. Вексель з примірником реєстру векселів.
5. Повідомлення про настання строку оплати.
6. Платіжне доручення.
7. Перерахування коштів.
8. Вексель з приміткою «оплачено».

3. Міжбанківські розрахунки в Україні

Міжбанківські розрахунки – це система здійснення регулювання грошових вимог і зобов'язань, які виникають між банками, їх філіями і клієнтами. Види міжбанківських розрахунків:

- через систему розрахункових палат НБУ.
- через прямі кореспондентські відносини між банками;
- через власні банківські мережі систем розрахунків.

НБУ організує міжбанківські розрахунки, банки несуть спільну відповідальність за стан міжбанківських розрахунків і діють відповідно до нормативних актів НБУ.

Кореспондентські відносини – це договірні відносини між кредитними установами, метою яких є здійснення платежів і розрахунків за дорученням один одного на підставі кореспондентських угод. Кореспондентські відносини можуть бути:

- безпосередньо між банками – прямі кореспондентські відносини;
- між банками і НБУ.

Кореспондентський рахунок, що відкривається банком в НБУ призначений для проведення розрахунків одного банку з іншими на всій території України. Прямі кореспондентські відносини – це договірні відносини між банками з метою здійснення платежів і розрахунку. Банки, які встановили кореспондентські відносини називаються банками-кореспондентами і відкривають рахунки типу лоро і ностро.

Рахунок ностро для одного банку є рахунком лоро для банку-кореспондента.

Встановлення між банками прямих кореспондентських рахунків здійснюється з дозволу територіального управління НБУ. Порядок відкриття і функціонування кореспондентських рахунків визначається угодою між банками. Для відкриття рахунку необхідно подати документи:

- дозвіл територіального управління НБУ;
- заява відкриття рахунку;
- копія статуту та банківської ліцензії завірені нотаріально;
- картку із зразками підписів і відбитком печатки;
- баланс та довідка про дотримання економічних нормативів.

Система електронних платежів НБУ (далі – СЕП НБУ) – це комплекс програмно-технічних засобів призначених для виконання міжбанківських розрахунків.

Учасниками СЕП НБУ можуть бути банки, які мають кореспондентські рахунки в територіальному управлінні НБУ. При відкритті кореспондентського розрахунку в НБУ реквізити банку вносяться в Довідник банківських установ України. Одночасно з відкриттям кореспондентського рахунку в регіональній розрахунковій палаті (*далі – РРП*) відкривається технічний кореспондентський рахунок, через який безпосередньо здійснюються платежі. На технічному рахунку відображається сума залишку коштів на початок операційного дня, рух коштів, залишок на кінець дня. Учасникам розрахунку надається інформація про стан кореспондентського рахунку на початок дня, і про стан технічного рахунку упродовж дня.

СЕП НБУ забезпечує здійснення розрахунку через два рівні розрахункової палати:

- центральна розрахункова палата (*далі – ЦРП*) – обслуговує міжрегіональні розрахунки;
- РРП – обслуговує регіональні розрахунки.

Виконання електронно-розрахункових документів відбувається в порядку черговості надходження до системи.

Електронний платіжний документ – це банківське повідомлення визначеного формату, що містить інформацію про перерахунок коштів. Набуває вигляду файлу та зберігається на магнітних носіях. У банку-одержувачу електронні документи для кожного клієнта оформляються на папері та завіряються підписом і штампом банку.

Контроль за міжбанківськими розрахунками здійснюється на рівні РРП та ЦРП. Кожне територіальне управління НБУ щоденно виготовляє зведене електронне авізо на адресу інших областей, з якими здійснюється у цей день розрахунок.

Авізо – це офіційне повідомлення, що містить розпорядження одного банку іншому про зарахування на рахунок клієнта або списання з його рахунку відповідної суми. Після завершення дії програм операційного дня банку в територіальному управлінні НБУ щодення за початком електронного авізо оформляється файл, що передається електронним зв'язком до ЦРП.

У ЦРП звітність контролюється: відповідність структури файлів; правильність проставлення кода банку.

Опрацьовані звітності з помилками не проводяться і повертаються в територіальне управління НБУ.

ЦРП на кожне територіальне управління складає табуляграму (особовий рахунок) для подальшої **квитовки** в регіоні одержувачів коштів.

Квитовка – це перевірка відповідності початку і відповідності кода банку з метою виявлення їх тотожності і вірності їх взаємних розрахунків шляхом співставлення бухгалтерських оборотів, що були зроблені в різних банках. Територіальне управління НБУ здійснює щоденний контроль за правильністю перерахувань до операційного відділення НБУ.

Контрольні запитання:

1. Що таке грошовий обіг та грошовий оборот? Які форми платіжного обороту ви можете назвати?
2. В чому суть напівготівкового платіжного обороту?
3. Що таке безготівкові розрахунки?
4. Назвіть безготівкові засоби платежу.
5. Які принципи, вимоги та способи безготівкових розрахунків ви знаєте?
6. Які існують джерела платежів?
7. Що таке платіжний інструмент?
8. Які види рахунків відкриваються в банках?
9. Назвіть основні форми безготівкових розрахунків.
10. В чому суть міжбанківських розрахунків?
11. Що таке кореспондентські відносини між банками?
12. Визначте поняття рахунків лоро і ностро.
13. Що таке СЕП НБУ?

ТЕМА 5. ОПЕРАЦІЇ З ГОТІВКОЮ

Навчальна мета – розкриття змісту операцій банку з готівкою.

План:

1. Особливості обігу готівки.
2. Загальна характеристика касових операцій.
3. Види та порядок оформлення касових операцій.
4. Регулювання обігу готівки банками та контроль за веденням касових операцій

1. Особливості обігу готівки

Готівковий обіг коштів функціонує поряд з безготівковими розрахунками і має такі **особливості**:

- є дорожчим процесом порівняно з безготівковим обігом;
- готівкові гроші, незважаючи на їх абсолютну ліквідність, не приносять доходу;
- розрахунки готівкою перешкоджають здійснювати контроль за грошовим обігом;
- дає змогу фізичним та юридичним особам приховувати реальні доходи і ухилятися від сплати податків і зборів;
- дає змогу ухилятися від державного контролю за законністю бізнесу.

2. Загальна характеристика касових операцій

Касові операції банку становлять значну частку всіх операцій і характеризують одну з головних функцій банку, а касовий обіг є складовою готівкового і напівготівкового платіжного обігу.

Банки, здійснюючи своєчасне касове обслуговування своїх клієнтів, забезпечують тим самим збереження їхніх коштів, а також здійснюють аналіз і прогнозування готівкового обігу, організують і виконують оперативні функції з реалізації єдиної грошово-фінансової політики на території регіону.

Банки здійснюють свою діяльність за вказаними напрямками на підставі ряду нормативно-правових актів [4; 6; 15; 16].

Касові операції – це операції банку, які пов'язані з обслуговуванням готівкового обігу. Касові операції є базовими, комісійно-посередницькими банківськими операціями. Банк може здійснювати такі операції тільки після одержання банківської ліцензії НБУ.

До касових операцій належать:

- приймання готівки в національній та іноземній валюті від клієнтів для зарахування на власні рахунки та рахунки інших юридичних і фізичних осіб або на відповідний рахунок банку;
- видача готівки в національній та іноземній валюті клієнтам з їхніх рахунків за виписаними касовими документами через касу банку або із застосуванням платіжних карток чи відповідного рахунку банку через його касу або банкомат;
- приймання від фізичних і юридичних осіб готівки в національній та іноземній валюті для переказу і виплати отримувачу суми переказу в готівковій формі;
- вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет) та відправлення їх на дослідження;
- обмін клієнтам непридатних до обігу банкнот (монет) на придатні до обігу, банкнот на монети, банкнот (монет) одного номіналу на банкноти (монети) іншого номіналу;
- валютно-обмінні операції;
- операції з банківськими металами.

Підкріплення територіальними управліннями НБУ банків (філій) готівкою в національній валюті, здавання до них готівки, у тому числі непридатних до обігу банкнот (монет), а також касове обслуговування клієнтів здійснюється на підставі укладених договорів про касове обслуговування, між територіальними управліннями та банками і банками та клієнтами відповідно.

Для проведення касового обслуговування банком клієнтів та оброблення готівки функціонує **операційна каса банку**.

До функцій операційної каси належать:

- забезпечення видачі, приймання та схоронності грошових знаків;
- виконання інших операцій з цінностями.

Для виконання цих функцій створюються:

- **видаткові каси;**
- **прибуткові каси** (при невеликому обсязі операцій – прибутково-видаткові). Прибуткові каси можуть бути: **денні** – приймають готівкові кошти упродовж операційного дня банку; **вечірні** – здійснюють приймання готівки після закінчення операційного дня (кошти на рахунок зараховуються наступного дня);
- **розмінні каси;**
- **каси перерахунку;**
- **сховища для зберігання цінностей.**

Відповідальність безпосередньо за організацію та стан касової роботи несуть керівник банку, головний бухгалтер і завідуючий розрахунково-операційним відділом (касою). З кожним працівником каси укладається угода про повну матеріальну відповідальність.

Отже, основним завданням банків у роботі з регулювання готівкового обігу є:

- **безумовне виконання законодавчо-нормативних актів з питань регулювання обігу і структури готівкової маси в обігу;**
- **повне та своєчасне забезпечення потреб економіки в готівкових коштах;**
- **максимальне залучення готівки в каси банків на основі раціональної організації готівкового обігу (створення умов для залучення коштів);**
- **забезпечення своєчасної видачі готівки підприємствам та підприємцям на цілі, передбачені нормативними документами;**
- **сприяння скороченню використання готівки в розрахунках за товари та послуги шляхом упровадження прогресивних форм безготівкових розрахунків;**
- **додержання встановленого порядку ведення роботи з регулювання готівкового обігу.**

3. Види та порядок оформлення касових операцій

Касове обслуговування банками клієнтів включає такі операції:

- **переведення в готівку платіжних коштів – списання коштів з поточного рахунку клієнта і видача йому відповідно суми готівкою (видаткові касові операції);**

- переведення готівки в безготівкові платіжні кошти – зарахування на поточний рахунок коштів, отриманих від клієнта готівкою (прибуткові касові операції).

Видача готівки клієнтам проводиться через видаткову касу.

З каси банку готівка в національній валюті видається за такими видатковими документами:

- за грошовими чеками юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також підприємцям. **Грошовий чек** – письмове розпорядження власника рахунку (юридичної особи) обслуговуючому банку про видачу готівкою певної суми грошей уповноваженим особам (касирам). Гроші видаються особі, яка вказана у грошовому чеку, під її підпис на звороті чека. Крім інших реквізитів, у грошовому чеку клієнт зазначає, з якою метою він одержує готівку. Чек дійсний упродовж 10 днів;

- за заявою на видачу готівки фізичним особам з поточних, вкладних (депозитних) рахунків та фізичним і юридичним особам переказ без відкриття рахунку (з наданням юридичною особою довіреності на ім'я уповноваженої особи);

- за документом на отримання переказу готівкою в національній валюті, установленим відповідною платіжною системою, – фізичним і юридичним особам (з наданням юридичною особою довіреності на ім'я уповноваженої особи);

- за ВКО працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями.

Видача готівки в іноземній валюті здійснюється за такими видатковими документами:

- за заявою на видачу готівки: юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також підприємцям з їх поточних рахунків на цілі, передбачені нормативно-правовими актами;

фізичним особам з їх поточних, вкладних (депозитних) рахунків та переказу без відкриття рахунку, а також за операціями з відшкодування банкнот іноземної валюти, прийнятих на інкасо;

- за ВКО працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями;

- за документами на отримання переказу в готівковій формі, установленими відповідною платіжною системою, фізичним особам.

При здійсненні діяльності суб'єктів господарювання регулюються:

- питання затвердження ліміту готівкових коштів в касах;
- суми, які можуть бути використані з виручки, та обсяг сум, що можна використовувати для розрахунків в готівковій формі;
- правила ведення обліку руху готівки, порядку отримання та здавання до банків готівкових коштів.

У разі звернення до банку отримувача переказу з вимогою про виплату суми переказу готівкою працівник банку перевіряє наявність інформації про надходження переказу. Виплата частини переказу не допускається.

Видавати банкноти з каси банку можна повними пачками та корінцями банкнот у непошкодженій упаковці за зазначеними на накладках і бандеролях сумами без поаркушного перерахування або окремими банкнотами.

Банкноти з розкритих або неповних корінців, а також пачки та корінці банкнот з пошкодженою упаковкою попередньо перед видачею перераховуються.

Операції з виплати готівки в іноземній валюті з поточних, вкладних (депозитних) рахунків або фізичним особам за переказами без відкриття поточних рахунків здійснюються через касу банку за наявності цієї валюти в повній сумі.

Залишок іноземної валюти, менший ніж номінальна вартість мінімальної купюри, що перебуває в обігу, купується у фізичної особи за гривні за курсом, установленим на час здійснення операції в касі банку.

Якщо отримувач готівки бажає перерахувати в приміщенні банку банкноти в повних пачках поаркушно, а монети в повних мішечках за кружками, то в такому разі перерахування готівки здійснюється у відведеному для цього приміщенні під контролем працівника банку.

При здійсненні візуального контролю за перерахуванням готівки потрібно стежити за тим, щоб верхня і нижня накладки (етикетка), обв'язка з пломбою (кодом) (гарантійні шви з кодами працівників банку), бандеролі з корінців банкнот, а також ярлики і обв'язка з пломбою від мішечка з монетами зберігалися до закінчення перерахування.

Для поліпшення якості та прискорення касового обслуговування фізичних осіб банки впроваджують **видачу готівки через банкомати**, які можуть виконувати касові операції:

- інформувати клієнтів про стан їхніх рахунків;
- видавати готівку;
- приймати готівку для перерахування на рахунок та для погашення зобов'язань (зокрема, позик).

Час підключення банкомата має збігатися з часом початку роботи банку, до системи якого входить сервер банкоматів. Банкомати можуть працювати цілодобово в разі забезпечення необхідних умов щодо зберігання грошових цінностей, дотримання безпеки зберігання та наявності відповідного сертифіката.

Кожний факт видачі готівки держателю платіжної картки супроводжується роздрукуванням ордера встановленої форми. Процес роботи банкомата протоколюється у вигляді операційних журналів роботи. Сервер банку, що здійснює проводку за всіма банкоматами, друкує витяги з особових рахунків банкоматів.

Прибуткові каси здійснюють приймання і перерахування готівки упродовж операційного дня.

Приймання готівки в національній валюті від клієнтів здійснюється через каси банків за такими прибутковими касовими документами:

- за заявою на переказ готівки від юридичних осіб для зарахування на власні поточні рахунки, від фізичних осіб – на поточні, вкладні (депозитні) рахунки, а також від юридичних та фізичних осіб – на рахунки інших юридичних або фізичних осіб, які відкриті в цьому самому банку або іншому банку, та переказу без відкриття рахунку;
- рахунками на сплату платежів від фізичних осіб на користь юридичних осіб;
- ПКО від працівників банку за внутрішньобанківськими операціями;
- документами, установленими відповідною платіжною системою, від фізичних і юридичних осіб – для відправлення

переказу та виплати його отримувачу готівкою в національній валюті.

Приймання готівки в іноземній валюті від клієнтів здійснюється за такими прибутковими касовими документами:

- за заявою на переказ готівки від юридичних осіб – резидентів та представництв-нерезидентів для зарахування на власні поточні рахунки; від уповноваженого представника нерезидента-суб'єкта підприємницької діяльності для зарахування на розподільчий рахунок в іноземній валюті, відкритий цим банком резиденту-суб'єкту підприємницької діяльності; від фізичних осіб – на поточні, вкладні (депозитні) рахунки та переказу без відкриття рахунку;

- ПКО від працівників уповноваженого банку за внутрішньобанківськими операціями;

- документами, установленими відповідною платіжною системою, від фізичних осіб – на відправлення переказу, який приймається в готівковій формі.

Після завершення приймання готівки клієнту видається квитанція (другий примірник прибуткового касового документа) або інший документ, що є підтвердженням про внесення готівки у відповідній платіжній системі.

Квитанція або інший документ, що є підтвердженням про внесення готівки у відповідній платіжній системі, має містити найменування банку, який здійснив касову операцію, дату здійснення касової операції (у разі її здійснення працівником банку, який прийняв готівку), відбиток печатки (штампа).

Плата за послуги банку готівкою приймається від клієнта за окремим касовим документом, оформленим банком.

Після закінчення обслуговування клієнтів підраховуються суми за документами, за якими проведені касові операції, і звіряються з даними бухгалтерського обліку та залишком.

Якщо клієнти здають готівку після закінчення операційного дня, її приймають вечірні каси. Прийняті гроші зараховуються на відповідні рахунки наступного робочого дня. Проводити будь-які видаткові операції, за винятком операцій за вкладками та з цінними паперами, працівникам вечірніх кас заборонено.

Приймання готівки та видача вкладів, цінних паперів вечірніми касами здійснюється касиром під контролем бухгалтера-контролера.

Приймаючи готівку, бухгалтер-контролер перевіряє прибутковий документ на внесення готівки та передає його касиру. Приймавши гроші, касир підписує прибутковий документ, проставляє на ньому **штамп «Каса»** і видає квитанцію за двома підписами (бухгалтера-контролера і касира), завірену печаткою вечірньої каси, закріплену за касиром. Після закінчення приймання грошей касир і бухгалтер звіряють суму готівки з даними касового журналу та прибуткових документів і підписують касовий журнал.

Вечірні каси приймають також **готівку в інкасаторських сумках**. При здаванні сумок (мішків) з грошовою виручкою інкасатори пред'являють накладні до сумки з грошовою виручкою бухгалтера-контролеру вечірньої каси, який перевіряє відповідність записів у накладних, реєструє належні до приймання від інкасаторів сумки (мішки) в журналі обліку прийнятих сумок і мішків з готівкою і порожніх сумок у двох примірниках.

Касир при прийманні сумок (мішків) з готівкою перевіряє:

- відсутність зовнішніх пошкоджень, пошкоджених пломб тощо;
- виразність відбитків пломб і відповідність їх завіреним зразкам;
- відповідність номерів сумок, вказаним у накладних;
- відповідність кількості мішків з монетою, а також загальної суми виручки, що приймається, записам у накладних.

Після приймання сумок (мішків) за кожним маршрутом касир, бухгалтер-контролер і всі інкасатори бригади розписуються в обох примірниках Журналу обліку прийнятих сумок і мішків з готівкою та порожніх сумок, і другий його примірник, скріплений печаткою вечірньої каси, видають старшому бригади інкасаторів.

Перерахування прийнятих в інкасаторських сумках грошей проводиться касирами лічильних бригад каси перерахування під наглядом контролерів.

Сумки з готівкою і накладні до них контролери бригад приймають від працівників вечірньої каси (касира і бухгалтера-контролера) під розписку в довідці про прийняття вечірньою касою сумки з готівкою і зберігають їх упродовж робочого дня у спеціально обладнаному місці.

На банки покладається відповідальність за утримання готівки в обігу в належному стані та вилучення з обігу зношених, пошкоджених та фальшивих банкнот і монет.

Банки проводять перевірку, сортування, повне перерахування та пакування готівки, що надходить у їхні каси, і гарантують клієнтам видачу готівки, яка відповідає вимогам щодо платіжності та справжності.

Для забезпечення торговельних та інших підприємств сфери обслуговування розмінною монетою всіх номіналів банки можуть організувати розмінні каси.

Для зберігання коштів у банку організується спеціальне приміщення – **грошове сховище**. Під грошовим сховищем розуміють спеціально обладнані комори й окремі вогнетривкі сейфи банків, де зберігаються гроші та інші цінності. При цьому слід зберігати окремо готівку операційної каси, іноземну валюту, золото, платину й інші дорогоцінні метали, інші цінності.

4. Регулювання обігу готівки банками та контроль за веденням касових операцій підприємств

З метою обмеження готівкового обігу НБУ використовує такі методи регулювання обігу:

- лімітування залишку готівки в касах підприємств;
- визначення норм та цілей використання готівки з виручки;
- встановлення порядку та строків здачі готівки в банк;
- контроль за дотриманням порядку ведення касових операцій.

Банки встановлюють підприємствам ліміт залишку готівки в касі, здійснюють контроль за порядком ведення касових операцій.

Ліміт залишку готівки в касі, тобто залишок грошей, що переходить у касі з дня на день, встановлюється підприємствами і повідомляється обслуговуючому банку за місцем відкриття одного з поточних рахунків. Ліміт встановлюється з огляду на режим і специфіку роботи підприємства, віддаленість від банку, строки та порядок здавання виручки, графіка заїзду інкасаторів.

Для підприємств торгівлі та сфери обслуговування населення, які мають постійну грошову виручку із строком здавання її в банк щоденно наприкінці робочого дня (за наявності вечірньої каси та інкасації), ліміт встановлюється в розмірах, що необхідні для забезпечення нормальної роботи вранці наступного дня; якщо підприємства торгівлі здають виручку наступного дня (у разі відсутності вечірньої каси та інкасації), ліміт встановлюється в межах середньоденної виручки.

Для інших підприємств, що мають касові надходження, ліміт каси встановлюється залежно від встановлених строків здавання цих готівкових надходжень (не рідше одного разу на п'ять днів) і їх суми.

Для підприємств, що не мають постійного грошової виручки, ліміти каси встановлюються в межах середньоденного видатку готівки (крім витрат на заробітну плату, допомоги за тимчасовою непрацездатністю, премії, стипендії).

Селянські (фермерські) господарства, які займаються виключно виробництвом, переробкою та реалізацією сільськогосподарської продукції, ліміт залишку готівки в касі встановлюють самостійно.

Підприємствам ліміт залишку готівки не встановлюється.

Підприємства мають право зберігати у своїх касах готівку, обсяг якої перевищує встановлені ліміти, тільки для оплати праці, виплати допомог за соціальним страхуванням і стипендій не більше 3 робочих днів, включаючи день отримання готівки в банку. По закінченні цього строку не використані за призначенням гроші мають бути повернуті в банк.

Для встановлення підприємствам лімітів залишку готівки в касах, банки одержують від них заявку-розрахунок встановленого зразка. Клієнт самостійно обирає банк, в який

подається ця заявка-розрахунок, в інші банки, де відкрито поточні рахунки, подається копія.

У разі неподання клієнтом заявки-розрахунка, йому встановлюється банком ліміт залишку готівки в касі в обсязі **0 грн.**

Відповідальність за невстановлення лімітів залишку готівки в касах підприємств незалежно від форм власності покладається на банки.

Одночасно з лімітом залишку готівки в касі плануються підприємством і затверджується банком порядок та строк здавання виручки в банк.

Дотримання строків та порядку здавання касової виручки, наявності лімітів залишку каси встановлюється під час перевірки порядку ведення касових операцій. Банк перевіряє дотримання встановленого ліміту залишку готівки в касах підприємств та організацій, про виявлені порушення повідомляються податкові органи.

Контрольні запитання:

1. Які особливості має обіг готівки?
2. Що таке касові операції банку? Які їх види ви знаєте?
3. Назвіть види кас.
4. Що таке грошове сховище?
5. Яким є механізм видачі готівки з каси банку?
6. Яким є механізм приймання готівки в касу банку?
7. Що таке ліміт залишку готівки в касі підприємства?
8. Опишіть процес інкасації готівки.
9. В чому полягає зміст регулювання готівкового обігу?

ТЕМА 6. ОПЕРАЦІЇ З ПЛАСТИКОВИМИ КАРТКАМИ

Навчальна мета – розкриття змісту операцій банку з пластиковими картками.

План:

1. Поняття, види та характеристика банківських платіжних карток.
2. Основні учасники системи карткових розрахунків, їх права та обов'язки.
3. Порядок видачі та обслуговування платіжних карток.
4. Технологія безготівкових розрахунків з використанням платіжних карток.

1. Поняття, види та характеристика банківських платіжних карток

В умовах ринку все більшої актуальності набуває провадження розрахунків з використанням платіжних карток.

Платіжна картка – спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу грошей з рахунку платника або з відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування грошей зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей у готівковій формі в касах банків, фінансових установ, пунктах обміну іноземної валюти уповноважених банків та через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором [16; 29].

Пластикова картка – це персоніфікований платіжний інструмент, що надає можливість користувачеві картокою здійснювати безготівкові розрахунки з оплати товарів/послуг, а також отримувати готівку в відділеннях банків і автоматах (банкоматах), є пластиною стандартних розмірів, виготовленою зі спеціальної стійкої до будь-яких пошкоджень пластмаси.

Основна функція пластикової картки – забезпечення ідентифікації особи, що її використовує, як суб'єкта платіжної

системи. Для цього на пластикову картку наносяться логотипи банку-емітента і платіжної системи, що обслуговує картку, ім'я власника картки, номер його рахунку, строк дії картки.

Крім цього на картці може бути фотокартка власника і його підпис. Алфавітно-цифрові дані – ім'я, номер рахунку та інше – можуть бути **ембосовані**, тобто нанесені рельєфним шрифтом. Графічна інформація дає можливість візуальної ідентифікації власника картки.

Однак, для використання в банківській платіжній системі цього недостатньо. По-перше, таку картку легко підробити, по-друге, автоматична обробка такої картки проблематична. Крім того, потрібно, щоб картка містила ряд конфіденційних даних, що полегшує процедуру авторизації. Все це робить необхідним занесення ідентифікаційних даних на банківські пластикові картки додатково ще в закодованому вигляді.

Це завдання може бути вирішене за допомогою різноманітних фізичних механізмів. У картках зі штрих-кодом, як ідентифікаційний елемент, використовується штриховий код, аналогічний коду, який застосовується для маркування товару. Зчитування коду відбувається в інфрачервоних променях. Картки з магнітною смугою сьогодні є найбільш поширеними. Магнітна смуга розташована на зворотному боці картки і складається з трьох доріжок. Дві перші потрібні для зберігання ідентифікаційних даних, а на третю можна записувати інформацію.

Пластикові, банківські, платіжні, клубні, дисконтні, ідентифікаційні, ембосовані, неембосовані, кредитні, дебетові, АТМ, магнітні, смарт, індивідуальні, корпоративні, сімейні, VISA, MasterCard, AmericanExpress, DinnersClub, стаудартні, золоті, електронні – ці та багато інших слів можна зустріти в словосполученні зі словами карта і картка.

Переважає більшість пластикових карток має стандартний розмір: 85x54x0,75 мм.

Класифікувати пластикові картки можна за різними параметрами.

За цільовим призначенням можна виділити:

- банківські (іноді їх називають платіжними);
- ідентифікаційні;

- клубні та дисконтні.

Банківські картки призначені для здійснення безготівкової оплати товарів і послуг власником картки, а також для одержання ним готівки зі свого банківського рахунку в спеціальних банкоматах практично в будь-якій точці світу. Цей вид карток становить найбільший інтерес, оскільки саме ці картки в основному і використовуються як для здійснення купівлі в інтернеті, так і в офлайнівій торгівлі.

Ідентифікаційна картка призначена для регулювання доступу співробітників в окремі приміщення чи доступу до здійснення певних операцій на устаткуванні.

Клубні та дисконтні картки випускаються окремими організаціями, асоціаціями, клубами і поширюються серед членів цих організацій. Власник такої картки може одержати знижку (discount) на товари чи послуги, придбані у певних торгових організаціях.

Як носій електронної інформації платіжні картки поділяються:

- на картки з магнітною смугою;
- картки з чіпом (мікросхемою).

Перші називаються магнітними картками, другі – смарт-картками («розумними» картками, чіповими картками).

На **магнітній картці** записані дані власника й інформація про те, в який банк звертатися для списання необхідної суми за товар чи послугу. Тобто, картка не містить інформації про суму, що знаходиться на ній. **Смарт-картка** містить зашифровану інформацію про збережену на ній суму.

Картки можна також згрупувати **залежно від того, яким методом нанесена на картку ідентифікаційна інформація** (ім'я власника картки, номер картки, строк дії картки та ін.):

- ембосовані;
- неембосовані.

Якщо інформація нанесена рельєфним шрифтом (видавлена) спеціальним апаратом – **ембосером**, тоді картка називається **ембосованою**. На **неембосованих картках** ідентифікаційна інформація випалюється і, як правило, ці картки призначені тільки для електронного використання (наприклад, VISA Electron).

За функціональними характеристиками банківські картки поділяються:

- на кредитні;
- дебетові.

Кредитна картка дає змогу власнику одержувати визначений кредит при оплаті товарів чи послуг, вартість яких вища, ніж залишок на банківському рахунку, до картки (картрахунку). Виданий кредит має бути погашений упродовж визначеного строку. Погашення кредиту може здійснюватися за рахунок страхового депозиту, що вносить клієнт при відкритті в банку картрахунку, або зарахуванням на рахунок грошей, внесених власником картки готівкою або за допомогою грошового переказу.

Власник **дебетової картки** може оплачувати придбання товарів і послуг, а також одержувати готівку в банкоматах тільки в межах суми, що знаходиться на картрахунку.

Картки можуть бути:

- індивідуальними;
- корпоративними.

Індивідуальні картки призначені тільки для фізичних осіб, **корпоративні** – тільки для компаній (організацій).

Корпоративна картка «прив'язана» до рахунку компанії і може бути оформлена тільки на співробітника компанії. Така картка може бути лімітована компанією, і тоді власнику картки встановлюється ліміт використання коштів з рахунку компанії. Якщо ліміт не встановлений, власник картки може розпоряджатися всією сумою компанії, що знаходиться на рахунку, («прив'язаному» до цієї картки).

У межах класифікації карток на індивідуальні і корпоративні можна виділити в окремий вид **сімейні картки**. Вони видаються, як індивідуальні, тільки фізичним особам, але окремі картки також можна оформити, як корпоративні, на кожного члена родини власника картрахунку. При цьому для кредитної картки членів родини звичайно встановлюється ліміт використання коштів.

Пластикова картка звичайно містить таку інформацію:

- на лицьовий бік картки наноситься ім'я власника, номер картки, строк дії картки, логотип банку-емітента картки,

логотип платіжної системи. Одним із засобів захисту від підробки може бути голограма;

- на зворотному боці картки – підпис власника картки, магнітна смуга, іноді фотографія власника і логотипи мереж банкоматів, у яких можна отримати готівку за допомогою картки.

Номер картки складається з 16 цифр: перші шість – код банку-емітента; наступні дев'ять – банківський номер картки (номер картохунку); остання цифра – контрольна.

Особливістю кредитних карток різних систем є розподіл їх на класи. VISA має два основних класи – Classic і Gold. MasterCard – Standard і Gold, AmericanExpress – Mass і Gold. Вибір кредитної картки того чи іншого класу визначає величину внесеного при одержанні картки страхового депозиту. В іншому різниця між класами головним чином зводиться до питання престижності. В особливий вид карток виділені корпоративні картки. Причому останнім часом такі картки стали поділяти на Business картки (картки для компаній малого бізнесу) і безпосередньо Corporate картки.

Ще один вид карток, що випускаються в рамках платіжних систем, **електронні картки.** У VISA – це VISA Electron, у MasterCard – Maestro. За такою картокою можна отримати готівку в банкоматах, а оплачувати товари і послуги ними можна тільки в торгових організаціях, оснащених спеціальними електронними терміналами. Є електронні картки, призначені тільки для одержання готівки в банкоматах, наприклад у системі MasterCard це картка Cirrus.

АТМ – це абревіатура з англійського Automatic Teller Machine (іноді ще їх називають Automatic Banking Machine (АВМ) чи Payment Banking Machine (PBM), тобто **банкомат**. Усі банківські картки, можна назвати АТМ-картками, тому що усі вони обслуговуються банкоматами і за ними можна отримати готівку.

Першим українським банком, що розпочав роботу на ринку пластикових карток, став Перший український міжнародний банк (ПУМБ), який у 1993 році разом з компанією Interpay Netherlands випустив першу в Україні кредитну картку Eurocard/MasterCard Gold (U-Card), а з 1997 року розпочав емісію карток VISA Business. Першу в Україні пластикову картку

міжнародної платіжної системи VISA International випустив ПАТ КБ «Приватбанк» восени 1996 року.

Для впровадження національної платіжної системи з використанням карток у вересні 1995 року 17 банків на чолі з НБУ організували ЗАТ «Укркарт».

В Україні була розроблена Програма впровадження Національної платіжної системи масових електронних платежів (*далі – НСМЕП*). **НСМЕП** – система безготівкових розрахунків за товари та послуги за допомогою банківських платіжних карток. Учасниками НСМЕП є НБУ, банки, фізичні та юридичні особи – клієнти банків.

НБУ забезпечує відкриті міжнародні стандарти платіжної системи. Побудовано центральний маршрутизатор, розрахунково-кліринговий та процесинговий центри, здатні забезпечити маршрутизацію, процесування та розрахунки з використанням платіжних карток з магнітною смугою та EMV-чипом на території України.

Вирішальну роль в її функціонуванні відіграють банки. Вони реалізують пластикові картки серед своїх клієнтів, здійснюють інформаційне забезпечення електронних платежів, ведуть поточні рахунки – продавців та покупців і здійснюють остаточне урегулювання їхніх взаємних вимог. Тому через пластикові картки банки надають цілий комплекс послуг своїм клієнтам. Банк для здійснення таких операцій повинен отримати ліцензію НБУ.

2. Основні учасники системи карткових розрахунків, їх права та обов'язки

Щоб покупець зміг розплатитися з торговцем за придбані в нього товари чи послуги за допомогою платіжної картки, має існувати **платіжна система**, у рамках якої буде здійснюватися така операція. Таку систему в загальному вигляді можна представити, як сукупність суб'єктів, що уклали угоду про те, що вони готові здійснювати взаєморозрахунки між собою на безготівковій основі, використовуючи визначені механізми і дотримуючись встановлених правил.

Отже, до платіжної системи, що використовує пластикову картку, як засіб оплати, входять такі групи суб'єктів:

- емітенти пластикових карток;
- власники пластикових карток;
- провайдер послуг з організації прийому карток для їх використання за цільовим призначенням;
- торгові організації або торговці, що приймають до сплати пластикові
- картки;
- процесингові центри.

Емітент кредитної картки – це та організація, що випускає пластикову картку, тобто надає в користування своїм клієнтам. Емітентом можуть бути банки, фінансові організації, великі мережі магазинів і ряд інших організацій.

Банк, що випускає кредитну картку, називається **банком-емітентом**. Він є гарантом виконання всіх платіжних зобов'язань, що виникають у процесі використання випущених ним карток. Картка упродовж усього строку дії залишається власністю банку, а клієнт банку отримує картку тільки в користування і є тільки держателем картки.

Банківський рахунок, на якому проводяться всі операції за картокою називається **картрахунком**.

При видачі пластикової картки клієнту здійснюється **персоналізація** – на картку наноситься ідентифікаційна інформація (ім'я власника, номер картки, строк дії картки та ін.), на магнітну стрічку наноситься закодована ідентифікаційна інформація.

У межах платіжної системи банк-емітент зобов'язується оплачувати рахунки торгові організації (торговця) на оплату товарів і послуг, куплених клієнтом банку з використанням виданої йому цим банком картки. У свою чергу банк-емітент списує відповідну суму з картрахунку власника карти.

Банк-емітент може також періодично надсилати власнику картки виписку з картрахунку із зазначенням усіх операцій, здійснених за звітний період, а також сум і строків погашення заборгованості перед банком (якщо така є).

Власник банківської картки може використовувати її, як платіжний інструмент, і здійснювати безготівкову оплату

товарів і послуг, що пропонуються торговцями-учасниками платіжної системи (торговими організаціями). Також власник картки може отримати готівку в АТМ-мережі (мережі банкоматів), що працює з картками тієї системи, у рамках якої випущена конкретна картка.

Провайдером послуг з організації прийому карток для їх використання за цільовим призначенням, у першу чергу, є банки.

У рамках платіжної системи банки, в яких продавець відкриває торговий рахунок і які займаються обслуговуванням торгової організації, називають **банками-еквайрами**. На банки-еквайери покладається виконання всього спектра послуг із забезпечення прийому карток до оплати торговими організаціями. Серед цих послуг можна виокремити послуги з надання апаратних засобів і програмних продуктів з прийому кредиток, обробку запитів торговців на авторизацію карток, проведення взаєморозрахунків з банком-емітентом картки, зарахування коштів на торговий рахунок продавця. Також це такі послуги, як поширення серед своїх клієнтів списків карток, за якими операції припинено чи заборонено. Це і робота з документами: одержання, сортування і розсилання документів в електронній і паперовій формі.

Один банк може бути одночасно і еквайром, і емітентом.

Торгова організація (торговець) – це торгова чи сервісна компанія, що приєдналася до платіжної системи з метою надати можливість своїм клієнтам здійснювати оплату платіжною картою.

У великих платіжних системах банки-еквайри часто укладають угоди і передають виконання більшості технічних функцій спеціально створеним банками чи банківськими об'єднаннями сервісним організаціям – **процесинговим центрам**. На процесинговий центр покладається виконання цілодобової авторизації платежів за картками. Також на нього може бути покладено функцію з підготовки підсумкових даних для проведення взаєморозрахунків між банками, членами платіжної системи, а також функцію складання і розсилання стоп-аркушів для торговців. Для виконання зазначених функцій процесинговий центр має свою базу даних про власників карток

і про членів платіжної системи. У великих платіжних системах може бути створено кілька процесингових центрів, зазвичай за регіональним принципом.

3. Порядок видачі та обслуговування платіжних карток

В Україні емітентом платіжних карток може бути тільки кредитна організація, що має відповідний дозвіл НБУ. Особливе місце серед емітентів платіжних карток посідають банки, об'єднані в так звані платіжні асоціації. До міжнародних платіжних систем на основі пластикових карток прийнято відносити такі системи:

- VISA,
- Europay/MasterCard,
- AmericanExpress,
- DinersClub;
- інші міжнародні платіжні системи.

Емісію платіжних карток мають право здійснювати тільки ті банківські установи, які є дійсними членами відповідних платіжних систем. Платіжні картки виготовляються банками за власним зразком з дотриманням усіх обов'язкових вимог і повинні мати фірмову позначку банку.

Платіжна картка має включати всі необхідні реквізити, які є обов'язковими для карток цієї платіжної системи. Картка, на якій немає будь-якого із обов'язкових реквізитів платіжної системи, вважається недійсною і підлягає вилученню.

Для отримання платіжної картки клієнт звертається в банк, що його зацікавив своєю пропозицією, і оформляє такі документи:

- заява про одержання платіжної картки в одному екземплярі, до заяви додаються копія паспорта клієнта, копія довідки про присвоєння ідентифікаційного коду клієнта;
- договір про обслуговування платіжної картки.

Клієнт ознайомлюється з тарифами на обслуговування картки і підтверджує свою згоду із запропонованими умовами своїм підписом. Банк надає клієнту правила користування платіжною картокою.

Час виготовлення платіжної картки може становити від двох днів до двох тижнів.

Для клієнта відкривається спеціальний картковий рахунок, потім відбувається власне виготовлення платіжної картки. Рахунок і картка пов'язані між собою. На магнітній смужці картки міститься інформація, що дає змогу ідентифікувати цю картку з відповідним їй картрахунком.

Клієнт одержує платіжну картку і конверт із ПІН-кодом (Personal Identification Number — особовий ідентифікаційний номер) від працівника банку. Одержання картки підтверджується записом у журналі реєстрації видачі платіжних карток. Картка може бути отримана тільки особисто держателем після пред'явлення паспорта.

Внесення, поповнення та перерахування коштів на картрахунку та сплата комісійних може здійснюватись за рахунок внесення готівкових коштів через банкомат, касу банку-емітента, банку, що працює за агентською угодою, іншого банку шляхом переказу коштів зі своїх поточних або депозитних рахунків, а також з рахунків інших осіб за їх дорученням. Ці операції здійснюються на підставі об'яв на внесення готівки, платіжних доручень, меморіальних ордерів тощо.

Банк-емітент може встановити два види обмежень:

- загальний кредитний ліміт суми непогашеної заборгованості на картковому рахунку, встановлений на весь строк дії картки;
- разовий ліміт на суму однієї покупки (різним клієнтам встановлюються різні кредитні ліміти відповідно до прийнятих банком стандартів кредитоспроможності).

Упродовж строку дії картки клієнт може поповнювати картковий рахунок готівкою (через касу банку) і безготівковим способом (платіжні доручення на поповнення карткового рахунку, як правило, в рамках зарплатних проектів).

У призначенні платежу вказується: «Поповнення міжнародної пластикової картки №___», «Заробітна плата за ___місяць». Поповнення карткового рахунку може проводитися власником картки, а також іншою стороною. Тому при підготовці документів потрібно вказувати реквізити сторони, що здійснює поповнення карткового рахунку.

Виписка про стан і операції за картрахунком містить таку інформацію:

- установлений кредитний ліміт (для дебетової картки – 0);
- первісний залишок;
- перелік здійснених операцій за звітний період із зазначенням: дати операції, місця проведення операції (реєстраційне ім'я і номер пристрою, через який була проведена операція), суми операції у валюті здійснення операції, суми операції в еквіваленті валюти карти, комісії банку-еквайра за проведення операції (для операцій з готівкою), комісії за надання додаткових послуг;
- кінцевий залишок на картрахунку: позитивний, негативний (у рамках кредитного ліміту), овердрафт (якщо є).

Закриття картрахунку, переоформлення картки (унаслідок зміни реквізитів клієнта, втрати, фізичного ушкодження) робиться на підставі заяв клієнта.

4. Технологія безготівкових розрахунків з використанням платіжних карток

Обслуговування торговців і виконання розрахунків з ними за операції із використанням платіжних карток банк здійснює, уклавши договір з торговельною організацією. Договір надає право останній приймати до сплати картки відповідно платіжної системи з дотриманням правил і має включати:

- види карток, які приймаються;
- зобов'язання еквайра щодо навчання персоналу торговця правилам обслуговування платіжних карток;
- зобов'язання торговця інформувати клієнтів про можливість оплати товарів (послуг) за допомогою платіжної картки, не підвищуючи при цьому ціну за товар (послугу);
- спосіб авторизації та авторизаційний ліміт;
- порядок і строки одержання стоп-аркушів (списку платіжних карток, за якими операції заборонено);
- строки відшкодування торговцю суми проведених операцій;
- порядок повернення сум, опротестованих учасниками системи;

- дотримання правил безпеки;
- інші положення.

У момент купівлі товару або послуги власник картки пред'являє картку. Безготівкові операції держателів платіжних карток мають виконуватись з оформленням документів на паперових носіях (сліп, квитанція платіжного терміналу тощо) в трьох примірниках. Перший примірник одержує власник картки, другий залишається в продавця, третій відсилається банку-еквайру.

Сліп використовується у разі обладнання торгово-сервісних підприємств імпринтерами (пристроями для перенесення рельєфних зображень платіжної картки на сліп); квитанція видається, якщо торговець обладнаний платіжним терміналом. Сліп, квитанція платіжного терміналу мають включати такі обов'язкові реквізити:

- ідентифікатор торговця;
- дата здійснення операції;
- вид операції (купівля, повернення);
- валюта та сума операції;
- реквізити платіжної картки (згідно з правилами платіжної системи);
- код авторизації;
- підпис касира (якщо це передбачено правилами платіжної системи);
- підпис держателя платіжної картки (у разі оформлення сліпа – обов'язково, а в разі оформлення квитанції платіжного терміналу – згідно з правилами платіжної системи).

Банк одержує від продавця (свого клієнта) щодня належно оформлені торгові рахунки. Ці рахунки розглядаються банком, як еквівалент грошових сум, що підлягають негайному зарахуванню на рахунок продавця. Продавець може відразу ж використовувати ці гроші незалежно від того, чи відшкодує покупець в подальшому суму своєї купівлі банку-емітенту. Виняток робиться лише в тих випадках, якщо купівля зроблена з порушенням встановлених правил при свідомій участі продавця.

Безготівкові операції, що здійснюються на території України держателями карток платіжних систем України, виконуються тільки у національній валюті.

При виконанні операцій із застосуванням платіжних карток за дебетовою схемою у разі відсутності (недостатності) коштів на картрахунку допускається виникнення овердрафту. Довірені особи клієнтів, які є юридичними особами – підприємцями, можуть здійснювати операції з безготівкової оплати товарів та послуг із застосуванням корпоративних платіжних карток якщо:

- розрахунки за операціями, пов'язаними зі статутною та господарською діяльністю, витратами представницького характеру, а також витратами на відрядження в межах України здійснюються у валюті України;

- витрати на відрядження та витрати представницького характеру здійснюються в іноземній валюті за межами України.

Кошти, списані з картрахунку юридичної особи або фізичної особи-підприємця вважаються виданими під звіт держателю картки. Їх використання має бути підтверджене відповідними платіжними документами. Контроль за цільовим використанням коштів з корпоративних картрахунків покладається на власників цих рахунків.

При розрахунках платіжними картками за кліринговою схемою міжбанківський переказ коштів за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток, виконується розрахунковим банком. Розрахунковий банк виступає гарантом завершення розрахунків за операціями, виконаними із застосуванням платіжних карток.

Контрольні запитання:

1. Що таке платіжна картка? В чому суть пластикових карток?
2. Яку функцію виконує платіжна банківська картка?
3. Опишіть види пластикових карток.
4. Хто бере участь у системі карткових розрахунків?
5. Опишіть порядок видачі платіжної карти клієнту банку?
6. Яким є механізм розрахунку з використанням платіжної картки у торговельній мережі?

Змістовий модуль 2. Кредитна діяльність банків

ТЕМА 7. КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ

Навчальна мета – розкриття змісту кредитних операцій та їх ролі у формуванні фінансових результатів банку.

План:

1. Основні теоретичні положення кредитних операцій. Форми кредиту.
2. Організація банківського кредитування.
3. Міжбанківська торгівля ресурсами.
4. Кредитний ризик та методи управління ним.

1. Основні теоретичні положення кредитних операцій

Кредит – це економічні відносини між кредитором і позичальником з приводу мобілізації тимчасово вільних коштів та використання їх на умовах повернення й оплати.

Кредитні операції – вид активних операцій банку, які пов'язані з наданням клієнтам залучених коштів у тимчасове користування або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування, а також операцій з купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів і від свого імені, будь-яке продовження строку боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника повернути заборговану суму.

Причини виникнення кредитних відносин:

- специфічні – сезонний характер окремих виробництв, розрив між нагромадженням і використанням засобів, відхилення наявності оборотних коштів від нормативу;
- загальноекономічні – товарне виробництво, рух вартості у сфері товарно-грошового обміну, комерційний розрахунок.

Принципи банківського кредитування:

- цілеспрямованість кредитування;
- забезпеченість кредиту;
- поворотність;
- строковість кредиту;
- платність.

Функції кредиту:

- перерозподільча;
- функція створення грошей (антиципаційна, емісійна);
- контрольна.

Специфіку позичкового капіталу визначають наступні обставини:

- власник капіталу продає позичальникові не сам капітал, а лише його здатність приносити дохід на визначений час;
- позичковий капітал виступає, як товар, споживча вартість якого полягає в здатності приносити дохід позичальникові в процесі його використання;
- процедура передачі капіталу від кредитора позичальникові рознесена в часі;
- позичковий капітал при передачі від продавця до покупця звичайно знаходиться в грошовій формі.

Банківський кредит функціонує в двох формах

Товарний кредит може функціонувати у вигляді:

- **оренди (лізингу) основних засобів.** Об'єктом такого кредиту виступає виробничий капітал кредитора, що є одночасно і позичковим. Суб'єктами товарного кредиту є суб'єкти — господарювання, банки, лізингові компанії. Особливістю товарного кредиту у вигляді оренди (лізингу) є та обставина, що дохід підприємства-кредитора складається із суми відсотка за кредит у вигляді орендної плати і суми зносу майна за час використання його позичальником. Розрізняють **оперативну оренду**, коли право власності на об'єкт оренди після закінчення строку оренди залишається за орендодавцем. При **фінансовій оренді** це право в зазначених обставинах переходить до орендаря;
- **споживчий кредит у товарній формі населенню з розстрочкою платежу.** Це цільова форма кредитування фізичних осіб.

Грошовий кредит виступає в таких видах:

- **банківський кредит** є основним видом кредитування. Об'єктом його є кошти. Суб'єктами банківського кредиту є, з одного боку, юридичні особи і фізичні особи, з іншого боку — банки. Суть його полягає в тому, що банки, що є посередниками, мобілізують тимчасово вільні кошти

підприємств і населення, що є кредиторами банків, і одночасно передають них у тимчасове користування позичальникам – підприємствам, населенню, державі;

- **міжбанківський кредит** полягає в перерозподілі на поворотній основі тимчасово вільних кредитних ресурсів одних банків на користь інших з метою підтримки поточної ліквідності банку або забезпечення рентабельного вкладення засобів. Надається на короткий строк і під високі відсотки;

- **споживчий кредит у грошовій формі** банки видають населенню або підприємства своїм працівникам на господарське облаштування, індивідуальне житлове будівництво. В даний час, у порушення банківського законодавства цей вид кредиту видають практично всі підприємства на зовсім різні цілі;

- **міжнародний кредит** відбиває рух позичкового капіталу в сфері міжнародних економічних і валютно-фінансових відносин. Його суб'єктами є нерезиденти. Він носить як державний, так і приватний характер, надається в іноземній валюті на основі міжурядових, міжбанківських або міжфірмових угод і вимагає додаткової захищеності у вигляді приватного страхування і державних гарантій;

- **іпотечний кредит** – на придбання або будівництво житла, придбання землі.

2. Організація банківського кредитування

Кредитна політика банку – це стратегія і тактика банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку на основі принципів кредитування.

Пріоритети у розробці кредитної політики:

- надання якісних кредитів;
- прибутковість;
- розумне зростання кредитного портфеля.

Етапи кредитування:

I. **Інтерв'ю з клієнтом.** На цьому етапі відбувається особисте знайомство кредитного інспектора та керівника банку з позичальником. Розгляд його заяви та документів, які до неї додаються. При наданні кредиту в банк подаються такі документи:

- нотаріально завірені копії установчих документів;
- техніко-економічне обґрунтування кредитів або бізнес-план;
- річні звіти, баланси позичальника на 2 останні звітні дати, звіти про фінансові результати, податкові декларації та інше. При необхідності додаються висновки аудиторських організацій;
- копії контрактів на підтвердження кредитної операції;
- перелік майна (прав), що пропонується в заставу, оригінали та завірені копії документів, що підтверджують право власності заставодавця на це майно (договори купівлі-продажу, дарування, довідки державної нотаріальної контори про відсутність арешту та заборони на відчуження майна, технічний паспорт, проект договору страхування);
- анкета позичальника.

II. Вивчення кредитоспроможності позичальника.

III. Укладання кредитної угоди.

Пункти кредитної угоди:

1. Преамбула: сторони, які беруть участь в кредитній угоді, мета кредиту;
2. Обсяги та строки погашення кредиту, порядок його дотримання, рівень відсоткової ставки, умови погашення;
3. Звіт про гарантії: підприємство характеризує свій фінансовий стан, і гарантує, що всі дані достовірні;
4. Характеристика забезпечення;
5. Зобов'язання банку та позичальника;
6. Права банку та позичальника. Позичальник має право достроково отримати кредит, банк має право змінити відсоткову ставку, розірвати угоду;
7. Особливі умови.

Кредитна угода укладається в письмовій формі в 2-х примірниках. Внесення змін оформляється додатковою угодою. Право підпису належить керівним особам.

3. Міжбанківська торгівля ресурсами

Міжбанківський ринок – частина ринку позичкових капіталів, на якому тимчасово вільні кошти кредитних установ

залучаються і розміщуються банками у формі міжбанківських депозитів чи кредитів.

Забороняється видача міжбанківських кредитів збитковим банкам, банкам, що перебувають у стадії фінансового оздоровлення, філіям банку.

Банки можуть використовувати міжбанківський кредит на такі цілі:

- оперативна підтримка поточної ліквідності;
- поповнення кореспондентського рахунку в НБУ з метою дотримання нормативів обов'язкового резервування;
- для короткострокового кредитування клієнтів;
- для придбання державних цінних паперів;
- для здійснення арбітражних операцій.

4. Кредитний ризик та методи управління ним

Кредити банків в залежності від кредитних ризиків поділяються на:

- **стандартні** – це кредити, за якими своєчасно і в повному обсязі ведуться розрахунки; пролонговані не більше 2-х разів із загальним строком пролонгації не більше 6 місяців;
- **нестандартні** – це кредити, які пролонговані більше 2-х разів із загальним строком пролонгації більше 6 місяців; прострочені кредити забезпечені до 30 днів;
- **сумнівні** кредити – це прострочені кредити; забезпечені на строк до 180 днів; незабезпечені на строк до 60 днів;
- **небезпечні** – це прострочені кредити більше 60 днів;
- **безнадійні** – недостатньо забезпечені на строк більше 180 днів; незабезпечені на строк більше 180 днів.

Методи управління кредитним ризиком:

- **лімітування кредиту** – встановлення сум граничних заборгованостей за позицією одному позичальнику;
- **диференціація кредитних вкладень (диверсифікація ризику)** – це розподіл кредитних ресурсів між багатьма позичальниками. Чим більше позичальників отримало кредит, тим ризик неповернення боргу буде менший;
- **визначення кредитоспроможності позичальника;**
- **забезпеченість кредиту.**

Для відшкодування збитків пов'язаних з неповерненням кредиту банк створює резерви. Резерв формується за рахунок прибутку і його величина залежить від виду кредиту та ступеня кредитного ризику.

Контрольні запитання:

1. Що таке кредит? В чому полягає сутність кредитних операцій банку?
2. Які процеси відбуваються на підприємстві за рахунок кредиту?
3. Назвіть причини виникнення кредиту.
4. Які принципи кредитування ви можете назвати?
5. Які функції виконує кредит?
6. В яких формах функціонує кредит?
7. Назвіть види товарного кредиту.
8. Які види грошового кредиту існують?
9. В чому полягає зміст кредитної політики банку?
10. Які етапи виділяють у процесі кредитування?
11. Для чого потрібен міжбанківський кредит?
12. Що таке кредитний ризик?
13. Які методи управління кредитним ризиком виділяють?

ТЕМА 8. ОПЕРАЦІЇ З НАДАННЯ І ПОГАШЕННЯ КРЕДИТІВ

Навчальна мета – розкриття змісту способів надання і погашення позик.

План:

1. Процес та способи надання кредиту.
2. Класифікація кредиту залежно від характеру і строків погашення, відсоткової ставки, забезпечення.
3. Плата за кредит. Види відсоткових ставок.
4. Форми забезпечення кредиту.
5. Система оцінки кредитоспроможності позичальника.

1. Процес та способи надання кредиту

Кредит може надаватися одночасно або частково в строки, що обумовлені кредитною угодою. Кредит може зараховуватись на поточні рахунки підприємств, депонуватись на рахунках чекових книжок або акредитивів, переводиться, як платіж, на рахунки партнерів, використовується в іншому порядку передбаченому в угоді. Надання позики оформляється розпорядженням кредитного відділу своєї бухгалтерії про відкриття позичкового рахунку. Кредит може видаватися відповідно до відкритої кредитної лінії (це згода банку кредитора надати кредит у визначеній сумі в разі потреби підприємства без проведення додаткових переговорів).

Надання банківського кредиту може здійснюватись одночасно, періодично або частинами (поетапно). Взаємовигідним для банку і позичальників є надання кредиту в повному обсязі шляхом зарахування коштів на відповідний кредитний рахунок із наступним використанням їх тоді, коли в цьому виникає необхідність. У світовій банківській практиці найпоширенішими способами надання позик є кредитна лінія, контокорент, овердрафт, автоматично поновлюваний (револьверний) кредит. Кредит може надаватися як у безготівковій, так і в готівковій формах.

Видача кредиту відбувається шляхом оплати з кредитного рахунка платіжних документів за об'єкти кредитування чи перерахування коштів на поточний рахунок позичальника на підставі розпорядження кредитного відділу. Використання окремих кредитних рахунків та оплата з них розрахунково-платіжних документів, виставлених клієнтові, дають банку можливість здійснювати належний контроль за цільовим використанням позик і процедурою їх погашення. Якщо кредит надається шляхом перерахування на поточний рахунок клієнта, банку важче проконтролювати, на які цілі використовуються надані кредити, особливо якщо рахунок позичальника знаходиться в іншому банку.

Кредитний рахунок відкривається на договірній основі як юридичним, так і фізичним особам у будь-якому банку, яка має право видавати кредити, з дотриманням вимог чинного законодавства. У практиці діяльності вітчизняних банків найчастіше використовуються прості кредитні рахунки.

Кредитні рахунки призначені для обліку кредитів, наданих шляхом оплати розрахункових документів чи перерахування на поточний рахунок позичальника відповідно до умов кредитного договору. Сума боргу позичальника фіксується за дебетом кредитного рахунка, а погашення заборгованості відображається за кредитом.

Кредитні рахунки в іноземній валюті відкриваються уповноваженим банком у встановленому чинним законодавством України порядку юридичним особам-резидентам, фізичним особам-резидентам, які займаються підприємницькою діяльністю, та юридичним особам-нерезидентам – банкам.

Кредитні рахунки є активними рахунками: при наданні кредиту вони дебетуються. Одному і тому ж позичальникові банк може відкрити декілька кредитних рахунків залежно від специфіки об'єктів кредитування.

Технологія надання кредиту залежить від цільової спрямованості позики, від мети, для реалізації якої вона надається: виробництво, інвестиції, комерційна (торговельна) діяльність тощо.

У разі **короткострокового кредитування** позика може надаватися під поточну виробничу діяльність, на закупівлю сировини, матеріалів, оплату робіт (послуг) тощо. У разі довгострокового кредитування позика береться на цілі, пов'язані з підвищенням технічного рівня виробництва, стимулюванням випуску нових видів продукції, витратами, пов'язаними з капітальним будівництвом, реконструкцією або технічним переозброєнням об'єктів виробничого призначення тощо. При **довгостроковому кредитуванні** використовуються інші способи надання кредиту порівняно з короткостроковими позиками. Довгостроковий кредит зараховується позичальникові на кредитний рахунок і використовується ним на оплату платіжних документів за поставку обладнання, машин, приладів, матеріалів, виконані будівельно-монтажні, проектні та інші роботи. Для цільового довгострокового кредитування відкривається кредитна лінія.

Спосіб надання кредиту за контокорентом пов'язаний з наявністю дебетового сальдо на контокорентному рахунку. Кредит надається в цьому випадку в сумі дебетового сальдо на рахунку, що виник. На контокорентному рахунку сальдо виводиться, як правило, щоденно. Зрозуміло, що цей кредит не має чітко визначеної цільової спрямованості; за рахунок контокорентної позички можуть здійснюватися найрізноманітніші поточні платежі. В кредитному договорі на кредитування за контокорентним рахунком може встановлюватися перелік платежів, що здійснюватимуться за дебетом контокорентного рахунка. Отже, специфічними рисами способу надання кредиту за контокорентом є знеособленість об'єкта кредитування і автоматизм формування позичкової заборгованості.

У розвинутих країнах світу контокорентна форма кредитування вводиться банками для першокласних найбільш надійних позичальників – великих компаній – для надання позик на поточну виробничу діяльність.

Овердрафт є способом короткострокового кредитування укрупненої потреби клієнта в коштах у разі їх недостатності для завершення поточних розрахунків. Надання кредиту у формі овердрафту дуже поширене в практиці англійських банків.

При овердрафті застосовується такий механізм надання позики: якщо сума платежу, зазначена у платіжному документі клієнта, перевищує залишок коштів на поточному рахунку, то різниця (дебетове сальдо) автоматично оплачується банком за рахунок кредиту, але в межах невикористаного ліміту. Якщо сума платежу перевищує залишок ліміту кредитування, то позика банком не надається.

Спосіб надання кредиту на основі кредитної лінії дозволяє задовольняти тимчасові потреби позичальників в обігових коштах. Для позичальника такий спосіб отримання позики є економічно вигідним, адже відсотки сплачуються у цьому разі не з усього кредитного ліміту, а лише за ту суму, яку фактично використав (позичив) позичальник на даний момент.

Специфічне місце серед способів надання кредиту посідає форфейтинг. **Форфейтинг** (від англ. – відмова від прав) – це банківська операція з придбання комерційного зобов'язання позичальника (покупця) перед кредитором (продавцем). Операція «форфейтинг» подібна за своїм змістом до операції «факторинг». Проте, на відміну від факторингу, форфейтинг є одноразовою операцією, що пов'язана із стягненням коштів на основі набуття прав на товари і послуги. Форфейтинг є комерційним зобов'язанням, що забезпечене простим або переказним векселем (тратою) без права власника трати або векселя звернутися за відшкодуванням до попереднього власника зобов'язання.

Форфейтинг, як механізм обліку зовнішнього торговельного боргу з використанням переказних векселів, забезпечує експортерів отримання кредиту від банку-форфейтера

2. Класифікація кредиту залежно від характеру і строків погашення, відсоткової ставки, забезпечення

Кредит може погашатись водночас чи у розстрочку. Порядок погашення кредиту передбачається кредитною угодою. Погашення кредиту здійснюється позичальником з поточного рахунку платіжним дорученням з посиланням на кредитний договір. Як правило, спочатку сплачується прострочена

заборгованість по кредитах, потім відсоток за кредит, і основна сума боргу. При погашенні кредитні рахунки кредитуються.

В залежності від різних обставин розрізняють такі види кредиту:

- **за строками** – короткостроковий кредит (до 3-х місяців), середньостроковий (до 1 року), довгостроковий (понад 1 рік);
- **у залежності від відсоткової ставки** – з плаваючою ставкою, з фіксованою ставкою;
- **за способом погашення** – до запитання, з погашенням в обумовлений строк, з довгостроковим або достроковим погашенням;
- **за характером погашення** – дисконтний, що погашається поступово, що погашається одноразовим платежем, амортизаційний кредит;
- **у залежності від забезпечення** – забезпечені заставою майна, майнових прав, цінних паперів, наприклад вексельні, фондові, лізингові операції, підтоварні позички, гарантовані банками або третьою особою, з іншим забезпеченням у виді поручительства, страхування, незабезпечені або бланкові.

3. Плата за кредит. Види відсоткових ставок

Плата за кредит включає:

- відсоток за користування кредитом;
- комісійна винагорода;
- нарахована пеня;
- штраф.

Види відсоткових ставок:

- **базова відсоткова ставка** розраховується на основі реальної ціни залучених засобів, витрат банку і норми його прибутку. Це середня ставка, по якій надаються позички першокласним позичальникам;
- **фіксована ставка** не змінюється упродовж усього періоду кредитування. При залученні засобів така ставка компенсує втрати банку, а при видачі кредиту – втрати позичальника;
- **плаваюча ставка** змінюється в залежності від зміни базової ставки або інших умов. При залученні засобів компенсує

утрати вкладника, а при видачі кредиту – утрати банку;

- **прості відсотки**, виходячи з бази їхнього нарахування, обчислюються по одній і тій же початковій сумі упродовж усього строку кредитування;

- **складні відсотки**, виходячи з бази нарахування, обчислюються до нарощеної суми, тобто до суми, нарахованої в попередньому періоді з відсотками.;

- **регульовані ставки** встановлюються центральним банком за його кредитми, так звана ставка рефінансування, і переобліку їм комерційних векселів;

- **ринкові ставки** застосовуються при безпосередній роботі банків із клієнтами – банківські ставки, і за депозитами і кредитами, розташовуваним на аукціоні – аукціонні ставки;

- **номінальні ставки** встановлюються без обліку інфляції;

- **реальні ставки** коректуються, виходячи з рівня інфляції.

4. Форми забезпечення повернення банківських кредитів

Є такі форми забезпечення повернення банківських кредитів:

- **застанва** – це спосіб забезпечення зобов'язань, який передбачає право кредитора у разі невиконання боржником забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна з перевагою перед іншими кредиторами. Предметом застави можуть бути майно, майнові права, цінні папери [28];

- **порука (поручительство)** – форма забезпечення зобов'язань, за якої одна особа (поручитель) зобов'язується перед кредитором іншої особи відповідати за виконання останнім свого зобов'язання в повному обсязі або частково;

- **гарантія** – одна організація приймає на себе зобов'язання нести майнову відповідальність перед кредитором іншої із забезпечення виконання зобов'язань [21];

- **неустойка** – це стягнена з боржника сума, яка визначається у відсотковому відношенні до суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання;

- **штраф** – це визначена законом або договором грошова сума, які боржник зобов'язаний сплатити кредитору в

обумовленому обсязі або у відсотковому відношенні до вартості робіт, послуг та передбачена, як правило, на випадок невиконання обов'язку здійснити конкретну дію, яка є складовою загального зобов'язання;

- **пеня** – це встановлена законом або договором на випадок прострочення виконання боржником зобов'язання грошова сума, яку боржник зобов'язаний сплатити кредитору у відсотковому відношенні до суми простроченого платежу або невиконаного зобов'язання за кожен день прострочення;

- **страхування** – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів, страхових внесків, страхових премій.

4. Система оцінки кредитоспроможності клієнта банку

Платоспроможність клієнта – це його можливість й здатність своєчасно погасити всі види зобов'язань і заборгованості.

Кредитоспроможність позичальника прогнозує його платоспроможність на найближчу перспективу щодо погашення кредитної заборгованості виключно коштами.

Основними критеріями оцінки при перевірці кредитоспроможності є:

- правова і господарська дієздатність;
- юридичне і господарсько-правове представництво у товаристві юридичних осіб;
- майної домовленості у сімейних пар;
- особисті якості, професійні якості;
- економічний стан;
- передбачуваний розвиток загальної кон'юнктури та галузі позичальника;
- конкурентоспроможність позичальника;
- оцінка мотивів позичальника;

- порівняння витрат і доходів;
- розрахунок можливого обсягу економії коштів;
- оцінка темпів оборотності капіталу.

У ході перевірки вивчаються:

- особові документи та результати особистої бесіди;
- виписки з торговельних, майнових реєстрів;
- установчі документи;
- кредитна історія;
- річна фінансова звітність підприємства, проміжні баланси, прогнози;
- банківські, службові довідки;
- рекомендації;
- аудиторські висновки, результати експертиз;
- система фінансового планування тощо.

Оцінка кредитоспроможності позичальника включає аналіз кількісних та якісних показників діяльності підприємства.

Аналіз якісних показників діяльності підприємства включає: аналіз історії позичальника; аналіз ринкової позиції позичальника; аналіз ефективності менеджменту позичальника; наявність забезпечення.

Основні кількісні показники оцінки кредитоспроможності позичальника банку зведено у таблицю 1.

Таблиця 1

**Кількісні показники оцінки кредитоспроможності
позичальника банку**

Показник	Порядок розрахунку	Орієнтовне значення
1	2	3
Показники ліквідності		
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Високоліквідні активи/Поточні зобов'язання	0,2
Коефіцієнт поточної ліквідності	Ліквідні активи/Поточні зобов'язання	0,75

продовження табл. 1

1	2	3
Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	Оборотні активи/Поточні зобов'язання	2,00
Показники фінансової стійкості		
Коефіцієнт автономії	Власний капітал/Активи	Більше 0,5
Коефіцієнт незалежності	Залучені кошти/Власний капітал	Менше 0,5
Коефіцієнт забезпечення власними коштами	Власний оборотний капітал/Оборотні активи	Більше 0,5
Коефіцієнт маневреності власних коштів	(Власний капітал – Необоротні активи)/Власний капітал	Більше 0,5
Коефіцієнт фінансового левериджу	Зобов'язання/Власний капітал	Зменшення
Показники фінансово-економічної діяльності		
Коефіцієнт довгострокового запозичення коштів	Довгострокові зобов'язання/(Власний капітал+Довгострокові зобов'язання)	Зменшення
Рентабельність активів	Чистий прибуток/Середня вартість активів	Збільшення
Рентабельність продажу	Чистий прибуток/Чистий дохід	Збільшення
Коефіцієнт оборотності активів	Чистий дохід/Середня вартість активів	Збільшення
Коефіцієнт оборотності ТМЦ	Чистий дохід/Середня вартість ТМЦ	Збільшення
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Чистий дохід/Середня сума дебіторської заборгованості	Збільшення
Коефіцієнт валового прибутку	Валовий прибуток/Чистий дохід	Збільшення

продовження табл. 1

1	2	3
Показник аналізу грошових потоків клієнта		
Показник аналізу грошових потоків клієнта	$K = [(H_{cm} * n) - (Z_n * n) - Z_i] / C_k,$ <p>де H_{cm} – середньомісячні надходження на рахунки позичальника упродовж 3-х останніх місяців (за винятком кредитних коштів); n – кількість місяців дії кредитної угоди; Z_n – щомісячні умовно-постійні зобов'язання позичальника (адміністративно-господарські витрати тощо); Z_i – податкові платежі та сума інших зобов'язань перед кредиторами, що мають бути сплачені з рахунку позичальника, крім сум зобов'язань, строк погашення яких перевищує строк дії кредитної угоди (за даними останнього балансу); C_k – сума кредиту та відсотки за ним (за кредитами в іноземній валюті ця сума приймається до розрахунку з урахуванням зміни валютного курсу).</p>	Більше 1,5

Контрольні запитання:

1. Що включається до плати за кредит?
2. Чим відрізняються поняття платоспроможності і кредитоспроможності клієнта?
3. Які форми забезпечення повернення банківського кредиту існують?
4. Які способи надання кредиту існують?
5. Які способи погашення кредиту виділяють?

Змістовий модуль 3. Інвестиційні операції, діяльність банків на фондовому ринку, роль у вексельному обігу

ТЕМА 9. ІНВЕСТИЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ

Навчальна мета – розкриття змісту інвестиційних операцій банку.

План:

1. Сутність банківських інвестиційних операцій та ризику.
2. Методи оцінки інвестиційних проєктів.
3. Об'єкти інвестування у цінні папери.

1. Сутність банківських інвестиційних операцій

Банківські інвестиційні операції – це активні операції із вкладення ресурсів банку в різноманітні цінні папери з метою одержання доходу від утримання їх у своєму портфелі впродовж визначеного строку або від продажу придбаних цінних паперів за більш високою вартістю. Виходячи з цього, в інвестиційному портфелі банків виділяються:

- цінні папери банків на інвестиції;
- цінні папери банків на продаж.

Ключовими характеристиками інвестиційної діяльності банків виступають очікуваний дохід від інвестування та ризик проведення інвестиційних операцій. Ризик банку-інвестора пов'язаний з тим, що дохід може виявитись нижчим, ніж передбачено. **Серед основних видів ризиків слід виділити такі:**

- ризик фінансового ринку (дохід від одних цінних паперів може виявитись нижчим, ніж дохід від інших, внаслідок змін відсоткових ставок на фінансовому ринку);
- ризик інформації;
- ризик дострокового відкликання цінних паперів емітентами;
- ризик ліквідності;
- політичний ризик.

Існують дві загальновизнані концепції оцінки інвестиційного ризику: аналіз чутливості кон'юнктури ринку та аналіз вірогідного розподілення доходності. Вихідними даними виступають експертні оцінки. Прийняття рішення щодо інвестування базується на методах, які використовуються у фінансовій математиці, зокрема теорії вірогідності та математичній статистиці.

З метою мінімізації загального ризику інвестування банки здійснюють попереднє формування портфеля інвестиційних пропозицій, основними принципами якого виступають:

- оптимальне розподілення ресурсів за типами цінних паперів (акції, облігації, векселі тощо), які слід ранжувати за ступенем доходності й ризику (рис. 1);
- врахування вірогідності відхилення реальних характеристик від їх запланованого рівня;
- оперативна (відповідно до обраної стратегії і тактичної варіабельності кон'юнктури ринку) реструктуризація інвестиційного портфеля;
- формування портфеля з урахуванням конкретного стану макро- та мікросередовища (розвитку ринку цінних паперів, періоду їх обігу, статистичних характеристик ринку, коливань відсоткових ставок тощо).

Рис. 1. Шкала відповідності доходу до ризику банківського інвестування

2. Методи оцінки інвестиційних проектів

Головним завданням банківського менеджменту виступає **вибір ефективної інвестиційної стратегії** з альтернативних варіантів розміщення ресурсів, який дозволяє одержати максимальний дохід за прийняттого рівня ризику.

Методи оцінки інвестиційних проектів зведено у таблицю 1.

Таблиця 1

Методи оцінки інвестиційних проектів

Метод розрахунку	Розрахункова формула	Умовні позначення
Чиста теперішня вартість	$PV = \sum_{i=1}^k P_k / (1+r)^k$ $NPV = \sum_{i=1}^k P_k / (1+r)^k - IC$	PV – теперішня вартість доходу від інвестиції; P _k – річні доходи; r – прийнятий рівень відсоткового доходу; k – період інвестування; NPV – чиста теперішня вартість доходу від інвестиції; IC – розмір початкової інвестиції
Індекс рентабельності інвестиції	$PI = \sum_{i=1}^k P_k (1+r)^k / IC$	-
Норма рентабельності інвестиції	IRR = r, при якому NPV = 0	-
Строк окупності інвестиції	PP = k, при якому $\sum_{i=1}^k P_k > IC$	-
Коефіцієнт ефективності інвестицій	ARR = PN/[1/2 (IC – RV)]	PN – чистий прибуток; RV – ліквідаційна вартість
Дохідний метод (базується на обчисленні доданого показника вартості компанії – V)	$V = \sum_{i=1}^k FCT_t / (1 - i)^t$	FCT _t – значення вільного грошового потоку у прогнозованому періоді; i – ставка дисконтування; t – інтервал періоду прогнозування

3. Об'єкти інвестування у цінні папери

Акції характеризуються такими видами вартості: **номінальна вартість** – ціна, вказана на бланку акції; **емісійна вартість** – ціна, за якою здійснюється продаж акцій на первинному фондовому ринку; **балансова вартість** – ціна, що дорівнює частці власного капіталу емітента, яка припадає на 1 акцію; **ліквідаційна вартість** – ціна, що може бути визначена в момент ліквідації емітента; **курсова вартість** – ціна, за якою акції котируються на вторинному фондовому ринку.

Методи оцінки акцій наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Методи оцінки акцій

Метод оцінки	Розрахункова формула	Умовні позначення
Акції, дивіденди за якими зростають з постійним темпом приросту	$PV = C (1+g)/(r - g)$	PV – вартість акцій; C – базовий розмір дивіденду; r – прийнятий рівень відсоткового доходу; g – темпи приросту
Акції, дивіденди за якими зростають із змінним темпом приросту	$PI = C_0 \sum_{i=1}^k (1+g)^i / (1+r)^i + C_k \sum_{i=k+1}^k (1+P)^i / (1+r)^i$	C ₀ – дивіденд, що виплачується у базовий період часу; C _k – прогнозується дивіденд, що у k-му періоді; g – темпи приросту у k-му періоді; P – темпи приросту у наступних періодах
Безкупонні облігації	$PV = FV/(1+r)^k$	PV – теперішня ринкова вартість облігацій; FV – номінальна вартість облігацій; k – період погашення; r – ринковий відсотковий дохід
Облігації з постійним купонним доходом	$PV = C \sum_{i=1}^k 1/(1+r)^i + FV/(1+r)^k$	C – однакові постійні купонні надходження за період
Безстрокові облігації	$PV = FV/r$	-

Основні показники дохідності акцій та механізм їх розрахунку наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Показники дохідності акцій

Метод оцінки	Формула розрахунку
Дохід на акцію	(Чистий прибуток – Дивіденди за привілейованими акціями)/ Кількість звичайних акцій
Цінність акції	Ринкова ціна акції/Дохід на акцію
Рентабельність акції	Дивіденди на одну акцію/Ринкова ціна акції
Дивідендний дохід	Дивіденди на одну акцію/Дохід на акцію
Коефіцієнт котирування акції	Ринкова ціна акції/Балансова ціна акції

Облігації, як боргові цінні папери, мають номінальну, викупну та курсову вартість.

Номінальна вартість – це ціна, що вказується на бланку облігації та використовується, як база для нарахування відсотків.

Викупна вартість – це ціна, за якою емітент здійснює викуп облігації після закінчення строку її обігу.

Курсова вартість – це ціна котирування облігації на вторинному фондовому ринку.

Вартість облігації залежить від періоду погашення, купонної ставки, податкового статусу, ліквідності, вірогідності неплатежу, норми доходу, поточної дохідності.

Серед основних показників дохідності облігації можна виділити:

- **показник середньої норми доходу**, який розраховується, як відношення середньоперіодного доходу до середньої ціни облігації – формула (1)

$$MM = [C + (FV - PV)K] / [(FV + PV)2], \quad (1)$$

де MM – норма доходу облігації;

FV – номінальна вартість облігації;

C – купонний платіж за окремий період;

PV – вартість придбання облігації;

K – кількість періодів нарахування та здійснення купонних платежів, що залишилися до погашення облігації

- **показник поточної дохідності**, який розраховується, як відношення купонного доходу за відповідний період до фактичних витрат на придбання облігації – формула (2)

$$CM = C/PV, \quad (2)$$

де CM – поточна дохідність облігації;

C – купонний платіж за період;

PV – вартість придбання облігації

- **показник загальної дохідності облігації до моменту її погашення**, який розраховується, як відношення суми купонного платежу за окремий період і частини різниці між номінальною вартістю і ціною придбання облігації, що припадає на відповідний період, до вартості фактичних витрат на придбання облігації – формула (3)

$$GM = (C + FV - PV/K)/PV, \quad (3)$$

де GM – поточна дохідність облігації.

Основним показником дохідності безкупонних облігацій виступає дохідність облігації до моменту погашення, яка розраховується за формулою (4)

$$YTM = [(FV - PV)/PV]*(365/n), \quad (4)$$

де n – кількість календарних днів до погашення облігації.

Дохідність конкретної інвестиційної операції банку знаходиться у прямій залежності від ризику її здійснення.

На практиці для банківських інвестиційних менеджерів важливим є показник, який містить інформацію про те, коли інвестиція в той чи інший цінний папір почне приносити банку потік грошових доходів та скільки надходжень буде

генеруватись цією інвестицією у кожний конкретний період (місяць, квартал, рік) зберігання цінного паперу банком. Подібну інформацію можна отримати за допомогою **показника дюрації** D – середньозваженого строку погашення цінного паперу. Цей показник дозволяє вимірювати середню кількість часу, упродовж якого до банку надходять усі грошові потоки доходу за відповідним цінним папером. Отже, за допомогою дюрації визначається строк окупності для банку вартості фактичних витрат на придбання цінного паперу – формула (5):

$$D = \sum_{i=1}^k CF_k / (1+YTM)^k / PV, \quad (5)$$

де CF – потоки відсоткового доходу і виплати номінальної вартості цінного паперу за n періодів до погашення цінного паперу;

k – періоди, в які повинні здійснюватись виплати.

Показник дюрації активно використовується банківськими менеджерами для визначення й аналізу динаміки вартості облігацій та інших цінних паперів відповідно до зміни ринкових відсоткових ставок. Розмір очікуваної зміни ринкової ціни облігації у зв'язку зі зміною норми дохідності на ринку розраховується за формулою (6):

$$\Delta PV = - D \times \Delta r \times PV / (1+r), \quad (6)$$

де D – середньозважений строк погашення облігації;

r – ринкова ставка відсотка.

З метою забезпечення контролю за інвестиційною діяльністю банків і обмеження інвестиційного ризику НБУ встановив нормативи інвестування, а саме: норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11) і норматив загальної суми інвестування (Н12).

Значення нормативу Н11 не має перевищувати 15%.

Значення нормативу Н12 не має перевищувати 60%.

Контрольні запитання:

1. Що таке банківські інвестиційні операції?
2. Як види ризиків виникають при інвестуванні у банківській сфері?
3. Як ви можете назвати методи оцінки інвестиційних проєктів? Як вони застосовуються?
4. Якк види вартості акцій виділяють?
5. Як методи оцінки акцій існують? Як вони застосовуються?
6. Які показники дохідності акцій ви знаєте?
7. Які види вартості облігацій існують?
8. Які показники дохідності облігацій ви знаєте?

ТЕМА 10. ОПЕРАЦІЇ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

Навчальна мета – розкриття змісту операцій банку з цінними паперами, як учасника фондового ринку.

План:

1. Характеристика цінних паперів та видів банківської діяльності на фондовому ринку.
2. Емісійні операції банків.
3. Інвестиційні операції банків з цінними паперами.
4. Посередницькі (комісійні, клієнтські) операції банків з цінними паперами.

1. Характеристика цінних паперів та видів банківської діяльності на фондовому ринку

Фондовий ринок (ринок цінних паперів) – складова фінансової системи, яка забезпечує вільний обіг коштів у формі цінних паперів, сприяє обігу та раціональному розміщенню фінансових ресурсів.

Основна функція – мобілізація коштів вкладників на розширення виробництва, доступу підприємств до більш дешевого, порівняно з банківськими кредитами, капіталу. **Інша вагома функція** – інформаційна, яка полягає в тому, що ситуація на ринку цінних паперів налає інвесторам інформацію про економічну кон'юнктуру в країні та дає їм орієнтири для вкладання капіталу.

Цінні папери – це грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також можливість передачі грошових та інших прав, що впливають з цих документів, іншим особам [27; 34].

Класи цінних паперів:

- основні (пайові; боргові);
- похідні (деривативи) – ф'ючерсні, форвардні, опціонні та своп-контракти.

Цінні папери можуть бути іменними та на пред'явника, випускатися в документарній та бездокументарній формах.

Найчастіше банки працюють з акціями, облігаціями, казначейськими зобов'язаннями, депозитними (ощадними сертифікатами), векселями, заставними та іпотечними цінними паперами.

Акція – цінний папір без установленого строку обігу, що засвідчує пайову участь у статутному капіталі акціонерного товариства, підтверджує членство в акціонерному товаристві та право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь у розподілі майна при ліквідації акціонерного товариства.

Види акцій:

- прості;
- привілейовані.

Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення його власником коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбачений у ньому строк з виплатою фіксованого відсотка.

До облігації додається купонний лист на виплату відсотків.

Казначейські зобов'язання – вид цінних паперів на пред'явника, що розмішуються виключно на добровільних засадах серед населення, засвідчують внесення їх власниками коштів до бюджету і дають право одержання фінансового доходу.

Види казначейських зобов'язань:

- довгострокові – від 5 до 10 років;
- середньострокові – від 1 до 5 років;
- короткострокові – до 1 року.

Ощадний (депозитний) сертифікат – це письмове свідоцтво банку про депонування коштів, яке засвідчує право вкладника або його правонаступника на отримання після закінчення встановленого строку суми депозиту (вкладу) та відсотків за ним. Ощадний сертифікат – це депозит за змістом і відсотковий цінний папір за формою.

Вексель – цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю).

Види векселів:

- простий (соло-вексель);
- переказний (тратта).

Заставна – це борговий цінний папір, який підтверджує безумовне право особи власника на задоволення боржником вимог за основним зобов'язанням за умови, що воно підлягає виконанню у грошовій формі. У випадку невиконання боржником основного зобов'язання застава дає її власнику право звернути стягнення на предмет іпотеки.

Заставні можуть забезпечувати випуск таких **іпотечних цінних паперів**, як:

- **іпотечні облигації** – це облигації, виконання зобов'язань емітента за якими забезпечене іпотечним покриттям у законодавчо встановленому порядку, вони засвідчують внесення коштів її власником і підтверджують зобов'язання емітента відшкодувати йому номінальну вартість цієї облигації та грошового доходу, а в разі невиконання емітентом зобов'язань за іпотечною облигацією надає її власнику право задовольнити свою вимогу за рахунок іпотечного покриття;

- **іпотечний сертифікат** – це особливий вид цінних паперів, забезпечених іпотечними активами (сертифікати з фіксованою дохідністю; сертифікати участі).

Банківські операції з цінними паперами можна поділити на 3 групи:

- **емісійні** – пов'язані з випуском цінних паперів;
- **інвестиційні** – активні операції з вкладання власних та залучених фінансових ресурсів у фондові активи шляхом придбання відповідних цінних паперів на фондовому ринку від свого імені;
- **посередницькі (комісійні, клієнтські)** – андеррайтинг (гарантоване розміщення на ринку випуску цінних паперів клієнтів-емітентів), трастові операції (довірче управління цінними паперами), консалтингові, брокерська діяльність.

2. Емісійні операції банків

Емісія – це перший випуск цінних паперів та їх розміщення на ринку капіталу.

Щоб отримати право випускати цінні папери, банк повинен сплатити заявлений статутний капітал, не мати упродовж 3-х останніх років збитків, санкцій з боку державних органів за порушення законодавства, не мати простроченої кредиторської заборгованості і за платежами до бюджету, дотримуватися економічних нормативів НБУ, а також дебетового сальдо на кореспондентському рахунку.

Процедура емісії акцій банками включає:

- 1) прийняття рішення по випуск акцій;
- 2) державна реєстрація випуску акцій та інформації (проспекту) про емісію;
- 3) публікація проспекту;
- 4) організація розповсюдження акцій;
- 5) звіт про результати випуску акцій.

Здійснення емісії цінних паперів можливе з моменту видачі дозволу Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (*далі – НКЦПФР*).

Банки, створені у формі акціонерних товариств, мають право випуску облігацій на загальну суму, що не перевищує 25% від їхнього статутного капіталу. Випуск облігацій забороняється для формування або поповнення статутних капіталів банків, для покриття збитків від господарської діяльності.

Для залучення тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб банки активно використовують ощадні сертифікати (депозитні). Недолік сертифікатів, у порівнянні із строковим вкладом, – великі витрати на емісію.

3. Інвестиційні операції банків з цінними паперами

З метою диверсифікації активних операцій, розширення джерел отримання додаткових доходів та підтримки ліквідності балансу здійснюються **інвестиційні операції з цінними паперами**.

Будь-яка купівля та перепродаж цінних паперів від свого імені, за власний рахунок та за власною ініціативою є **інвестиційною діяльністю**.

У банківській діяльності **інвестиції** – це вкладення в цінні папери підприємств на відносно тривалий строк.

Сукупність цінних паперів, придбаних банком шляхом активних операцій для отримання прибутків, включаючи зобов'язання, які обертаються на ринку у вигляді акцій, облігацій і векселів, складає його **інвестиційний портфель (портфель цінних паперів)**.

Участь банку в капіталі акціонерного товариства дає змогу отримувати дивіденди на вкладений капітал, а також бути співвласником цього товариства.

Ціну акції можна визначити за допомогою дисконтування суми дивідендів за формулою (1):

$$P = D/(1+K)^1 + D/(1+K)^2 + \dots + D/(1+K)^n \text{ або } P = D/K, \quad (1)$$

де P – ціна акції;

D – постійний річний дивіденд на акцію;

K – річна ставка дисконту (очікувана ставка доходу);

n – період.

Дисконтна ставка – це відсоткова ставка, яку застосовують до майбутніх платежів, щоб врахувати ризик і непевність, пов'язані з чинником часу. Очікувана ставка дисконту залежить від основної реальної норми відсотка для інвестицій з мінімальним ризиком, премії за кредитний ризик, очікуваного рівня інфляції та строку погашення цінного паперу. Якщо інфляція буде більшою, програють кредитори, а якщо меншою, то програють позичальники.

Якщо величина дивідендів змінюється (для простих акцій), то ціну акції розраховують за формулою (2):

$$P = D_0 (1+g)/(K - g) = D_1/(K - g), \quad (2)$$

де P – ціна простої акції;

D_0 – останній сплачений дивіденд на акцію;

D_1 – дивіденд на акцію через рік;

g – постійний очікуваний темп приросту дивіденду;

K – річна очікувана ставка доходу (ставка дисконту).

Банки можуть купувати **облігації** за номіналом, з премією (надбавкою) або знижкою (дисконтом).

Премія – це перевищення ринкової вартості (вартості придбання) облігації над її номінальною вартістю без урахування нарахованих на час придбання відсотків (купона).

Дисконт – це різниця між номінальною вартістю облігації та її ринковою вартістю (вартістю придбання), якщо остання нижча за номінальну без урахування нарахованих на час придбання відсотків.

Ціну купівлі-продажу облігації розраховують за формулою (3):

$$V = H + P, \quad (3)$$

де V – ціна купівлі-продажу;

H – номінальна вартість однієї облігації;

P – премія або дисконт.

Зважаючи на бажану дохідність, можна розрахувати курсову різницю за однією облігацією за формулою (4):

$$P = (D \times T - k \times H \times n) / k \times n + T, \quad (4)$$

де P – премія або дисконт;

D – дохід з облігації;

k – $C/100\%$;

C – бажана дохідність облігації;

n – кількість днів до погашення;

H – номінальна вартість однієї облігації;

T – максимальна кількість днів у році за умовами угоди.

Розрахунок дохідності облігації при придбанні здійснюють за формулою (5):

$$C = [(D - P) \times T] / V \times n \times 100\%, \quad (5)$$

де V – ціна придбання облігації;

C – дохідність облігації, %.

Для облігацій із строками погашення понад 1 рік застосовують формулу (6):

$$P = D/(1+k) + D/(1+k)^2 + \dots + D/(1+k)^n + N/(1+k)^n, \quad (6)$$

де P – вартість облигації;

N – номінальна вартість облигації;

D – річний купонний дохід на облигацію;

k – річна очікувана ставка доходу на облигацію (або дохід на облигацію при її погашенні);

n – строк розміщення облигації.

Якщо купонний дохід нараховується m разів упродовж року, то застосовують формулу (7), де замість річної ставки дисконту використовують ставку k_1 , розраховану на менший інтервал часу, що дає змогу врахувати реінвестування відсотків упродовж року:

$$k_1 = k/m. \quad (7)$$

Види дохідності облигації:

- **купонна** – визначається відносно номіналу і показує, який відсоток нараховується щорічно власникові облигації, встановлюється згідно з умовами випуску;

- **поточна** – визначає відсоток, який щорічно одержує власник облигації на інвестований капітал, розраховується, як відсоткове співвідношення між річним купонним доходом від облигації і тією ціною, за якою інвестор її придбав;

- **повна** – характеризує поточний дохід за облигацією та виграш (збиток), що його одержує інвестор, погашаючи облигацію за ціною, вищою або нижчою за ціну купівлі.

Залежно від мети придбання, характеристики цінного папера і строків зберігання в портфелі банку цінні папери поділяються на види:

- **торговий портфель** включає боргові цінні папери та акції, придбані банком для перепродажу та з метою отримання прибутку від короткострокових коливань ринкової ціни (високоліквідні цінні папери);

- **портфель цінних паперів на продаж** містить боргові цінні папери з фіксованою датою погашення, які банк не має наміру тримати до дати їх погашення; цінні папери, які банк готовий продати; акції та боргові цінні папери, за якими

неможливо достовірно визначити справедливу вартість; фінансові інвестиції в асоційовані та дочірні компанії та ін.;

- **портфель до погашення** складається з придбаних боргових цінних паперів з фіксованими платежами або з платежами, що можна визначити, також з фіксованим строком погашення (банк утримує їх до погашення з метою отримання відсоткового доходу);

- **портфель інвестицій в асоційовані та дочірні компанії.**

Типи портфелів цінних паперів:

- **портфель зростання** містить акції компаній, курсова вартість яких зростає (дивідендні виплати невеликі, мета – капіталізація портфеля разом з отриманням дивідендів);

- **портфель доходу** складається з акцій з помірним зростанням курсової вартості та високими дивідендами, облігації та інші цінні папери з високими поточними виплатами (мета – отримання високого поточного доходу у вигляді дивідендних і відсоткових виплат);

- **портфель зростання та доходу (змішаний).**

4. Посередницькі (комісійні, клієнтські) операції банків з цінними паперами

Посередницькі (комісійні, клієнтські) операції з цінними паперами дають можливість банку залучити тимчасово вільні кошти фізичних і юридичних осіб та перетворити їх у капітал, інвестуючи у реальний сектор економіки.

Якщо метою банківської діяльності на фондовому ринку є одержання доходу у вигляді комісійної винагороди від операцій з цінними паперами та надання клієнтам широкого спектра послуг за всіма напрямками банківської діяльності, то банк буде проводити так звані **клієнтські операції**, тобто здійснювати **комісійну діяльність**.

Найбільш розповсюдженими посередницькими банківськими операціями є андеррайтинг, трастові (довірчі) операції, брокерська діяльність з цінними паперами, професійна депозитарна діяльність, консалтинг.

Андеррайтинг – це розміщення цінних паперів емітентів на

ринку, яке здійснюється шляхом управління випуском цінних паперів за їх номінальною вартістю, тобто через визначення кількості цінних паперів, що реалізуються, з урахуванням структури капіталу і надійності партнерів.

Андеррайтинг передбачає 2 варіанти діяльності банку: як покупця – викуповує або гарантує емітентові викупити за свій рахунок увесь випуск цінних паперів, і як агента – банк виступає лише посередником при розміщенні цінних паперів від імені і за рахунок емітента. При цьому в договорі між емітентом і банком може обумовлюватися:

- повний викуп;
- частковий викуп (розміщення з гарантією викупу);
- звичайне посередництво (розміщення без гарантії викупу).

Розміщення цінних паперів стороннього емітента серед інвесторів також може здійснюватись у кількох формах:

- приватне розміщення;
- відкритий продаж;
- продаж цінних паперів через біржу.

Під **трастовими (довірчими) операціями** з цінними паперами розуміють діяльність банку, як довіреної особи своїх клієнтів з управління цінними паперами, від свого імені й на власний розсуд із зобов'язанням збереження та примноження капіталу клієнта за визначену, як правило, відсоткову винагороду від приросту активів клієнта.

Брокерська діяльність з цінними паперами – це:

- здійснення цивільно-правових угод щодо цінних паперів, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику на підставі договорі доручення чи комісії за рахунок своїх клієнтів;
- купівля-продаж цінних паперів, що здійснюється торговцем цінних паперів від свого імені, за дорученням і за рахунок іншої особи.

Професійна депозитарна діяльність – це:

- діяльність з ведення реєстру власників іменних цінних паперів;
- депозитарна діяльність зберігача – це надання послуг

щодо зберігання цінних паперів незалежно від форми їх випуску, відкриття та ведення рахунків у цінних паперах, обслуговування операцій на цих рахунках (включаючи кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів) та обслуговування операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів;

- розрахунково-клірингова діяльність за угодами щодо цінних паперів.

Крім того, банки здійснюють **консультаційні операції**.

Види ризиків при виконанні посередницьких (комісійних, клієнтських) операцій з цінними паперами:

- ризик дострокового погашення;
- відсотковий ризик;
- кредитний ризик;
- інфляційний ризик;
- галузевий ризик;
- ризик ліквідності – можливість втрат при реалізації цінного папера через його інвестиційні якості;
- систематичний ризик – не пов'язаний з конкретним цінним папером, а пов'язаний з погіршенням ситуації на ринку цінних паперів.

Контрольні запитання:

1. Що таке фондовий ринок? Яка його основна функція?
2. Що таке цінні папери? Що означає їх поділ на основні та похідні?
3. Що таке заставна та які види цінних паперів можуть нею забезпечуватися?
4. На які групи можна поділити усі банківські операції з цінними паперами?
5. В чому суть емісійних операцій банку з цінними паперами?
6. Що таке інвестиційні операції банку з цінними паперами?
7. Що таке посередницькі (клієнтські, комісійні) операції банку з цінними паперами?

ТЕМА 11. ОПЕРАЦІЇ З ВЕКСЕЛЯМИ

Навчальна мета – розкриття змісту вексельних операцій банку та їх ролі у послабленні дії чинника інфляції на вартість грошових потоків суб'єктів господарювання.

План:

1. Особливості вексельного обігу.
2. Класифікація вексельних операцій банку.
3. Кредитні операції з вексялями.
4. Торговельні операції з вексялями.
5. Гарантійні операції з вексялями.
6. Розрахункові операції банків з вексялями.
7. Комісійні та довірчі операції з вексялями.

1. Особливості вексельного обігу

Векселі в Україні можуть видаватися тільки для оплати за поставлену продукцію, виконані роботи, надані послуги, за винятком векселів МФУ, НБУ і банків [22].

Перевагами вексяля є:

- висока ліквідність;
- прибутковість;
- надійність;
- зручність і простота його, як заставної цінності [28].

Векселі (переказні і прості) складаються у документарній формі на бланках і не можуть бути переведені у бездокументарну форму (знерухомлені). Вексель, який видається на території України і місце платежу за яким також знаходиться на території України, складають державною мовою. Платіж за векселем на території України здійснюють тільки у безготівковій формі. Найменування трасанта або векселедавця, інших зобов'язаних за векселем осіб заповнюють тією мовою, якою визначено офіційне найменування в установчих документах. Вексель підписують:

- від імені юридичних осіб – власноручно керівник та головний бухгалтер (якщо така посада передбачена штатним розписом юридичної особи) чи уповноважені ними особи.

Підписи скріплюють печаткою;

- від імені фізичних осіб – власноручно зазначена фізична особа або уповноважена нею особа, із зазначенням індивідуального ідентифікаційного номера та паспортних даних векселедавця-трасанта. Підпис скріплюють печаткою (у разі її наявності).

У розрахунках за допомогою векселів існують певні обмеження:

1) зобов'язуватися та набувати права за переказними і простими векселями на території України можуть юридичні та фізичні особи;

2) видавати (емітувати) переказні і прості векселі можна лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги;

3) умова щодо проведення розрахунків із застосуванням векселів обов'язково відображається у відповідному договорі, який укладається у письмовій формі;

4) забороняється використовувати векселі, як внесок до статутного капіталу господарського товариства;

5) не можуть отримувати векселі у розрахунок за надані послуги (відвантажені товари) особи, які згідно із законодавством не мають права застосовувати інший спосіб розрахунків за відвантажену продукцію, крім готівкового та безготівкового розрахунків коштами (юридичні особи, що застосовують спрощену систему оподаткування).

Самі бланки векселів можна придбати у банках. Для цього треба сплатити вартість бланків векселя та державне мито. При видачі юридичним та фізичним особам бланків векселів банки реєструють їх за номерами у журналі продажу бланків векселів. Крім того, підприємства-векселедавці (трасанти) повинні вести **реєстр виданих векселів**. Реєстр ведеться українською мовою у хронологічному порядку у міру виникнення фактів видачі переказного та/або простого векселя. У разі ведення реєстру у паперовій формі він має бути прошитий, аркуші – пронумеровані, кількість аркушів у реєстрі – засвідчена підписом керівника та печаткою векселедавця для юридичних осіб та підписом векселедавця та печаткою, у разі її наявності, для фізичних осіб.

У разі ведення реєстру в електронній формі векселедавець (трасант) повинен забезпечувати, за потреби, його друк на паперовому носії.

Виправлення у реєстрі не допускаються. Для забезпечення належного ведення реєстру керівник векселедавця (трасанта)-юридичної особи наказом призначає особу, відповідальну за ведення реєстру.

На виданому векселі можуть здійснюватися надписи і після його емісії. Одним із таких надписів є **індосамент** – спеціальний напис на векселі, за яким векселедержатель передає всі або лише певні права набувачу векселя. **Індосант** – векселедержатель, який передав, а **індосат** – векселедержатель, який отримав вексель за індосаментом. Індосамент повинен бути безумовним (тобто без обмежувальних умов). Частковий (на частину номіналу векселя) індосамент недійсний. Індосамент буває передавальним, доручним і заставним, кожен з яких, своєю чергою, може бути іменним, бланковим або на пред'явника. Індосамент здійснюється, як правило, на зворотному боці векселя або на додатковому аркуші – **алонжі**.

Індосамент може (і повинен) бути зроблений при кожній передачі векселя, крім випадків його випуску та погашення. Але при бланковому індосаменті подальші надписи можуть не робитися. Векселі за індосаментом передають на підставі доручення.

Банки та органи Державної казначейської служби України, які здійснюють розрахунково-касове обслуговування векселедавців простих векселів, трасатів (акцептантів) за переказними векселями, виконують функції розрахункових палат.

Видаючи або приймаючи вексель, необхідно звернути увагу на правильність його заповнення, бо неправильно заповнений може не мати законної сили. Крім того, слід пам'ятати, що порядок заповнення переказного векселя залежить від кількості учасників вексельної операції. Їх може бути двоє, троє або четверо. У кожному випадку можуть бути свої варіанти заповнення векселя.

Так, складання переказного векселя з 4-ма учасниками може здійснюватися двома способами: трасуванням і ремітуванням.

При **трасуванні** кредитор, видавши тратту на боржника, продає її (звичайно банку), а покупець від себе надсилає її для отримання грошей своєму кореспонденту. При **ремітуванні** боржник купує вексель й надсилає його своєму кредитору, який для отримання грошей пред'являє його кореспонденту продавця.

Вексель з боку трасата підлягає так званому прийняттю, або **акцепту**. До акцепту вексель пред'являється (презентується) платнику за місцезнаходженням останнього. А якщо за векселем є кілька платників, то вексель повинен бути пред'явлений їм усім. До акцепту вексель може бути пред'явлений у будь-який час від дня його видачі, але не пізніше настання строку платежу. З моменту акцепту трасат іменується **акцептантом**, і з моменту акцепту виданий на нього вексель стає для нього зобов'язанням, а сам він стає векселезобов'язаною особою, платником. У разі якщо за вказаною у векселі адресою трасата розшукати не вдалося, то вважається, що факт подання векселя до акцепту відбувся й було одержано відмову. Цей факт потрібно засвідчити своєчасним вчиненням протесту.

Векселі можуть передаватися як у власність іншої особи, так і для здійснення з ними різних дій за дорученням, а саме: для пред'явлення векселя до акцепту, платежу або до стягнення; для отримання належних за векселем грошей; для всіх інших дій, необхідних для охорони прав поручителя. Але власність на вексель у всіх цих випадках залишається за поручителем.

Від індосаменту потрібно відрізнити **цесію**. Якщо за індосаментом на індосата переходять всі права за векселем, цесія може обмежитися поступкою вимог лише проти однієї векселезобов'язаної особи (прямого боржника, платника). Акт цесії здійснюється або на самому векселі, або шляхом укладення спеціального договору (природно, з передачею векселя). Зобов'язана особа має право вимагати докази цесії, що відбулася, тобто вимагати наявності підпису **цедента**, засвідченого належним чином (індосамент цього не потребує). **Цесіонарій** зобов'язаний також обґрунтувати розмір і обсяг цесії, адже вона може стосуватися не всіх векселезобов'язаних осіб.

Цесія векселя може відбутися і за рішенням суду, і на

підставі спадкоємності майнових прав векселедержателя. Зазвичай це буває при успадкуванні векселя. Успадковуватися можуть не лише права, а й обов'язки за векселем.

Згідно з українським законодавством, **аваль**, як поручительство за векселем, може ставитися на самому векселі або оформлятися у вигляді письмової гарантії з вказанням місця її видачі. **Аваліст** відповідальний так само, як і особа, за яку він поручився. Його зобов'язання набирає чинності після невиконання основного зобов'язання.

Іноді платнику вигідно, щоб платіж за векселем здійснювався не ним, а третьою особою. У цьому випадку складається **доміцильований вексель**. Місце платежу за ним відрізняється від місцезнаходження платника в простих і акцептанта в переказних векселях. Право доміцилювати вексель належить виключно векседавцю (трасанту). У векселі під найменуванням платника пишуть «Платіж у...» або «Підлягає оплаті...», або інший рівнозначний напис з вказівкою місця платежу.

Особливу увагу при оформленні векселя потрібно надавати **строку платежу**. Він повинен бути один для всієї вексельної суми.—Цей—строк може встановлюватися: на певний день (вписується рік, місяць і число); «від складання на такий-то час (днів, тижнів, місяців, місяців плюс один або кілька днів)»; за пред'явленням; за пред'явленням у такий-то час. Можливе ще призначення строку платежу на початку, всередині й наприкінці місяця, розуміючи під ними відповідно перший, п'ятнадцятий і останній дні місяця.

При наявності кількох платників вексель повинен пред'являтися до платежу всім їм і вимагати платежу векселедержатель може від будь-якого з них. А той, хто сплатив, має право вимагати від інших, тих, хто зобов'язаний платежем за векселем, сплати їх часток. Останні визначаються позавексельною угодою, а якщо її нема, вважаються рівними.

Після пред'явлення векселедержателем (або особою, яка діє від його імені) векселя до сплати в установленний строк платник (акцептант переказного, векседавець простого або доміциліант доміцильованого векселя) виписує платіжне доручення на перерахування суми заборгованості за векселем зі

свого рахунка в банку на рахунок векселедержателя. Але при цьому платіж здійснюється тільки такому векселедержателю-презентанту, який обґрунтовує своє право на безперервному ряді індосаментів. Якщо ж з'ясується, що на векселі підроблені підписи (хоча б один), платник має право ухилитися від платежу.

Допускається часткова сплата за векселем. Але про таку сплату презентант повинен зробити відмітку на векселі (який залишається в нього до повної сплати або використовується для пред'явлення регресного позову до інших векселезобов'язаних) і видати розписку платнику на отриману суму.

Плата за втраченими векселями може бути здійснена за умови встановлення права власності на нього в порядку, передбаченому законом.

Після повної оплати вексель видається платнику.

Щоб уникнути завдання значних збитків своєму підприємству й усіх наслідків, що випливають звідси, потрібно дуже добре вивчити **порядок опротестування векселів**.

Опротестування векселів вчиняється у трьох випадках: неакцепт, недатування (відсутність на векселі дати його акцепту) і несплата за векселем.

Причинами (підставами) опротестування векселя в несплаті є: повна відмова платника від оплати; часткова оплата векселя; відсутність платника у вказаному місці; здійснення платником платежу в неефективній валюті. Однак опротестування не здійснюється, якщо вексель був раніше опротестований в неакцепті, якщо платник оголошений у законодавчо встановленому порядку неспроможним, якщо вексель оголошений неспроможним.

Опротестування векселя в неакцепті виконується у разі: відмови платника в здійсненні акцепту; здійснення платником часткового акцепту; здійснення платником акцепту в неефективній валюті; здійснення платником умовного (тобто із зміною інших реквізитів векселя) акцепту; відсутності платника у вказаному місці (опротестування у повітря).

Підставою опротестування векселя у недатуванні акцепту є випадок, коли платник не вказав дати акцепту на векселі, виписаному із строком платежу в певний строк від пред'явлення

або з особливою умовою, внаслідок чого вексель повинен бути пред'явлений до акцепту в певний строк.

Для належного здійснення опротестування векселів необхідно виконати такі умови:

- опротестування повинне бути вчинене особою, що володіє відповідними правами (власником векселя, поручителем, наприклад, банком, що отримав вексель за договором для інкасування, законним векселедержателем), але обов'язково від імені власника векселя;

- опротестування повинне бути вчинене проти осіб, що володіють належною відповідальністю (трасанта – при опротестуванні в неакцепті і в недатуванні акцепту, векселедавця за простими і трасата за переказними векселями – при опротестуванні в неплатежі);

- опротестування повинне бути вчинене у належний час (при несплаті векселя приймається нотаріусом наступного дня після закінчення дати платежу за векселем або закінчення строку, встановленого для пред'явлення його до акцепту, але не пізніше 12 годин наступного після цього строку дня).

Векселедержатель для вчинення опротестування повинен подати нотаріусу такі документи:

- 1) вексель (оригінал і копію, яка залишається у нотаріуса);
- 2) лист-заяву з проханням вчинити опротестування векселя довільної форми, підписаний керівником і головним бухгалтером (якщо його посада передбачена штатним розкладом) і засвідчений печаткою векселедержателя;
- 3) опис (реєстр) векселів.
- 4) статут підприємства-векселедержателя (оригінал або нотаріально засвідчена копія, якщо його немає у нотаріуса, який постійно обслуговує векселедержателя);
- 5) свідоцтво про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності (так само, як і статут);
- 6) підтвердження повноважень особи, що звернулася до нотаріуса для вчинення опротестування (копія наказу або виписка з протоколу зборів учасників про призначення особи, яка має, відповідно до статуту, право підпису документів від імені підприємства без доручення; нотаріально засвідчене

доручення, видане представнику векселедержателя, який такого права не має);

7) паспорт фізичної особи-пред'явника векселя.

Опротестований вексель з написом про протест і актом протесту повертається векселедержателю. Векселі, опротестовані нотаріусами в установленому порядку, є виконавчими документами, тобто є підставою для стягнення заборгованості в примусовому порядку.

Опротестований вексель, як виконавчий документ, повинен пред'являтися (особисто, через нотаріуса або через обслуговуючий банк):

- за переказними векселями – платнику у разі, якщо було здійснено опротестування про несплату (якщо платник заздалегідь акцептував вексель), або опротестування про недатування здійсненого платником акцепту, або до векседавця у разі здійснення опротестування про неакцепт;

- за простими векселями – векседавцю у разі здійснення опротестування про несплату.

Стягнення заборгованості за опротестованим векселем здійснюється як з основних, так і з додаткових рахунків платника шляхом пред'явлення до банку платіжної вимоги й оригіналу опротестованого векселя. Банки несуть відповідальність за збереження оригіналів векселів у встановленому чинним законодавством порядку.

При неможливості платника або векседавця за переказними векселями й векседавця за простими векселями здійснити оплату, стягнення з інших зобов'язаних за векселем осіб здійснюється через пред'явлення ним позову.

Якщо в тексті векселя, що підлягає оплаті строком за пред'явленням або в певний строк від пред'явлення, обумовлене нарахування відсотків, то в рядку платіжної вимоги «Призначення платежу» окремо вказується сума платежу за векселем і нарахованих відсотків (відповідальність за обґрунтованість і правильність цих сум несе стягувач).

2. Класифікація вексельних операцій банку

У сфері вексельного обігу банки можуть здійснювати кредитні, торговельні, гарантійні, розрахункові, комісійні та

довірчі операції. Крім того, окремі банки діють також, як емітенти векселів [22].

Вексельні операції – це будь-які дії суб'єктів господарювання, пов'язані зі складанням, рухом, погашенням векселів, тобто відносини з іншими підприємствами й організаціями стосовно вексельного обігу.

2. Кредитні операції з вексями

До кредитних операцій з вексями належать врахування та переврахування векселів, надання і отримання кредитів під заставу векселів.

Врахування (дисконт) векселів є формою кредитування банком суб'єкта господарювання шляхом придбання векселя до настання строку платежу зі знижкою (дисконтом) за кошти з метою одержання прибутку від погашення векселя в повній сумі. Таким чином, комерційний кредит перетворюється в банківський кредит.

Клієнт подає в банк заяву встановленого зразка. Врахування векселів банк здійснює на підставі укладеного договору про врахування. На вексях пред'явник зобов'язаний на вимогу банку зробити передавальний іменний або бланковий індосамент. Сума, яка підлягає утриманню на користь банку, як дисконт, розраховується на підставі дисконтної ставки банку і погоджується з пред'явником. **Дисконтна ставка** визначається виходячи з ринкової вартості ресурсів, ступеня ризику тощо. Сума дисконту і відсотків утримується наперед і вираховується відповідно із номінальної суми векселя і суми відсотків, нарахованих на номінальну суму векселя, виходячи з числа днів, що залишаються до строку платежу за кожним векселем, при цьому і день врахування, і день платежу беруться до розрахунку. Крім дисконту за врахованими іногородніми вексями можуть утримуватися **комісія дамно і порто**.

Дамно – це комісія банку з інкасування іногородніх векселів. Встановлюється у відсотках.

Порто – це витрати, пов'язані з необхідністю здійснення враховуючим банком доставки (пересилання) векселів в інше місто банку-пред'явнику.

Кредит у формі врахування векселів надається шляхом:

- перерахування на поточний рахунок пред'явника у строк, встановлений у договорі про врахування;
- оплати кредиторської заборгованості пред'явника за умови подання документів, що підтверджують її наявність. У цьому разі банк перераховує кошти на поточний рахунок відповідного кредитора пред'явника.

Різновиди врахування:

- **врахування пред'явника** – врахування короткострокових векселів при безумовній впевненості в кредитоспроможності платника за векселем або можливості переврахувати (продати) вексель;

- **врахування з реверсом** – пред'явник векселя дає банку письмове позавексельне зобов'язання викупити враховані векселі до настання строку їх оплати або при настанні певних обставин. Векселі відчужуються і передаються банку лише в тимчасове використання.

У випадку несподіваного вилучення значної кількості коштів з рахунків банку, як правило, депозитних, банк для збереження своєї ліквідності може рефінансуватися в НБУ або в інших банках на умовах переврахування та переастави векселів.

Банки можуть кредитувати позичальників під заставу векселів на підставі договору застави. Векселі обліковуються за номінальною вартістю. В заставу приймаються векселі, строк платежу за якими перевищує строк дії кредиту. Банк має можливість у разі неповернення клієнтом кредитних коштів у звичайному порядку відшкодувати їх шляхом:

- продажу заставлених векселів;
- обміну їх на інші активи;
- передачі векселів для припинення зобов'язань банку.

На векселях заставодавець зобов'язаний виконати індосамент.

Банки можуть надавати надійним клієнтам спеціальні кредити строком до запитання під заставу векселів – **онкольні кредити**. Якщо клієнт погашає заборгованість самостійно за допомогою банківських рахунків, йому повертаються векселі. Також погашення може відбуватися з сум, що надходять в

оплату цих векселів. Відсотки стягуються поступово в міру користування коштами з онкольного рахунку.

3. Торговельні операції з векселями

Купівля та продаж векселів банками здійснюються на підставі договору про купівлю (продаж) векселів, який визначає:

- ціну купівлі (продажу) – у відсотках до номінальної суми векселя;
- строк та порядок здійснення розрахунку;
- умови переходу права власності на векселі та строк і порядок передавання векселів.

4. Гарантійні операції з векселями

До гарантійних операцій з векселями належить авалування та видача гарантій на забезпечення оплати векселів.

Аваль – це надання банком поручительства за вексельним зобов'язанням. За це банк одержує дохід у вигляді комісії. Аваль дається на лицьовому боці векселя або на лицьовому боці додаткового аркуша – алонжа.

Гарантія має бути складена письмово, чітко. Платіж має бути виконано проти пред'явлення письмової вимоги-платежу і можливо, інших документів відповідно до умов гарантії та чинного законодавства.

5. Розрахункові операції банків з векселями

До розрахункових операцій банку з векселями належать операції з оформлення заборгованості векселями та операції з розрахунків з використанням векселів.

Оформлення заборгованості векселями між банком та іншою особою (боржником або кредитором банку) полягає повністю або частково у заміні одних зобов'язань іншими – вексельними. На номінальну суму векселя можуть нараховуватися відсотки.

До операцій з розрахунку векселями щодо погашення кредиторської заборгованості банку належать вексельні

платежі на користь кредитора. Кредитор банку погоджується прийняти від банку-боржника виконання вексельного зобов'язання від платника за векселем. Прийняття вексельного зобов'язання здійснюється шляхом передавання векселя, придбаного банком-боржником, кредитору банку.

До операцій за розрахунками векселями з погашення дебіторської заборгованості перед банком належать вексельні платежі боржником на користь банку. Банк-кредитор погоджується прийняти від клієнта-боржника виконання іншого (вексельного) зобов'язання від платника за векселем. Прийняття вексельного зобов'язання відбувається шляхом передавання векселя, придбаного клієнтом-боржником, банку-кредитору.

6. Комісійні та довірчі операції з векселями

До комісійних та довірчих операцій банку з векселями належать інкасування векселів, оплата векселів, за яких банк виступає особливим платником (доміциліатом), зберігання векселів (оригіналів, копій і примірників), а також купівля, продаж і обмін векселів за дорученням клієнтів. Банк виступає, як **повірений**, і всі основні операції за векселем здійснюються від імені поручителя-векселедержателя, а не від імені банку. Банки беруть на себе відповідальність за пред'явлення векселів у строк платнику й одержання належних за ними платежів. Мета банку – точне виконання інструкцій клієнта на підставі договору про інкасування.

Сутністю операції **інкасування векселів** є прийняття банком (**ремітентом**) у суворій відповідності з інструкціями свого клієнта (довірителя) зобов'язання здійснити операції з представленими довірцями документами з метою одержання від платника акцепту і/або платежу, або видачі комерційних документів проти акцепту і/або платежу, або видачі документів на інших умовах. За **інкасо** банк одержує комісійну винагороду.

Інкасо може бути **чистим** – інкасо переказних і простих векселів, як суто фінансових документів, що використовують для одержання платежів, і **документарним** – інкасо фінансових документів, що супроводжують комерційні документи, а також

інкасо тільки комерційних документів.

При **доміциляції векселів** векселедавець вказує банк, як платника – **доміциліата**, який в строк платежу здійснить оплату векселя. Банк також може бути **доміцилієм**, це означає, що в момент платежу в офісі банку, тобто в місці платежу, перебуває платник. Тому разом і з призначенням банку доміцилієм він же призначається доміциліатом.

Оплата векселів, в яких банк виступає доміциліатом, – це здійснення банком за дорученням довірителя-платника за векселем операцій з векселями на підставі одержаних від довірителя інструкцій (прийом, здійснення платежу та передача векселів платнику). Банк нічим не ризикує, оскільки довіритель зобов'язаний мати на поточному рахунку відповідну суму коштів для проведення платежу.

Зберігання векселів – це здійснення банком за дорученням, від імені і за рахунок довірителя (векселедержателя) операцій з векселями на підставі одержаних від довірителя інструкцій:

- схову;
- передавання оригіналу векселя законному векселедержателю копії векселя;
- передавання примірника переказного векселя, що призначався для акцепту, законному векселедержателю іншого примірника векселя;
- передавання оригіналів, примірників і копій векселів іншій особі на умовах, вказаних довірителем.

Зберігання може бути **відкритим** (детальні інструкції щодо дій банку) та **закритим** (інструкції відсутні).

Купівля, продаж, обмін векселів за дорученням здійснюються на підставі договорів комісії та доручення. Банк виконує функцію торговця цінними паперами.

Контрольні запитання:

1. Що таке вексель? В чому його переваги?
2. Які види векселів існують?
3. Яким чином і коли здійснюється оплата проти векселя?
4. В чому полягає різниця між індосаментом і цесією векселя?

5. У яких формах відбувається опротестування векселів?
6. Що таке вексельні операції банку?
7. Які групи вексельних операцій ви можете виділити?
8. Поясніть відмінність між активними та пасивними вексельними операціями банку?
9. Які види операцій відносяться до кредитних операцій з векселями?
10. Які види операцій відносяться до торговельних операцій з векселями?
11. Які види операцій відносяться до розрахункових операцій з векселями?
12. Які види операцій відносяться до комісійних та довірчих операцій з векселями?
13. Які види операцій відносяться до гарантійних операцій з векселями?

Змістовий модуль 4. Валютні операції та інша діяльність банків

ТЕМА 12. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ІНОЗЕМНОЮ ВАЛЮТОЮ

Навчальна мета – розкриття змісту операцій банку з іноземною валютою та валютними цінностями.

План:

1. Економічні та організаційні основи здійснення валютних операцій.
2. Торговельні операції з іноземною валютою.
3. Неторговельні операції з іноземною валютою.
4. Міжнародні розрахункові операції. Поняття міжнародних розрахунків.

1. Економічні та організаційні основи здійснення валютних операцій

Валютні цінності – цінності, стосовно до яких валютним законодавством країни встановлено особливий режим обігу на території країни при перетині її кордонів.

До валютних цінностей зараховують:

- валюту України – грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет;
- платіжні документи та інші цінні папери;
- іноземну валюту, платіжні документи та інші цінні папери, виражені в іноземній валюті або банківських металах;
- банківські метали – золото, срібло, платина та метали платинової групи, доведені до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках, порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Головне місце серед валютних цінностей посідає **валюта** – грошові знаки іноземних держав, кредитні та платіжні документи, цінні папери, в іноземній валюті або в монетарних металах.

Валютний ринок – певна сукупність відносин щодо здійснення операцій з валютними цінностями та руху іноземних капіталів; офіційні фінансові центри, в яких зосереджено здійснення валютних операцій; сукупні сит уповноважених банків, інвестиційних компаній, бірж, брокерських контор, іноземних банків, які здійснюють валютні операції.

Міжнародними регіональними валютними ринками є європейський (Лондон, Цюрих, Париж, Франкфурт-на-Майні); північноамериканський (Нью-Йорк); азійський (Токіо, Сінгапур, Гонконг).

Основними учасниками валютного ринку є банки; зовнішньоторговельні організації (імпортери, експортери); міжнародні інвестиційні компанії; центральні банки; валютні біржі; брокерські фірми.

Поточні валютні операції у свою чергу поділяються на торговельні і неторговельні.

До **торговельних поточних валютних операцій** відносять розрахунки юридичних осіб у процесі зовнішньоекономічної діяльності (*далі – ЗЕД*), операції на міжбанківському валютному ринку, оплата фізичними особами товарів, робіт і послуг з використанням пластикових карт і чеків тощо.

До **неторговельних поточних валютних операцій** належать обмін іноземної валюти та платіжних документів в іноземній валюті на національну валюту чи іншу іноземну валюту, виплата фізичним особам готівки в іноземній та національній валюті за чеками і пластиковими картками, продаж дорожніх чеків в іноземній валюті для вивезення їх фізичними особами за межі України, грошові перекази та інші платежі в іноземній валюті за межі України, оплата праці нерезидентів, які працюють в Україні згідно трудових договорів тощо.

Для визначення суб'єктів, що здійснюють операції з національною та іноземною валютою, необхідно визначити поняття «резидент» і «нерезидент».

Резидентами є фізичні особи – громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, які постійно проживають на території України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають за кордоном; юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філії,

представництва тощо), з місцезнаходженням на території України; дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва України за кордоном, в тому числі філії та представництва підприємств і організацій України за кордоном, що не здійснюють підприємницької діяльності.

Нерезидентами є фізичні особи – громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, які постійно проживають за межами України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають на території України; юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо), з місцезнаходженням за межами України, у тому числі юридичні особи й суб'єкти підприємницької діяльності з участю юридичних осіб та інших суб'єктів підприємницької діяльності України; іноземні дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва, розташовані на території України.

Банківські рахунки в іноземній валюті можуть бути поточними (розрахунковими) і депозитними (вкладними).

Порядок здійснення банківських валютних операцій регламентується Законами України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [31], «Про валюту і валютні операції» [26], Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України [4], Інструкцією про порядок виконання операцій з дорогоцінними металами, що скуповуються у населення у виробі і брухті [8], Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах [9], Положенням про порядок виконання банками документів на переказ, примусове списання і арешт коштів в іноземних валютах та банківських металів [19], Положенням про валютний нагляд [14].

2. Торговельні операції з іноземною валютою

Торгівля іноземною валютою резидентами та нерезидентами для здійснення своєї статутної діяльності здійснюється на міжбанківському валютному ринку України. Такі операції мають право здійснювати тільки **суб'єкти валютного ринку**, а саме:

- НБУ;
- уповноважені банки України;
- уповноважені фінансові установи.

Суб'єкти ринку купують іноземну валюту для власних потреб і за дорученням клієнтів з метою її подальшого перерахування за межі України.

В розрахунках між резидентами і нерезидентами має використовуватись тільки іноземна валюта.

Значна частина торговельних валютних операцій в іноземній валюті пов'язана з обслуговуванням ЗЕД резидентів, зокрема з розрахунками за експорт-імпорт товарів, робіт, послуг.

Юридичні особи-резиденти України можуть одержувати кредити в іноземній валюті від іноземних кредиторів у безготівковій формі. Уповноважений банк може залучати кредитні ресурси від іноземних банків-кореспондентів.

Усі поточні валютні операції та операції з купівлі-продажу безготівкових іноземних валют за гривні здійснюються банками на таких **умовах проведення поточних торговельних операцій**:

- «тод» – поставка валюти здійснюється сьогодні;
- «том» – поставка валюти здійснюється наступного робочого дня;
- «спот» – поставка валюти здійснюється на 2-й робочий день з дня укладення угоди. Курс валют фіксується на день купівлі-продажу. Угоди можуть укладатися за телефоном, факсом або безпосередньо на валютній біржі, а розрахунки здійснюються банківськими переказами електронною поштою. У міжнародній практиці використовують електронну систему SWIFT.

Укладення і підтвердження угод з купівлі-продажу іноземних валют першої групи [12] за гривні між уповноваженими банками проводиться виключно у визначений проміжок часу, який називають **торговельною сесією**.

Підтвердження угод з купівлі-продажу інших іноземних валют за гривні між уповноваженими банками проводиться не пізніше дня укладення угоди.

В день проведення до початку торговельної сесії банки подають до НБУ заявку на участь, де вказує потребу щодо

купівлі-продажу іноземних валют першої групи. Уповноваженому банку забороняється брати участь у торговельній сесії одночасно, як покупцю і продавцю тієї ж самої іноземної валюти.

Кошти в іноземній валюті, що надійшли на адресу юридичної особи-резидента, підлягають попередньому зарахуванню на розподільчий рахунок. Куплена іноземна валюта може перераховуватись резидентом для виконання зобов'язань перед нерезидентами лише з поточного рахунку в іноземній валюті.

Строковий сегмент світового валютного ринку представлений форвардними угодами, ф'ючерсами, свопами, опціонами.

Форвардний контракт – угода з обміну однієї іноземної валюти на іншу за раніш узгодженим курсом, яка укладається сьогодні, а дата валютування відкладена на визначений строк у майбутньому. Основне призначення форвардних валютних угод – забезпечити надійне страхування майбутніх платежів або надходжень за зовнішньоторговельними контрактами. Форвардні угоди є твердими.

Форвардні контракти мають певні умови:

- валютний курс фіксується в момент укладення форвардної угоди;
- реальна поставка валюти здійснюється через певний обумовлений стандартний проміжок часу;
- під час підписання угоди ніякі авансові платежі не здійснюються;
- обсяги контрактів не є стандартизованими.

Для визначення форвардного курсу використовують термін **аутрайт**.

Валютні ф'ючерси – строкові контрактні угоди на купівлю або продаж в майбутньому стандартизованої суми іноземної валюти за стандартизованою специфікацією валют та узгодженою ціною.

Особливостями ринку валютних ф'ючерсів є:

- високий ступінь стандартизації контрактів;
- обмежене коло валют, що обмінюються одна на одну;
- висока ліквідність контрактів;
- надійність укладених угод;

- можливість за незначних початкових витрат оперувати значними сумами.

Валютні опціони – форма строкової угоди 2 сторін: продавця (емітента) і покупця (власника опціону), внаслідок якої останній отримує право, але не зобов'язання, купити у першого або продати йому заздалегідь визначену суму однієї валюти в обмін на іншу у визначений момент або упродовж певного періоду в майбутньому з валютним курсом, що встановлюється у момент укладання угоди. Цей фіксований валютний курс називають **ціною реалізації (виконання) опціону**, або **страйковою ціною**. За право, яке емітент опціону надає його власнику, здійснити опціон або відмовитися від його реалізації, останній сплачує **опціонну премію**.

Валютний «своп» – валютна операція, яка поєднує купівлю або продаж валюти на умовах «спот» із одночасним продажем (або купівлею) тієї ж валюти на певний строк на умовах «форвард». Здійснюється комбінація двох протилежних конверсійних угод на однакові суми, але з різними датами валютування.

Класичні «свопи» залежно від послідовності виконаних операцій поділяють на репорт і депорт.

Репорт – це продаж валюти на умовах «спот» і одночасна купівля на умовах форвард. **Депорт** – купівля валюти на умовах «спот» і одночасний її продаж на умовах форвард.

Операція, коли купівля (продаж) валюти здійснюється на основі 2-х угод за курсом «аутрайт», називається «**форвард-форвард**» або «**форвардний своп**».

У разі укладення угоди «своп» дата виконання найближчої угоди називається **датою валютування**, а дата виконання зворотної угоди, віддаленої в часі, – **датою завершення «свопу»**.

Залежно від строків укладення угоди «свопи» поділяють:

- **тижневі «свопи»**, коли перша угода виконується на умовах «спот», а друга на умовах тижневого «форварду»;
- **одноденні «свопи»**, коли перша операція здійснюється з датою валютування «завтра», а зворотна на умовах «спот».

3. Неторговельні операції з іноземною валютою

Резиденти і нерезиденти України мають право переміщати готівкову іноземну валюту через державний кордон України; їм дозволено проводити деякі розрахунки в іноземній валюті на території України без отримання індивідуальних ліцензій НБУ. Фізичні особи потребують готівкової іноземної валюти для подальшої тезаврації з метою хеджування ризиків нестабільності економіки України та для туристичних і ділових поїздок за кордон.

Для задоволення цих потреб відкриваються **пункти обміну іноземної валюти банку** – це складова власного операційного залу банку, де здійснюються валютно-обмінні операції з іноземною валютою і дорожніми чеками для фізичних осіб – резидентів і нерезидентів:

- купівля готівкової іноземної валюти за готівкові гривні (у резидентів і нерезидентів);
- продаж (резидентам);
- зворотний обмін фізичним особам нерезидентам невикористаних готівкових гривень на готівкову іноземну валюту;
- купівля-продаж дорожніх чеків за готівкову валюту та за готівкові гривні;
- конвертація готівкової іноземної валюти однієї держави на готівкову іноземну валюту іншої іноземної держави;
- прийняття на інкасо банкнот іноземних держав та іменних чеків.

Курси купівлі та продажу іноземних валют за гривні у пунктах обміну валюти та в касі банку встановлюється щоденно до початку робочого дня.

Етапи проведення обмінних операцій:

- інкасація пунктів обміну валюти;
- операції з купівлі-продажу іноземної валюти;
- заключні операції після закінчення операційного дня.

Чек – паперовий розрахунковий документ, що містить нічим необумовлене письмове розпорядження чекодавця платнику про

сплату зазначеної в ньому суми коштів чекодержателю упродовж установленого строку.

Дорожній чек – паперовий розрахунковий документ, що виражений в іноземній валюті, використовується, як засіб міжнародних розрахунків неторговельного характеру, і є грошовим зобов'язанням чекодавця виплатити зазначену в чеку суму чекодержателю (власнику), підпис якого проставляється в зазначеному місці під час продажу. Строк дії необмежений.

Іменний чек – паперовий розрахунковий документ, що виражений в іноземній валюті, є письмовим розпорядженням юридичної або фізичної особи – нерезидентів, яка виписала чек (чекодавця), платнику про виплату певної суми коштів чекодержателю, зазначеному в чеку, або іншій особі за нотаріально посвідченим дорученням, за рахунок наданого платнику грошового покриття. Іменний чек не підлягає передаванню.

Чекодавець – видає чек, який підписує.

Чекодержатель (отримувач, власник) – має право отримати кошти за чеком.

На території України між резидентами за допомогою чеків в іноземній валюті забороняється.

З метою поліпшення обслуговування фізичних осіб банки пропонують їм послуги з **переказів готівкової та безготівкової іноземної валюти за кордон**. Найбільш поширеними є такі системи міжнародних переказів коштів, як Western Union, Money Gram.

Фізичні особи – резиденти можуть здійснювати за межі України такі перекази:

- на користь фізичних осіб без підтверджуючих документів про родинні стосунки;
- з метою допомоги родичам, які постійно або тимчасово проживають за кордоном;
- на оплату витрат, пов'язаних із смертю громадян за кордоном;
- на оплату витрат судовим, арбітражним, слідчим, нотаріальним та іншим повноважним органам;

- на оплату адвокатських послуг у разі порушення судових справ за кордоном, в яких позивачем або відповідачем є фізична особа – резидент України;
- на оплату витрат за лікування в медичних закладах, що розташовані за кордоном;
- на оплату витрат за проведення тестів, іспитів тощо;
- на оплату витрат за навчання в навчальних закладах, що розташовані за кордоном;
- на оплату вступних, членських внесків до міжнародних організацій;
- на оплату участі в міжнародних симпозиумах, семінарах, конференціях, виставках;
- на оплату витрат за придбання літератури та передплатних видань, що видаються за кордоном;
- на оплату інших послуг, що надаються за договорами з нерезидентами;
- при виїзді за кордон на постійне місце проживання;
- на оплату зборів (мита) за дії, пов'язані з охороною прав інтелектуальної власності;
- на власні рахунки, відкриті в закордонних банках, інших кредитних установах, філіях українських банків за межами України.

Фізичні особи – нерезиденти можуть здійснювати за межі України такі перекази іноземної валюти:

- ввезену, переказану, а також ту, яку переслали в Україну в установленому законодавством порядку;
- зняту з власного поточного (вкладного) рахунку в іноземній валюті в банку, а також зняту за допомогою міжбанківських платіжних карток, емітованих за кордоном;
- одержану за іменними і дорожніми чеками через банк;
- одержану на території України, як оплату праці, премії, призи, авторські гонорари, успадковані кошти.

Грошові перекази можуть бути виплачені в Україні в іноземній валюті або у гривні.

4. Міжнародні розрахункові операції. Поняття міжнародних розрахунків

Міжнародні розрахунки – взаємні двосторонні платежі й розрахунки між організаціями і громадянами різних країн, обумовлені спеціальними міжнародними правовими актами, угодами, контрактами. Проводяться безпосередньо банківськими системами через міжнародні платіжні засоби. Ці розрахунки базуються на принципах, закріплених Женевською міжнародною конвенцією і постановами Міжнародної торговельної палати. Безпосередні розрахунки за міжнародними економічними контрактами і кредитними відносинами регулюються двосторонніми угодами (контрактами) країн-партнерів.

Сфери міжнародних розрахунків:

- розрахунки у зовнішній торгівлі за товари і послуги;
- розрахунки за некомерційні операції;
- розрахунки за кредитами та рухом капіталу між країнами.

Основні суб'єкти міжнародних розрахунків:

- імпортер;
- експортер;
- банк імпортера;
- банк експортера.

Основними об'єктами системи міжнародних розрахунків є:

- товар, роботи або послуги;
- кошти або цінні папери (тратти);
- фінансовий інструмент (форми розрахунків).

Особливості міжнародних розрахунків:

- імпортери, експортери та їхні банки вступають у певні, відокремлені від зовнішньоторговельних контрактів, відносини, пов'язані з оформленням, пересилкою, обробкою товаросупроводжувальних та платіжних документів, здійсненням платежів;

- міжнародні розрахунки регулюються не тільки нормативними національними законодавчими актами, а й міжнародними банківськими правилами та звичаями;

- міжнародні розрахунки – об'єкт уніфікації, що обумовлено інтернаціоналізацією господарських зв'язків та універсалізацією банківських операцій;

- міжнародні розрахунки мають документарний характер, тобто оплата здійснюється проти надання фінансових та комерційних документів;

- використання валютних обмежень у країнах з частково конвертованою валютою, які безпосередньо впливають на здійснювані міжнародні розрахунки.

Для здійснення міжнародних розрахунків банки використовують:

- свої відділення та філії за кордоном;

- кореспондентські відносини з іноземними банками, що передбачають відкриття рахунків **лоро** (рахунок іноземного банку у вітчизняному банку) і **ностро** (рахунок вітчизняного банку в іноземному).

Банки здійснюють міжнародні розрахунки за дорученням своїх клієнтів-підприємств та організацій – учасників ЗЕД в трьох загальноприйнятих формах: банківський переказ, інкасо, акредитив.

Банківський переказ – просте доручення банку своєму банку-кореспонденту виплатити певну суму грошей на прохання і за рахунок переказодавця іноземному отримувачу (бенефіціару) з визначенням способу відшкодування банку-платнику виплаченої ним суми.

Інкасо – доручення експортера своєму банку отримати від імпортера безпосередньо або через інший банк визначену суму чи підтвердження того, що ця сума буде виплачена у встановлені строки.

Документарний акредитив – це форма розрахунків, за якої банк-емітент за дорученням свого клієнта (апліката, заявника, наказодавця, емітента акредитива) або від свого імені зобов'язаний [20]:

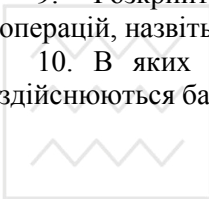
- здійснити платіж третій особі (бенефіціару) за поставлені товари, виконані роботи та надані послуги;

- надати повноваження іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж проти передбачених документів при дотриманні строків та умов акредитива.

Контрольні запитання:

1. Що таке валюта та валютні цінності? Як функціонує валютний ринок?
2. Що таке валютні операції банку? Як вони поділяються на поточні та капітальні операції?
3. В чому суть торговельних та неторговельних операцій банку з іноземною валютою?
4. Назвіть особливості ринку валютних ф'ючерсів.
5. В чому суть валютного опціону?
6. Що таке валютний своп?
7. Які етапи проведення обмінних операцій з іноземною валютою?
8. Що таке грошовий переказ?
9. Розкрийте поняття міжнародних розрахункових операцій, назвіть особливості міжнародних розрахунків.
10. В яких формах існують міжнародні розрахунки, які здійснюються банками?

ТЕМА 13. ОПЕРАЦІЇ З НАДАННЯ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

Навчальна мета – розкриття змісту процесів надання банками послуг.

План:

1. Загальна характеристика банківських послуг.
2. Лізингові операції.
3. Факторингові операції.
4. Трастові послуги.
5. Організація послуг зі зберігання цінностей.
6. Форфейтинг.
7. Операції банку з дорогоцінними металами.

1. Загальна характеристика банківських послуг

Банківська послуга – це форма задоволення потреб (в кредиті, розрахунково-касовому обслуговуванні, гарантіях, купівлі-продажу та збереженні цінних паперів, іноземної валюти, дорогоцінних металів тощо) споживачів-клієнтів банку.

Класифікація банківських послуг:

- залежно від руху матеріального продукту: розрахунково-касове обслуговування; консультаційні послуги (чисті);
- залежно від контингенту споживачів: послуги юридичним особам; послуги фізичним особам;
- залежно від відображення послуг в балансі: балансові; позабалансові (не відображаються в балансі доти, доки не спричинять прибутків або збитків банку);
- залежно від плати за надання послуг: платні; безкоштовні;
- залежно від можливості обліку платних послуг та визначення обсягу плати: послуги, обсяги яких підлягають обліку (розрахунково-касові, валютні, кредитні); послуги, аналоги яких є у відповідних тарифах (консультаційні); послуги, вартість яких не може бути встановлена об'єктивно.

2. Лізингові операції

Риси лізингу (to leas – з англ. «брати в оренду», «наймати»):

- строк лізингу майна порівняний з періодом амортизації майна;
- тип лізингового майна визначається лізингоодержувачем – орендарем;
- наявність посередника – власника майна;
- визначеність лізингової операції домовленістю з майбутнім лізингоодержувачем про оренду майна;
- періодична але гнучка виплата лізингових платежів;
- можливість викупу лізингового майна.

Відповідно до Закону України «Про фінансовий лізинг» [33] **лізинг** – це вид цивільно-правових відносин, що виникають з договору фінансового лізингу. За договором фінансового лізингу лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця-постачальника відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше 1 року за встановлену плату – **лізингові платежі**.

Основою лізингової угоди є фінансова (кредитна) операція. Лізингодавець купує майно у власність за повну вартість і за рахунок періодичних внесків лізингоодержувача відшкодовує цю вартість.

Функції лізингу:

- фінансова – кошти вкладаються в основні засоби, лізинг є доповненням до традиційних джерел коштів для задоволення інвестиційних потреб підприємства;
- виробнича – оперативне і гнучке вирішення лізингоодержувачем своїх завдань шляхом тимчасового використання, а не придбання машин і обладнання у власність, лізинг найбільш ефективний щодо високо вартісної, з найбільшим ризиком морального старіння, техніки;
- збутова – розширення кола споживачів та завоювання нових ринків збуту, лізинг є інструментом активного маркетингу.

Суть лізингу – банк або лізингова компанія замість надання кредиту підприємству придбаває (фінансує) для нього устаткування, укладаючи, з одного боку, договір купівлі-

продажу з виробником від свого імені, з іншого боку, оформляючи передачу устаткування у використання підприємству за договором лізингу.

Елементи лізингової операції:

- предмет лізингу (неспоживча річ, визначена індивідуальними ознаками та зарахована до основних засобів. Не можуть бути предметами лізингу земельні ділянки, природні об'єкти, цілісні майнові комплекси, філії, цехи дільниці та інші структурні підрозділи підприємств);

- суб'єкти лізингу: прями учасники – лізингодавці, лізингоодержувачі, постачальники лізингового майна непрямі учасники – банки, страхові компанії та інші посередники.

Класифікація лізингових платежів:

- залежно від способу сплати (лінійні – однаковими частинами, прогресивні – розміри збільшуються, дегресивні – розміри зменшуються, прискорені, сезонні);

- залежно від періодичності сплати (щорічні, що піврічні, щоквартальні, щомісячні);

- залежно від строків внесення (ті, що вносяться на початку, в середині та в кінці періоду сплати);

- залежно від форм платежів (грошові, компенсаційні, змішані).

Складові лізингового платежу:

- сума, яка відшкодовує частину вартості предмета лізингу;

- платіж, як винагорода лізингодавцю за отримане у лізинг майно;

- компенсація відсотків за кредитом;

- інші витрати лізингодавця (на транспортування, монтажні та пусконаладжувальні роботи, навчання спеціалістів для роботи на лізингованому майні тощо);

- премія лізингодавцю за ризик;

- митні платежі;

- сума податків.

Чим швидша окупність вартості лізингового майна, тим менші відсотки нараховуються на ще не погашену вартість цього майна.

Лізингові платежі зараховуються на валові витрати виробництва та обігу лізингоодержувача.

Лізинговий ризик – це ймовірність можливих втрат, які пов'язані зі специфікою лізингових операцій.

Види лізингових ризиків:

- суто лізингові ризики – пов'язані з динамікою чи зміною вартісних, технологічних і технічних характеристик об'єктів лізингу;
- фінансові – виникають у процесі розрахункових і фінансових операцій, які здійснюються під час виконання лізингової угоди;
- політичні та юридичні ризики – мають некомерційний характер, проте безпосередньо впливають на результати господарської діяльності.

Значна частина ризиків покривається підприємцями: комерційний ризик, ризик неоптимального розподілу ресурсів, ризик дії конкурентів, економічні коливання, помилки менеджерів, зміни попиту і ціни, ризик неправильно обраної стратегії. Інша частина ризиків може поглинатися за допомогою укладання страхових угод.

Чинники ризику лізингових операцій:

- якість лізингових проектів (договорів);
- порушення строк поставки обладнання;
- стихійні та інші події, які спричиняють загибель обладнання.

3. Факторингові операції

Факторинг – це банківська операція, що передбачає придбання банком права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги і взяття на себе ризику виконання таких вимог і приймання платежів.

Факторингові операції банку-фактора – це різновид його торговельно-комісійних операцій, що поєднують в собі кредитування банком-фактором обігового капіталу клієнтів, пов'язаних з переуступкою клієнтами-постачальниками банку-фактору неоплачених платіжних вимог за поставлену продукцію, виконані роботи і надані послуги та права одержання платежів за ними.

Комплекс факторингових послуг включає:

- фінансування поставок товарів, робіт, послуг;
- страхування кредитних ризиків;
- облік стану дебіторської заборгованості та регулярне представлення відповідних звітів клієнту;
- контроль за своєчасністю оплати та робота з дебіторами.

Об'єктом факторингової операції є право вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі.

Суб'єктами факторингу є: продавець (постачальник); покупець; факторингова компанія (банк-фактор).

Факторингові послуги банку-фактора є платними. **У структурі плати за факторингове обслуговування виокремлюють такі три основні компоненти:**

- фіксований збір за обробку документів;
- фіксований відсоток з обігу постачальника;
- вартість кредитних ресурсів, необхідних для фінансування постачальника.

При факторингу банк покриває значну частину ризиків постачальника: кредитні; валютні; відсоткові; ліквідні.

4. Трастові послуги

Трастові послуги – це вид діяльності банку з управління майном, що за домовленістю з клієнтом передається банку. Управління майном пов'язане з виконанням операцій з обліку, збереження цінностей, розміщення коштів тощо. Поручителями банк виступають фізичні, юридичні особи, благодійні та інші фонди.

Трастові операції – операції банків або фінансових інститутів з управління майном, виконання інших послуг за дорученням і в інтересах клієнта на правах його довіреної особи.

Банк здійснює також інформаційне, правове, консультаційне, методичне й аналітичне обслуговування клієнтів.

Види трастів, що перебувають в управлінні банків, мають різні форми.

Прижиттєвий траст засновується особою за домовленістю з банком (клієнт переводить кошти в довірче управління банку, доручаючи йому виплачувати прибуток упродовж його життя, а після смерті передати капітал спадкоємцям).

Страховий траст виникає, якщо клієнт призначає банк довіреною особою за страховим полісом і доручає йому виплачувати прибуток або передати всю суму поліса своїм спадкоємцям після його смерті.

Корпоративний траст засновується у майновій формі, що закладається банку.

Траст на користь найманих службовців має 2 форми: пенсійний фонд або план участі в прибутках.

Траст з нерухомості передбачає те, що у відання банку передається реальна власність, яку банк може здавати в оренду, експлуатувати відповідно до інструкцій клієнта.

Банк не може розпоряджатися вилученими в трастове управління коштами, як своєю власністю. За трастові послуги банк отримує комісійну винагороду.

Принципи планування трастової діяльності:

- принцип «зважування» і визначення послідовності управлінських рішень, що проводяться з урахуванням інтересів клієнтів і перспектив майбутніх прибутків;
- принцип встановлення «субординації» стратегічних і управлінських цілей.

Для фізичних осіб банки можуть виконувати такі операції:

- траст з передачі майна у спадщину;
- траст заповітний;
- піклування або опіка над майном недієдатних або частково дієдатних осіб;
- довічний траст.

Для юридичних осіб:

- формування, управління портфелями цінних паперів підприємств і організацій;
- створення спеціалізованих фондів забезпечення прибутковості для працівників, що заснуються підприємствами, а також різних добродійних фондів, фондів допомоги, що заснуються місцевою владою, навчальними закладами тощо.

5. Організація послуг зі зберігання цінностей

Сховище для індивідуальних сейфів – це спеціальне сховище, обладнане індивідуальними сейфами для зберігання цінностей і документів клієнтів банку.

Банки здійснюють збереження документів, коштів і цінностей фізичних осіб та юридичних осіб – громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства строком до 1 року. За бажанням наймача цей строк може бути подовжено.

Індивідуальні сейфи надаються в користування клієнтам на умовах, передбачених договором, який укладається між клієнтом і банком після оплати відповідних послуг.

Плату за оренду індивідуальних скриньок банки встановлюють залежно від місткості сейфа та фактичного часу користування ним. Клієнт також здійснює тимчасову плату (застава) за ключ від сейфу.

Індивідуальні сейфи закриваються двома ключами різної конструкції. Один ключ видається клієнту, інший – залишається в банку.

Уповноважений працівник банку супроводжує клієнта до сховища для індивідуальних сейфів, відкриває і закриває разом із клієнтом замки сейфа (кожен своїм ключем).

Уповноважений працівник банку не може бути безпосередньо присутнім при вкладанні або вилученні цінностей, а має перебувати у передсховищі. Для проведення операцій з цінностями та документами клієнту надається у передсховищі операційна кімната (кабіна).

Індивідуальні сейфи можуть відкриватися не в присутності клієнта у випадках:

- невиконання клієнтом строків користування сейфом;
- порушення клієнтом вимог банку, що може завдати матеріальних збитків;
- смерті клієнта, якщо у договорі не передбачені умови щодо передавання повноважень у разі смерті власника сейфа іншій особі та в інших випадках.

Індивідуальний сейф не в присутності клієнта відкриває комісія з числа працівників банку.

Цінності та документи після відкриття індивідуального сейфа 3 роки зберігаються у сховищі цінностей банку, як незатребуване майно. Банк несе відповідальність за їх зберігання. Після 3 років зберігання вони передаються до відповідних органів.

6. Форфейтинг

Форфейтинг – це купівля боргу, вираженого в оборотному документі, у кредитора на безобіговій основі. Це означає, що покупець боргу (форфейтер) бере на себе зобов'язання про відмову – форфейтинг – від звертання регресивної вимоги до кредитора за неможливості одержання задоволення в боржника. Покупка оборотного зобов'язання здійснюється зі знижкою.

Основними оборотними документами, використовуваними, як форфейтингові інструменти, є **векселі**. Крім векселів об'єктом форфейтингу можуть бути зобов'язання у формі **акредитива**.

Суб'єкти форфейтингової операції:

- експортер (продавець);
- імпортер (покупець);
- форфейтер (банк);
- гарант.

Метою форфейтної угоди є:

- **для покупця** – придбання товару в кредит, при цьому він крім ціни товару сплачує відсотки за кредит;
- **для продавця** – одержання при врахуванні векселів суми, що дорівнює ціні товару;
- **для банку** – одержання доходу у вигляді дисконту від врахування партії векселів.

Строки дії форфейтування становлять від 180 днів до 5 років, у виняткових випадках – 7 років. Угоди з форфейтування здійснюються в євро, швейцарських франках або доларах США.

Форфейтингу притаманні такі властивості:

- взаємозв'язок із зовнішньоторговельними операціями;
- угоди форфейтингу укладаються переважно у вільно конвертованій валюті;
- основними документами, що застосовуються при здійсненні форфейтингових операцій, є векселі – прості та

переказні;

- кредитування експорту здійснюється шляхом купівлі векселів та інших боргових зобов'язань на дисконтній основі;
- кредитування здійснюється на середньостроковій основі;
- дисконтування проводиться на основі фіксованої відсоткової ставки;
- у більшості випадків форфейтинг пов'язаний з реалізацією машин, обладнання та інших товарів інвестиційного призначення.

Витратами імпортера, що беруть участь у форфейтинговій операції, є комісійні на користь гаранта.

Комісійні (комісія) – це визначений відсоток від номінальної вартості гарантованих чи авальованих векселів, що є об'єктом переговорів між імпортером і гарантом.

Комісія за гарантію звичайно виплачується на початку року.

Витрати експортера з організації форфейтингового фінансування складаються зі ставки дисконту, комісії за опціон наданий форфейтеру експортером і комісії за зобов'язання (за неодержану частину кредиту).

Ставка дисконту базується на відсотковій ставці за кредит, наданий на строк, що дорівнює середньому строку векселів, що дисконтуються. Розмір комісії (премії), стягнутої понад суму дисконту, відображає ступінь ризиків, яким піддається форфейтер, вартість його управлінських витрат на організацію угоди тощо. Оплата здійснюється на початку кожного місяця.

Ризики, що виникають при здійсненні форфейтингу:

- валютний;
- ризик несвоєчасної оплати векселів;
- ризик гаранта;
- ризик країни;
- ризик імпортера й експортера;
- інші види ризиків (ризик незбереження векселів, ризик неуповноваженої торгівлі вексями).

7. Операції банку з дорогоцінними металами

Часу, коли дорогоцінні метали потрапляють на ринок (у торгово-фінансову сферу), передують ряд етапів, серед яких можна виокремити: розвідку, видобуток, афінаж (переробку).

Об'єктами торгівлі на ринку дорогоцінних металів є золото, срібло, платина і метали платинової групи (паладій, іридій, родій, осмій, рутеній) в будь-якому вигляді та стані (сировина, сплави, напівфабрикати, промислові продукти, хімічні сполуки, вироби, відходи, брухт тощо).

Банківські метали (золото, срібло, платина, паладій) – це дорогоцінні метали, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Головними джерелами пропозиції золота є новий видобуток, а також детезаврація (продаж із державних та приватних резервів золота). Іншими каналами є переробка вторинного матеріалу, який вміщує золото, форвардні продажі ат контрабандні поставки.

Серед **учасників ринку дорогоцінних металів** можна виокремити такі групи:

- золотовидобувні компанії – поставляють на ринок значну кількість первинного золота;
- промислові виробники – промислові підприємства, ювелірне виробництво, афінажні підприємства;
- біржовий сектор;
- інвестори;
- монетарні структури – можуть формувати правила торгівлі золотом на ринках;
- професійні дилери та посередники – банки, спеціалізовані компанії. Майже все золото потрапляє на початку свого руху на ринку до дилерів.

Торгівля дорогоцінними металами здійснюється в стандартних зливках. У розрахунках за золото береться до уваги маса чистого металу, який міститься в зливках; при торгівлі іншими дорогоцінними металами сплачується загальна маса

зливка (включаючи домішки).

Ринок золота включає і **ринок золотих монет**, серед яких виділяють монети нумізматичні, напівнумізматичні, обігові та зливкові.

Постачальниками **тезавраційних монет** є центральні банки різних країн, які карбують такі види монет:

- старі монети, які перебували в обігу і досі збереглися у сховищах центральних банків, або сучасного карбування, часто із зазначенням року карбування чи без нього (французькі наполеондори, англійські соверени або російські рублі), які ще називають «нововиробами»;
- нові ювілейні монети, присвячені визначній події, що карбуються в обмеженій кількості упродовж певного часу і яким надають офіційного статусу законного засобу платежу;
- нові монети з номіналом, які мають статус законного засобу платежу (хоча і не використовуються, як гроші) і карбуються постійно;
- зливкові монети зі стандартною вагою, кратною тройській унції чи її частині, без номіналу (південноафриканські кюгеренди, китайські «панди», канадські «кленові листи» тощо). Фактично до цієї ж групи можна зарахувати золоті медальйони, монети приватного карбування та маленькі зливки.

До тезавраційних монет зараховують також маленькі зливки від 1 до 100 г, або в **1 тройську унцію** (31,1034807 г) чи її частки.

Ринок золотих монет називають двонаправленим, оскільки банки-посередники не тільки продають, а й викупувають монети у клієнтів (звісно, за нижчою ціною).

Контрольні запитання:

1. Що таке банківська послуга? Які їх види ви можете назвати?
2. Що таке лізинг? Чим він відрізняється від оренди?
3. В чому суть факторингу?
4. Назвіть особливості ринку форфейтингових операцій.
5. В чому суть трасових операцій?
6. Що включають послуги зі зберігання цінностей?
7. Як здійснюються операції з банківськими металами?

ТЕМА 14. ОПЕРАЦІЇ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

Навчальна мета – розкриття змісту операцій банку із забезпечення прибутковості, ліквідності і достатності капіталу банку.

План:

1. Поняття фінансової стійкості банку
2. Прибутковість банку.
3. Значення ліквідності банку.
4. Норматив достатності (адекватності) капіталу банку.

1. Поняття фінансової стійкості банку

Специфіка банківської діяльності унеможливує підготовку висновку про фінансову стійкість, надійність та ступінь ризику в діяльності банку лише за одним показником.

Фінансова стійкість – це сукупність властивостей фінансово-господарської діяльності банку з огляду на його прибутковість та рентабельність, ліквідність, платоспроможність і достатність (адекватність) капіталу.

Контроль за фінансовою стійкістю необхідно здійснювати за допомогою моніторингу.

Моніторинг фінансової стійкості – це порівняння на підставі економічної інформації минулих і теперішніх показників.

2. Прибутковість банку

Основними критеріями якісного менеджменту банківського сектору є його прибутковість, міцний фінансовий стан.

Серед основних показників ефективності поточної стратегії банку домінує **абсолютний розмір прибутку банку**.

Значення банківського прибутку полягає в тому, що він є базою для збільшення та оновлення основних засобів установи, вагомим елементом приросту власного капіталу, який гарантує фінансову стійкість банку та ліквідність його балансу, є

основою забезпечення відповідного рівня дивідендів, розвитку та підвищення якості послуг. **Розмір прибутку** обумовлює можливості банку щодо вирішення стратегічних цілей та завдань, його платоспроможність та конкурентоспроможність.

Найважливішими **внутрішніми чинниками впливу на прибутковість** є обсяг і масштаби діяльності банку, стан та ефективність використання його ресурсів, рівень і співвідношення доходів та витрат, ефективність внутрішньої політики, рівень кваліфікації персоналу та рівень менеджменту.

Прибутковість банку залежить також від **зовнішніх чинників**. Це загальноекономічна й політична ситуація у країні, стан фінансового ринку, надійність партнерів, податкова політика держави, політика НБУ.

Прибуток банку складають:

- **прибуток від основної діяльності**, який визначається, як різниця між банківськими доходами і витратами;
- **валовий прибуток**, до якого, крім прибутку від основної діяльності, входять небанківські операційні доходи і витрати, відрахування в резерви, непередбачені доходи і витрати;
- **чистий прибуток**, який залишається у розпорядженні банку після сплати податку на прибуток.

Основними показниками, що впливають на прибуток, є відносний рівень доходності активних операцій банку, відносний рівень витратності за пасивними операціями, обсяг залучених ресурсів, рівень умовно-постійних витрат банку.

Рівень залучених ресурсів, що забезпечує беззбиткову (або прибуткову) роботу банку обумовлюється рівнем **умовно-постійних (управлінських) витрат**, значенням **чистого спреду** (різниця між відсотковими ставками отриманими і сплаченими, оптимальне значення якої не менше 1,25%) та питомою вагою **імобілізованих ресурсів** (вкладених в основні засоби), що зменшують вільний капітал, який може бути використаний в активних операціях.

Серед чинників, які впливають на розмір прибутку банку та ефективність його діяльності в цілому, центральне місце належить **рівню умовно-постійних витрат**, їх співвідношенню з **умовно-змінними витратами** та їх питомій вазі в **маржинальному доході банку**, який розраховується, як різниця між загальним доходом та умовно-змінними витратами.

3. Значення ліквідності банку

В основі ліквідності банку лежить підтримка певного співвідношення між власними, залученими, позиковими засобами, з одного боку, і розміщеними з іншою, за допомогою оперативного і гнучкого управління їх структурними елементами.

Ліквідність банку – це здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (надання кредитів, інші витрати).

Ліквідними активами є кошти в касі, на рахунках, які відкриті в НБУ та інших банках, а також активи, що можуть бути швидко проконвертовані в готівкові чи безготівкові кошти.

У світовій банківській теорії і практиці ліквідність прийнято розуміти, як «запас» або як «потік». Існує також структурне поняття ліквідності.

Вимірювання **ліквідності з погляду «запасу»** припускає оцінку активів, які можна перетворити на готівку.

При розгляді **ліквідності з погляду «поток»** враховується здатність банку отримати кредит на міжбанківському валютному ринку і забезпечувати надходження готівки від операційної діяльності. Фінансові ресурси, які виконують функцію запасу для поповнення потреби в ліквідних засобах, завжди знаходяться на мінімальному оптимальному рівні. Завдяки цьому забезпечується максимізація надходжень доходів банку. Отже, засоби, які перевищують необхідний рівень запасу, прямують в прибуткові активи. У іншому випадку повинна існувати можливість залучення додаткових фінансових ресурсів. Обмеження їх залучення мінімальне необхідним рівнем забезпечує зменшення витрат банку на залучення платних пасивів.

Структурне регулювання об'єму ліквідних засобів передбачає оптимізацію їх об'єму за рахунок внутрішнього перерозподілу структури фінансових ресурсів по активу і пасиву балансу. Перерозподіл здійснюється, як потік, але потік не зовнішній, а внутрішній. Перерозподіл фінансових ресурсів здійснюється з метою збільшення питомої ваги ліквідних

ресурсів за рахунок зменшення питомої ваги неліквідних.

Ліквідність банку визначається збалансованістю між строками і сумами погашення активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками і сумами інших джерел та напрямів використання коштів, на зразок видачі кредитів та понесених витрат (формула (1)).

$$\text{Нетто-ліквідна позиція банку} = \text{Пропозиція ліквідних коштів} - \text{Попит на ліквідні кошти.} \quad (1)$$

Пропозицію ліквідних коштів формують:

- надходження депозитів;
- доходи від продажу недепозитних послуг;
- погашення раніше виданих позик;
- продаж активів банку;
- залучення коштів на грошовому ринку.

Попит на ліквідні кошти складається з:

- зняття коштів з рахунків клієнтів;
- заявки на отримання кредитів;
- оплати витрат на залучення недепозитних коштів;
- витрати на інші операції банку;
- виплати дивідендів акціонерам.

Для управління ліквідністю зарубіжна практика виробила певні **вимоги до структури активів**. Вважається оптимальним для забезпечення стабільної ліквідності і платоспроможності банку наступні норми окремих видів активів:

- первинні резерви – не менше 5–10% до депозитів;
- вторинні резерви не менше 10–15% до депозитів;
- позики – не більше 65% активів.

4. Норматив достатності (адекватності) капіталу банку

Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу – економічний норматив Н2, встановлений НБУ, що відображає здатність банку своєчасно та в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового

характеру. Чим вище значення показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її беруть на себе власники банку. І навпаки, чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її приймають на себе кредиторів та вкладників банку [10; 25].

H_2 встановлюється з метою запобігання надмірному перекладанню банком кредитного ризику та ризику неповернення банківських активів на кредиторів і вкладників банку.

H_2 визначається, як співвідношення регулятивного капіталу до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями та на суму забезпечення кредиту (вкладень у боргові цінні папери) безумовним зобов'язанням або грошовим покриттям у вигляді застави майнових прав і зважених за ступенем кредитного ризику.

Нормативне значення коефіцієнта H_2 для діючих банків повинно бути не менше 10%. Для банків, що розпочинають операційну діяльність, цей норматив має становити: а) упродовж перших 12 місяців діяльності з дня отримання ліцензії – не менше 15%; б) упродовж наступних 12 місяців – не менше 12%; в) надалі – не менше 10%.

Контрольні запитання:

1. Що таке фінансова стійкість? Яке значення її мноїтрингу в банках?
2. Що таке прибуток банку? Якими є його складові?
3. Які зовнішні і внутрішні чинники впливають на абсолютний розмір прибутку банку?
4. Опишіть підходи до визначення ліквідності банку: як потік, як запас, структурний підхід.
5. В чому суть платоспроможності банку?
6. Які активи банку є ліквідними? Як вони поділяються за ступенем ризику?
7. Як розраховується норматив достатності капіталу H_2 ? Яке його економічне значення?

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1. Організаційні засади діяльності банків, формування ресурсної бази, розрахунково-касове обслуговування

Практичне заняття 1. Банк, як універсальний фінансовий посередник

1. Сучасна банківська система України.
2. Суть банку.
3. Організаційні основи її функціонування.
4. Ресурси банку.

Питання для перевірки знань:

1. Що таке банк?
2. У чому суть банківської системи?
3. Назвіть функції банку та вихідні принципи банківської діяльності.
4. У чому сутність «магічного трикутника» банківської справи?
5. У чому суть корпоративних та асоційованих банківських об'єднань? Визначте види об'єднань.
6. Що таке банківська операція? Назвіть їх види.
7. Що таке банківська послуга? Назвіть їх види.
8. Які види ресурсів банку ви знаєте?
9. Що таке капітал банку?
10. Які складові власного капіталу банку виділяють?
11. Які джерела залучення ресурсів використовує банк?
12. Поясніть, як банки позичають кошти на міжбанківському ринку?

Задачі:

Задача 1

Скласти баланс банку та визначити величину власних, залучених та запозичених коштів на основі наведених

даних (млн грн): резервний капітал – 20, кошти на кореспондентському рахунку в НБУ – 25, статутний капітал – 40, кредити від інших банків – 17, каса – 13, дебітори – 24, кредитори – 5, депозити фізичних осіб – 36, кредити іншим банкам – 70, спецфонди банку – 14.

Задача 2

На основі наведених даних скласти баланс банку (млн грн): золоті запаси – 10, власний капітал – 50, цінні папери – 100, резерви – 50, готівка в обігу – 200, готівка в касі – 5, кредити іншим банкам – 130, депозити – 15, кредити уряду – 70.

Теоретична довідка:

В **активі** відображаються кошти, які банк розмістив у різноманітні види майна.

У **пасиві** відображаються усі ресурси банку, які він сформував за рахунок власних коштів, а також залучив чи запозичив.

Статті коштів у балансі банку розміщуються в активі та пасиві **у порядку зменшення ліквідності**.

Баланс банку необхідно сформувати у вигляді таблиці:

№ з/п	Статті активу	Сума, тис. грн	№ з/п	Статті пасиву	Сума, тис. грн
1			1		
2			2		
...			...		
Всього:			Всього:		

Практичне заняття 2. Міжнародний досвід організації банківської діяльності

1. Банкiвські системи країн Європи та світу.
2. Міжнародні принципи організації банкiвських систем: універсалізація, сегментування.
3. Міжнародний досвід організації банкiвської діяльності (Базель I, II).
4. Центральні банки країн світу.
5. Іноземний капітал в банкiвському секторі.

Питання для перевірки знань:

1. Що таке центральний банк?
2. Яким чином організовані банкiвські системи у зарубіжних країнах (на прикладі конкретної країни на вибір)?
3. Як побудована федеральна резервна система США?
4. У чому суть принципу універсалізації?
5. У чому суть принципу сегментування?
6. У чому полягав зміст Міжнародної конвергенції щодо вимірювання та вимог до капіталу (Базель I), яка вийшла у липні 1988 року?
7. У чому полягав зміст Міжнародної конвергенції щодо вимірювання та стандартів капіталу: нові підходи (Базель II), яка вийшла у червні 2004 року?
8. Як впливає приплив та відплив іноземного капіталу на розвиток банкiвського сектору?

Практичне заняття 3. Депозитні операції, як основа залучення ресурсів для здійснення оперативної діяльності

1. Економічний зміст депозитних операцій, їх класифікація та загальна характеристика.
2. Система страхування (гарантування) вкладів населення в банках.
3. Класифікація депозитів фізичних осіб, їх загальна характеристика.

Питання для перевірки знань:

1. Що таке депозит? Які їх види Ви можете назвати?
2. Що таке депозитна операція?
3. Які принципи організації депозитних операцій ви можете назвати?
4. У чому полягає зміст системи страхування (гарантування) вкладів населення в банках? Як організовані такі системи у міжнародній практиці?
5. Які функції виконує Фонд гарантування вкладів фізичних осіб в Україні?

Практичне заняття 4. Організаційно-правові засади банківської роботи з депозитами

1. Механізм здійснення строкових депозитних операцій з юридичними особами.
2. Вклади (депозити) до запитання фізичних осіб у банках.
3. Права вкладників. Правовий режим вкладів.
4. Строкові вклади фізичних осіб до банку.
5. Довіреність на розпорядження вкладками.
6. Порядок складання і використання заповітів.
7. Порядок видачі вкладу після смерті вкладника.
8. Порядок розпорядження рахунками неповнолітніх.
9. Порядок розпорядження рахунками клієнтів, визнаних недієздатними.

Питання для перевірки знань:

1. Які права має вкладник (депонент)?
2. Який порядок оформлення строкових депозитів з фізичними та з юридичними особами?
3. Як складається довіреність на розпорядження вкладками?
4. Назвіть особливості заповідання вкладів.
5. Яким є порядок видачі вкладу після смерті вкладника?
6. Які особливості розпорядження рахунками неповнолітніх та клієнтів, визнаних недієздатними?

Задачі:

Задача 1

Депозит на суму 400 тис. грн розміщений у банку на строк до 1 року із сплатою доходу щомісяця з розрахунком 15% річних. Розрахувати щомісячний дохід за простими відсотками.

Теоретична довідка:

Прості відсотки нараховуються за формулою (1):

$$S_n = S_0(1 + p/100 * n), \quad (1)$$

де S_n – нарощена сума вкладу (боргу), грн. од.;

S_0 – початкова сума вкладу (боргу), грн. од.;

p – відсоткова ставка (річна), %;

n – строк зберігання коштів (кредитування), років.

Задача 2

Клієнт поклав у банк 45 тис. грн під ставку 12% річних із щомісячним нарахуванням складних відсотків строком на 3 роки. Розрахувати суму, яку отримає клієнт після закінчення строку вкладу.

Теоретична довідка:

Складні відсотки нараховуються за формулою (2):

$$C_n = C_0(1+p/100)^n, \quad (2)$$

Задача 3

Клієнт поклав у банк 27 тис. грн під ставку 12% річних із щомісячним нарахуванням складних відсотків строком на 2 роки. Розрахувати суму, яку отримає клієнт після закінчення строку вкладу.

Теоретична довідка:

Якщо складні відсотки нараховуються декілька разів упродовж року (щомісяця, щоквартально, кожне півріччя), то нарощену суму визначають за формулою (3):

$$C_n = C_0(1+p/100/m)^{n*m}, \quad (3)$$

де m – кількість моментів нарахування відсотків упродовж 1 року.

Наприклад, якщо відсотки нараховуються щомісяця, тоді $m=12$. Якщо при цьому строк вкладу (кредитування) становить 2 роки, тоді у степені вираз $n*m=2*12=24$.

Задача 4

Клієнт поклав у банк 21 тис. грн під ставку 14% річних строком на 4 місяці. Розрахувати відсоткові витрати банку, які він отримає після закінчення строку вкладу; нарощену суму вкладу.

Теоретична довідка:

Під **відсотковими витратами банку** розуміємо обсяг коштів, які будуть виплачені клієнту у вигляді нарощеної суми відсотків по закінченні строку дії депозитного договору. Витрати банку розраховуються за формулою (4):

$$ВВд = (C_0 * K_{дфакт} * p) / (100 * P_{Кдфакт}), \quad (4)$$

де ВВд – сума відсоткових витрат банку за депозитом, грн. од.;

$K_{\text{Дфакт}}$ – фактична кількість днів, за які нараховуються відсотки;
 $RK_{\text{Дфакт}}$ – фактична кількість днів у році.

Нарощена сума вкладу розраховується за формулою (5):

$$C_n = C_0 + BV_{\text{Д}} \quad (5)$$

Найчастіше для розрахунку відсотків використовується метод визначення днів у розрахункових періодах «факт/факт», тобто «фактична кількість днів у місяці/фактична кількість днів у році». Також, є менш практичні у використанні методи «факт/360» та «30/360».

За аналогічною методикою розраховується **відсотковий дохід банку (ВДк)**, що отримується у процесі кредитування.

Задача 5

Банк приймає депозити на 3 місяці за ставкою r_1 % річних, на 6 місяців за ставкою r_2 % річних, і на 1 рік за ставкою r_3 % річних. Визначити суму, яку отримає власник депозиту C_0 грн, в усіх трьох випадках.

Вихідні дані

$r_1, \%$	$r_2, \%$	$r_3, \%$	$C_0, \text{грн}$
9	11,5	14	4400

Теоретична довідка:

1. Сума, яку отримає власник 3-місячного депозиту, визначається за формулою (6):

$$C_1 = C_0 \left(1 + \frac{r_1}{100} \times \frac{3}{12} \right). \quad (6)$$

2. Сума, яку отримає власник 6-місячного депозиту, визначається за формулою (7):

$$C_2 = C_0 \left(1 + \frac{r_2}{100} \times \frac{6}{12} \right). \quad (7)$$

3. Сума, яку отримає власник річного депозиту, визначається за формулою (8):

$$C_3 = C_0 \left(1 + \frac{r_3}{100} \right). \quad (8)$$

Практичне заняття 5. Основи організації грошових розрахунків у національному господарстві

1. Форми та значення платіжного обороту для банківської системи.
2. Форми та способи безготівкових розрахунків, сфери їх використання.
3. Міжбанківські розрахунки в Україні.

Питання для перевірки знань:

1. Що таке грошовий обіг та грошовий оборот? Які форми платіжного обороту Ви можете назвати?
2. Назвіть особливості обігу готівки.
3. В чому суть напівготівкового платіжного обороту?
4. Що таке безготівкові розрахунки?
5. Назвіть безготівкові засоби платежу.
6. Які принципи, вимоги та способи безготівкових розрахунків Ви знаєте?
7. Що таке платіжний інструмент?
8. Назвіть основні форми безготівкових розрахунків.
9. В чому суть міжбанківських розрахунків?
10. Що таке кореспондентські відносини між банками?
11. Визначте поняття рахунка лоро і рахунка ностро.
12. Що таке СЕП НБУ?

Практичне заняття 6. Особливості розрахунково-касової роботи в банку

1. Касові операції в банках.
2. Види кас.
3. Види банківських рахунків.
4. Порядок проведення розрахунків. Черговість платежів.
5. Платіжна система та її суб'єкти.
6. Платіжна картка, її види та механізм розрахунку.

Питання для перевірки знань:

1. Які існують джерела платежів?
2. Назвіть види черговості платежів.
3. Які види рахунків відкриваються в банках?
4. Що таке платіжна картка?
5. Назвіть суб'єктів платіжної системи?
6. В чому суть касових операцій банку?
7. Які види касових операцій банку Ви можете назвати?
8. Що таке каса?
9. Які види кас функціонують в банку?
10. Як проводиться інкасація готівки?
11. Що таке банкомат, імпринтер, POS-термінал, платіжний термінал?
12. В чому різниця між квитанцією та сліпом?

Змістовий модуль 2. Кредитна діяльність банків

Практичне заняття 7. Кредитні операції банків

1. Основні теоретичні положення кредитних операцій.
2. Організація банківського кредитування.
3. Система оцінки кредитоспроможності клієнта банку.
4. Форми забезпечення повернення банківських кредитів.
5. Міжбанківська торгівля ресурсами.
6. Кредитний ризик, його види.
7. Методи управління кредитним ризиком.

Питання для перевірки знань:

1. Що таке кредит? У чому полягає сутність кредитних операцій банку?
2. Які процеси відбуваються на підприємстві за рахунок кредиту?
3. Назвіть причини виникнення кредиту.
4. Які принципи кредитування Ви можете назвати?
5. Які функції виконує кредит?
6. В яких формах функціонує кредит?
7. Що таке комерційний кредит? Які є способи його надання?
8. Назвіть види товарного кредиту.
9. Які види грошового кредиту існують?
10. У чому полягає зміст кредитної політики банку?
11. Які етапи виділяють у процесі кредитування?
12. Що включається до плати за кредит?
13. Чим відрізняються поняття платоспроможності і кредитоспроможності клієнта?
14. Які форми забезпечення повернення банківського кредиту існують?
15. Для чого потрібен міжбанківський кредит?
16. Що таке кредитний ризик? Які його види виділяють?
17. Які методи управління кредитним ризиком виділяють?

Задачі:

Для розв'язання задач, поданих нижче, необхідно застосувати формули (1)-(5) (див. практичне заняття 4).

Задача 1

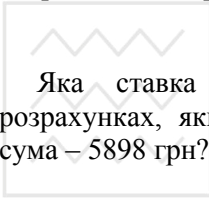
Визначте нарощену суму боргу з вихідної суми 4 млн грн при розміщенні її у банку на умовах нарахування: а) простих; б) складних відсотків. Річна ставка – 25%, період нарощення – 1 рік і 5 років.

Задача 2

Визначити нарощену суму боргу, якщо первісна вартість його становить 1000 грн, складна відсоткова ставка – 5%, період нарахування – 7 років.

Задача 3

Яку суму банку варто надати у кредит під 7% річних за складною ставкою на 3 роки, щоб до кінця зазначеного строку одержати 2000 грн?

Задача 4

Яка ставка складних відсотків була використана у розрахунках, якщо сума позики складає 3500 грн, нарощена сума – 5898 грн? Строк кредиту – 5 років.

Задача 5

На скільки років необхідно надати кредит у сумі 60 тис. грн при 20% річних, щоб первісна сума позики зросла на 35 тис. грн?

Задача 6

Визначити нарощену суму відсоткового доходу, яку одержить банк через 6 місяців, надавши у кредит 7 тис. грн під 12% річних.

Практичне заняття 8. Способи надання і погашення кредитів

1. Система оцінки кредитоспроможності клієнта банку.
2. Місце кредитних операцій у балансі банку.
3. Способи надання і погашення кредиту. Розрахунок плати за кредит.

Питання для перевірки знань:

1. Що включається до плати за кредит?
2. Як нараховуються прості і складні відсотки?
3. Чим відрізняються поняття платоспроможності і кредитоспроможності клієнта?
4. Що таке пролонгація кредиту? Які види заборгованості за ним виділяють?
5. Що таке пеня?

Задачі:

Задача 1

Підприємство отримало кредит у розмірі 300 тис. грн строком на 60 днів і погасило його у розстрочку через 30 днів по 150 тис. грн. Другу частину тіла кредиту з відсотками підприємство погасило із запізненням на 5 днів. Банк нарахував пеню у розмірі 0,3% за кожен день прострочки. Визначте суму, яку підприємство сплатить банку за користування, якщо позичковий відсоток складає 20% річних.

Теоретична довідка:

Пеня – вид фінансової санкції за прострочений кредит, яка нараховується на загальну суму боргу по кредиту на момент його погашення у строк, обумовлений у кредитному договорі.

Відсотки при кожному погашенні нараховуються на ту частину тіла кредиту, якою фактично користувалось підприємство у визначений строк. Для цього зручно використовувати формулу (4) (див. практичне заняття 4).

Сума переплати по кредиту включає нараховані відсотки та інші види виплат (пеня, страхування, комісії).

Алгоритм розв'язання:

1. Визначити, яку суму коштів підприємство сплатить банку за користування кредитом перші 30 днів, враховуючи, що у цей період підприємство користується 300 тис. грн.

2. Визначити, яку суму коштів сплатить підприємство за користування кредитом у наступні 30 днів, враховуючи, що у цей період підприємство користується 150 тис. грн, адже першу половину позики воно вже погасило.

3. Визначити суму пені за прострочений другий платіж по кредиту.

4. Визначити загальну суму переплати по кредиту (плата за користування кредитом).

Для розв'язання задач 2 та 3 необхідно застосувати методику, наведену в задачі 1.

Задача 2

Підприємство взяло кредит в сумі 120 тис. грн на 30 днів під 30% річних. Комісія складає 0,5% від суми кредиту. Погашення відбулось із запізненням на 7 календарних днів. Визначити суму, яку сплатить підприємство за користування кредитом, якщо пеня за кожен день прострочки складає 0,4%.

Задача 3

Підприємство взяло кредит в розмірі 240 тис. грн строком на 50 днів і погашало його у розстрочку через 30 днів по 120 тис. грн. Визначте суму, яку підприємство сплатить банку, якщо позичковий відсоток складає 20% річних.

Для розв'язання задачі 4 необхідно застосувати формули (4) та (5) (див. практичне заняття 4).

Задача 4

Банк «Форум» надав кредит ПП «Світанок». Сума кредиту 3,5 млн грн, строк кредиту – 300 днів, відсоткова ставка – 14% річних. Нарахуйте суму відсотків по кредиту за простою ставкою. Визначте наращену суму боргу.

Задача 5

Банк «Форум» надає іпотечний кредит з диференційованими виплатами за простою ставкою за варіантами:

1) у сумі 250 тис. грн на 10 років під 20% річних, комісія за видачу кредиту – 0,25% від суми кредиту;

2) у сумі 250 тис. грн на 10 років під 19,5% річних, комісія фіксована – 300 грн.

Визначити, які умови кредитування вигідніші. Скласти графік погашення кредиту за варіантами.

Теоретична довідка:

Класичні диференційовані виплати за фактичним залишком формуються так: позичальник щомісяця виплачує точно визначену частину тіла кредиту і відсотки, нараховані на залишок заборгованості. У результаті сума щомісячного платежу з кожним разом стає меншою.

Алгоритм розв'язання:

1. Для того, щоб визначити кращі умови кредитування, складемо порівняльну таблицю, останній рядок якої заповнимо в кінці розрахунку:

<i>Умови кредитування</i>	<i>1</i>	<i>2</i>
Сума кредиту, грн	250 000	250 000
Строк кредиту, років	10	10
Відсоткова ставка річна, %	20%	19,5%
Комісія банку, %	0,25% (від суми кредиту)	300 грн (фіксована)
Сума відсотків за кредит, грн	225 000	487500
Нарощена сума (ціна кредиту, грн)		

2. Складемо графік погашення кредиту за першим варіантом (для прикладу розраховано 1-й та 2-й роки погашення; для перевірки наведено значення в останньому рядку таблиці):

Роки	Тіло кредиту, грн	Відсотки за користування кредитом, грн	Сума річного платежу, грн
1	25 000	$(250\,000 - 25\,000) \times 20\% = 45\,000$	70 000
2	25 000	$(225\,000 - 25\,000) \times 20\% = 40\,000$	65 000
...
10
<i>Всього:</i>	<i>250 000</i>	<i>225 000</i>	<i>475 000</i>

3. Складемо графік погашення кредиту за другим варіантом (для перевірки правильності розрахунку наведено значення в останньому рядку таблиці):

Роки	Тіло кредиту	Відсотки за користування кредитом	Сума річного платежу
1			
2			
...
10			
<i>Всього:</i>	<i>250 000</i>	<i>219 375</i>	<i>469 375</i>

Змістовий модуль 3. Інвестиційні операції, діяльність банків на фондовому ринку, роль у вексельному обігу

Практичне заняття 9. Вексель, як основний кредитний інструмент. Вексельний обіг

1. Історія та поняття векселя, його види.
2. Простий і переказний векселі.
3. Класифікація вексельних операцій банку.
4. Особливості вексельного обігу.

Питання для перевірки знань:

1. Що таке вексель? У чому його переваги?
2. Які види векселів існують?
3. Які реквізити має вексель?
4. Яким чином і коли здійснюється оплата проти векселя?
5. У чому полягає різниця між індосаментом і цесією векселя?
6. У яких формах відбувається опротестування векселів?
7. Що таке вексельні операції банку?
8. Які групи вексельних операцій Ви можете виділити?
9. Поясніть відмінність між активними та пасивними вексельними операціями банку?
10. Які види операцій відносяться до кредитних операцій з векселями?
11. Які види операцій відносяться до торговельних операцій з векселями?
12. Які види операцій відносяться до розрахункових операцій з векселями?
13. Які види операцій відносяться до комісійних та довірчих операцій з векселями?
14. Які види операцій відносяться до гарантійних операцій з векселями?
15. Що таке вексельний обіг?

Практичне заняття 10. Кредитні операції з векселями

1. Кредитні операції з векселями: облік (врахування) і переврахування.
2. Облік (врахування або придбання) векселя з дисконтом.
3. Рефінансування векселів.

Питання для перевірки знань:

1. Що таке облік векселів? У чому його переваги?
2. Що таке номінальна вартість векселя?
3. Що таке дисконт?
4. Які особливості має переврахування векселів?
5. Яким чином і коли здійснюється рефінансування за допомогою векселів?

Задачі:

Задача 1

Номінальна вартість векселя складає 50000 грн. Строк погашення векселя – 1 вересня поточного року. Підприємство, яке є векселедержателем, трансформувало комерційний кредит у банківський шляхом продажу векселя банку 1 липня поточного року. Ставка дисконту за векселем складає 5%. Нархувати суму дисконту за векселем і визначити ціну векселя.

Теоретична довідка:

Нархування **суми дисконту** здійснюється за формулою (1):

$$D = N_B * K_{пл}^{вр} * D_{факт} * p / 360 * 100, \quad (1)$$

де D – сума дисконту, грн. од.;

N_B – номінальна сума (валюта) векселя, грн. од.;

$K_{пл}^{вр} D_{факт}$ – строк в днях з дня врахування до дня платежу;

p – ставка врахування (дисконт).

Для розв'язання задач 2 та 3 необхідно застосувати методику, наведену в задачі 1.

Задача 2

Вексель на суму 45000 грн враховано в банку за 60 днів до дня платежу за ставкою 15% річних. Розрахувати суму дисконту та суму, яку буде сплачено власнику векселя.

Задача 3

Номінальна вартість векселя 10000 грн. Банк викупує у підприємства вексель за 90 днів до його погашення за ставкою 10% річних. Знайти номінальну вартість векселя за мінусом дисконту.

Задача 4

Визначити прибутковість операцій у разі обліку векселів, якщо номінальна вартість векселя – 1000 грн, відсоткова ставка – 12%, дисконтна ставка – 7%, комісійні – 0,5%, ставка дамно – 1,5%, сума порто – 8 грн. Векселі обліковано 12 липня поточного року, платіж за векселем – 9 вересня поточного року, дата нарахування відсотків на номінальну суму векселя – 1 серпня поточного року.

Теоретична довідка:

Прибутковість операцій у разі обліку векселів визначається за формулою (2):

$$P = S \left(1 + \frac{\partial^2 i}{100n} \right) \left(1 - \frac{\partial^1 d}{100n} - v - g \right) - p, \quad (2)$$

де P — сума, яка виплачується власникові за врахований вексель;

S — номінальна сума векселя;

i — процентна ставка, по якій нараховуються відсотки на номінальну суму векселя;

d — дисконтна ставка, по якій розраховується дисконт;

v — процентна ставка, по якій нараховується комісія;

g — процентна ставка, по якій нараховується дамно;

p — сума порто

n — кількість днів року

∂^2 — кількість днів від дня, від якого нараховуються відсотки на номінальну суму векселя, до дня платежу по векселю;

∂^1 — кількість днів від дня обліку до дня платежу по векселю.

Задача 5

Визначити прибутковість операцій з векселями при авалюванні, якщо номінальна вартість векселя – 5000 грн, відсоткова ставка – 17%, ставка, за якою нараховуються відсотки за кредит авалю – 8%, комісійні – 1,5%, ставка дамно – 1,7%, сума порто – 7 грн. Векселі обліковано 12 липня поточного року, платіж за векселем – 9 вересня поточного року, дата нарахування відсотків на номінальну суму векселя – 1 серпня поточного року.

Теоретична довідка:

Прибутковість операцій з векселями при авалюванні визначається за формулою (3):

$$K = S \left(1 + \frac{\partial^2 i}{100n} \right) \left(\frac{\partial^1 j}{100n} + v + g \right) + p, \quad (3)$$

де K — сума винагороди банку за надання кредиту авалю;

S — номінальна сума векселя;

i — процентна ставка, по якій нараховуються відсотки на номінальну суму векселя;

j — процентна ставка, по якій нараховуються відсотки за кредит авалю;

v — процентна ставка, по якій нараховується комісія;

g — процентна ставка, по якій нараховується дамно;

p — сума порто

n — кількість днів року

∂^2 — кількість днів від дня, від якого нараховуються відсотки на номінальну суму векселя, до дня платежу по векселю;

∂^1 — кількість днів від дня обліку до дня платежу по векселю.

Практичне заняття 11. Банк, як основний учасник фондового ринку

1. Характеристика видів банківської діяльності на фондовому ринку.
2. Цінні папери, як універсальний товар фондового ринку.
3. Банківська діяльність у сфері надання фінансових послуг.
4. Фондова біржа. Клірингові (розрахункові) банки.

Питання для перевірки знань:

1. Що таке фондовий ринок? Яка його основна функція?
2. Що таке фондова біржа? Які функції виконує кліринговий банк?
3. Що таке цінні папери? Що означає їх поділ на основні та похідні?
4. Які види майнових цінних паперів Ви можете назвати?
5. Які види контрактів відносять до деривативів?
6. Що таке заставна та які види цінних паперів можуть нею забезпечуватися?
7. Що таке фінансова послуга? Які види фінансових послуг надає банк?
8. Чому банк є основним учасником фондового ринку?

Практичне заняття 12. Операції банків із цінними паперами

1. Емісійні операції банків.
2. Інвестиційні операції банків з цінними паперами.
3. Посередницькі (комісійні, клієнтські) операції банків з цінними паперами.

Питання для перевірки знань:

1. На які групи можна поділити усі банківські операції з цінними паперами?
2. Що таке емісія?
3. В чому суть емісійних операцій банку з цінними паперами?
4. Що таке інвестиційні операції банку з цінними паперами?
5. Що таке посередницькі (клієнтські, комісійні) операції банку з цінними паперами?

Задачі:

Задача 1

У купівлю N акцій за ціною P_0 дол. США банк вкладає C_e дол. США власних коштів і C_n дол. США, позичених під r відсотків річних. Комісійні брокера – k дол. Через n місяців, коли курс акцій піднімається до P_1 дол. США, банк продає акції. Визначити прибуток від проведення спекулятивної угоди.

Вихідні дані

N , шт	P_0 , дол. США	P_1 , дол. США	C_v , дол. США	C_n , дол. США	r , %	k , %	n , міс.
1000	10	13	5000	5000	12	70	3

Теоретична довідка:

Прибуток від проведення спекулятивної угоди визначаємо за формулою (1):

$$П = P_1 \times N - C_e - C_n - \frac{C_n \times r}{12} \times n - k \quad (1)$$

Задача 2

У купівлю N акцій за ціною P_0 дол. США банк вкладає K_1 % власних коштів, і K_2 % коштів позичених під r % річних. Комісійні брокера – k дол. США. Через n місяців банк продає акції за ціною P_1 дол. США. Визначити прибуток банку від проведення цієї операції.

Вихідні дані

N, шт	P_0 , дол. США	P_1 , дол. США	K_1 , %	K_2 , %	r , %	k , %	n , міс.
500	40	42	40	60	12,4	60	2

Теоретична довідка:

Прибуток банку від проведення операції з цінними паперами визначаємо за формулою (2):

$$\Pi = P_1 \times N - \frac{K_1 \times N \times P_0}{100} - \frac{K_2 \times P_0 \times N}{100} - \frac{K_2 \times P_0 \times N}{100} \times \frac{r}{12 \times 100} \times n - k. \quad (2)$$

Задача 3

Поточна ринкова ціна дисконтної облигації становить P_0 дол. США. Очікуючи падіння відсоткових ставок на ринку, банк купує N облигацій. Через місяць він закриває свою початкову позицію, продаючи облигації на ринку. Визначити прибуток (збиток) від проведення такої операції, якщо ціна облигації через місяць становить:

- P_1 дол. США;
- P_2 дол. США.

Вихідні дані

P_0 , дол.	N, шт.	P_1 , дол.	P_2 , дол.
985	50	987	982

Теоретична довідка:

Прибуток або збиток від проведення операції з цінними паперами визначаємо за формулами (3), (4).

а) $\Pi(3) = P_1 \times N - P_0 \times N \quad (3)$

б) $\Pi(3) = P_2 \times N - P_0 \times N \quad (4)$

Задача 4

Постійний річний дивіденд на акцію становить 20 грн. Річна ставка дисконту – 12%. Володіння акціями даного типу приносить банку дохід упродовж 4 років. Визначити ціну акції з використанням методу дисконтування дивідендів.

Теоретична довідка:

Ціну акції за допомогою дисконтування дивідендів визначаємо за формулою (5).

$$P = D/(1+K)^1 + D/(1+K)^2 + \dots + D/(1+K)^n, \quad (5)$$

де P – ціна акції, грн. од.;

D – постійний річний дивіденд на акцію, грн. од.;

K – річна ставка дисконту (очікувана ставка доходу), %;

n – період, років.

Задача 5

Банк придбав 50 облігацій за номінальною вартістю 2000 грн кожна. Купонний дохід на кожна становить щороку 125 грн. Річна очікувана ставка доходу на облігацію – 27%. Визначити ринкову вартість облігацій, придбаних банком якщо строк їх погашення настає через 5 років.

Теоретична довідка:

Для облігацій зі строками погашення понад 1 рік для розрахунку ринкової вартості застосовують формулу (6):

$$V = C/(1+k)^1 + C/(1+k)^2 + \dots + C/(1+k)^{n-1} + N/(1+k)^n, \quad (6)$$

де V – ринкова вартість облігації, грн. од.;

N – номінальна вартість облігації, грн. од.;

C – річний купонний дохід на облігацію, грн. од.;

k – річна очікувана ставка доходу на облігацію (або дохід на облігацію при її погашенні), %;

n – строк розміщення облігації, років.

Змістовий модуль 4. Валютні операції та інша діяльність банків

Практичне заняття 13. Торговельні та неторговельні операції з іноземною валютою

1. Економічні та організаційні основи здійснення валютних операцій.
2. Торговельні операції з іноземною валютою.
3. Неторговельні операції з іноземною валютою.

Питання для перевірки знань:

1. Що таке валюта та валютні цінності? Як функціонує валютний ринок?
2. Що таке валютні операції банку? Як вони поділяються на поточні та капітальні операції?
3. В чому суть торговельних та неторговельних операцій банку з іноземною валютою?
4. Назвіть особливості ринку валютних ф'ючерсів.
5. В чому суть валютного опціону?
6. Що таке валютний своп?
7. Які етапи проведення обмінних операцій з іноземною валютою?
8. Що таке грошовий переказ?
9. Розкрийте поняття міжнародних розрахункових операцій, назвіть особливості міжнародних розрахунків.

Задачі:

Задача 1. Ведення структурної закритої валютної позиції

Банк має таку структуру балансу:

- активи: 1000 доларів США та 500 грн;
- зобов'язання: 1000 дол. США та 200 грн;
- курс: 1 дол. США = 25 грн.

Визначити структуру балансу банку, величину капіталу, показник достатності капіталу банку за умови, що курс долара зростає до рівня 30 грн.

Теоретична довідка:

Валютна позиція банку є *закритою*, адже сума активів у іноземній валюті дорівнює сумі зобов'язань у цій же валюті.

Капітал банку (К) визначається за формулою (1).

$$K=A-Z, \quad (1)$$

де А – це активи, гр. од.;

З – зобов'язання, гр. од.

Показник достатності капіталу (НЗ) визначається за формулою (2):

$$H3 = K/A \times 100. \quad (2)$$

Далі необхідно визначити структуру балансу банку та показник достатності капіталу, якщо курс іноземної валюти зростає.

Абсолютне значення капіталу залишиться незмінним. Воно залишатиметься сталим за будь-якої зміни курсу.

Показник достатності капіталу при зростанні курсу іноземної валюти впаде.

Задача 2. Розрахунок результату зміни валютного курсу

Компанія з Великої Британії має дочірню фірму в США, вартість чистих активів якої склала на 1 січня 560 тис. дол. США. Курси валют при цьому склали на 1 січня – 1 фунт стерлінгів = 1,75 дол. США, на 1 грудня того ж року – 1 фунт стерлінгів = 1,83 дол. США. Визначити результат зміни валютного курсу для англійської компанії.

Теоретична довідка:

В даному випадку спостерігаємо **трансляційний валютний ризик** – розрахунковий, або балансовий, ризик. Його джерелом є можливість невідповідності між активами і пасивами, вираженими у валютах різних країн.

Алгоритм розв'язання:

1. Долари США переводимо у фунти стерлінгів та визначити вартість активів дочірньої компанії на 1 січня і на 1 грудня.
2. Визначаємо суму збитку у фунтах стерлінгів для британської компанії в результаті несприятливої зміни курсу.

Задача 3. Розрахунок результату валютної операції

Італійська компанія поставляє мармур до Швейцарії. Валюта ціни контракту – євро, оплата мармуру передбачається через 3 місяці після постачання. Вартість контракту складає 1,5 млн євро. Курс на дату підписання контракту встановлений на рівні 1 євро за 1 швейцарський франк. Чи піддається швейцарський імпортер валютному ризику? Які для нього

будуть фінансові результати від цієї операції в наступних випадках: якщо курс зміниться у бік посилення швейцарського франка (до 1,2 євро за швейцарський франк); якщо євро зміцниться до рівня 0,8 євро за швейцарський франк.

Теоретична довідка:

Під **валютним ризиком** розуміють ризик втрат в результаті зміни курсу валюти контрактної ціни (операції) по відношенню до валюти платежу в період між підписанням контракту і проведенням по ньому платежу, аналогічна ситуація виникає при інвестиціях. Експортер або кредитор зазнають збитків при пониженні курсу валюти ціни по відношенню до валюти платежу, отримуючи меншу реальну вартість в порівнянні з тією, що передбачалася при підписанні контракту. І навпаки, для імпортера (або боржника по позиках, облігаціях, векселях) валютний ризик виникає при підвищенні курсу валюти ціни (контракту, позики) до валюти платежу. Коливання валютних курсів приводять до збагачення одних компаній і до збитків інших, їх контрагентів по торговельній операції. Для мінімізації таких ризиків застосовують захисні домовленості (двосторонні, захищаючі інтереси як продавця, так і покупця, або односторонні). Використовують два види домовленостей: одновалютні (курс однієї з валют ставиться в залежність від курсу іншої валюти) і мультивалютні, коли сума грошових зобов'язань коректується по валютній корзині. Крім того, в біржовій практиці часто застосовують прийоми страхування валютних ризиків шляхом зустрічних вимог (хеджування), строкових операцій, форвардних операцій, ф'ючерсів.

Швейцарський імпортер піддається **транзакційному валютному ризику**. При зміні курсу євро до швейцарського франка імпортер може або зазнати втрат, або отримати додатковий виграш.

Алгоритм розв'язання:

1. Визначаємо вартість контракту для швейцарського імпортера у франках на дату підписання контракту.
2. Визначаємо вартість контракту у франках, якщо до моменту платежу курс швейцарського франка посилиться. Швейцарський імпортер повинен буде менше конвертувати національної валюти в євро, отже, опиниться у виграші.

3. Визначаємо вартість контракту у франках, якщо до моменту платежу курс зміниться у бік послаблення швейцарського франка. Швейцарський імпортер зазнає збитків, пов'язаних з коливанням валютного курсу, оскільки йому доведеться конвертувати більше франків.

Задача 4. Розрахунок скоригованої ціни контракту в результаті зміни валютного курсу

Ціна товару, вказана в контракті між американською і англійською фірмами, складає 300 тис. дол. США, причому курс на дату підписання контракту відповідав рівню 1,5808 дол. США за фунт стерлінгів. Контракт містить умову, що передбачає відповідну зміну суми платежу за угодою в доларах в разі зміни курсу американського долара за фунт на момент здійснення платежу по відношенню до зафіксованого в контракті. Яким чином має бути здійснене коригування ціни товару, якщо на момент платежу курс склав 1,5316 дол. США за 1 фунт стерлінгів?

Теоретична довідка:

Коригування ціни (Цскор) необхідно здійснювати за формулою (3):

$$\text{Цскор} = \text{Цт} \cdot \text{Кпл} / \text{Кпк}, \quad (3)$$

де Цт – контрактна ціна товару, гр. од.;

Кпл – валютний курс на момент платежу;

Кпк – валютний курс на дату підписання контракту.

Задача 5. Розрахунок фінансових результатів експортно-імпортних операцій

Американська корпорація постачає сировину для виробництва кормів англійській компанії. З 1 січня курс фунта стерлінгів зріс з 2,4 дол. США до 2,8 дол. США за 1 фунт стерлінгів. Сума невиконаних контрактів американськими експортерами перед партнерами складає 40 млн фунтів стерлінгів. Визначте, які доходи або збитки отримують американські експортери.

Алгоритм розв'язання:

1. Визначаємо обсяг коштів, які отримували американські експортери від англійських партнерів до зміни курсу.

2. Визначаємо обсяг коштів, які отримували американські експортери від англійських партнерів після зміни курсу.

3. Визначаємо різницю між теперішнім та минулим обсягами коштів.

Американська корпорація отримає додаткові прибутки.

Задача 6. Визначення методу котирування на валютному ринку

Визначити спосіб котирування:

1. Токіо на Нью-Йорк:

1 долар США = 124,871 японських йєн;

2. Париж на Нью-Йорк:

1 долар США = 0,8349 євро;

3. Франкфурт-на-Майні на Лондон:

1 фунт стерлінгів = 2,3800 євро;

4. Лондон на Франкфурт-на-Майні:

1 фунт стерлінгів = 2,3800 євро;

5. Лондон на Нью-Йорк:

1 фунт стерлінгів = 1,4535 доларів США;

6. Лондон на Мілан:

1 фунт стерлінгів = 2,2020 євро;

7. Отава на Нью-Йорк:

1 долар США = 125,431 японських йєн.

Теоретична довідка:

Котирування – це спосіб визначення валютного курсу:

1) ***пряме котирування*** – це спосіб визначення курсу одиниці іноземної валюти через певну кількість національної валюти;

2) ***непряме котирування*** – це спосіб визначення курсу одиниці національної валюти через певну кількість іноземної валюти.

Наприклад, Цюрих на Франкфурт-на-Майні котирує:

1 євро = 0,9264 швейцарських франка.

Це пряме котирування, оскільки євро для Цюриха, який знаходиться у Швейцарії не є національною валютою, а Франкфурт-на-Майні знаходиться у Німеччині.

Задача 7. Розрахунок крос-курсів

Спосіб 1. Розрахунок курсів купівлі та продажу валюти

Банк 20 листопада поточного року повідомив таке котирування валют: USD/UAN=5,3530-5,3620; USD/EUR=0,9210-0,9400. Визначити крос-курс купівлі-продажу EUR/UAN.

Теоретична довідка:

Курс «бід» – це курс придбання валюти, **курс «оффер»** – це курс продажу, а різниця між ними – заробіток продавця.

Крос-курс – це визначення обмінного курсу двох валют через третю, як правило, долар США.

Крос-курс описується формулою (4):

$$(A/C)(C/B)=(A/B). \quad (4)$$

Отже, у прикладі формула (21) матиме такий вигляд:

$$(USD/UAN)(EUR/USD)=(EUR/UAN).$$

Таким чином:

курс купівлі визначається, як $USD * (1/ EUR)$;

курс продажу визначається, як $UAN * (1/ USD)$.

Для перевірки:

крос-курс купівлі-продажу – $EUR/UAN=5,6947-5,8219$.

Спосіб 2

Варіант 1. *Розрахунок крос-курсу валют з непрямыми котируваннями по відношенню до однієї й тієї ж базової валюти.*

Визначити крос-курс євро до австралійського долара EUR/AUD , якщо $EUR/USD = 1,3667$, а $AUD/USD = 0,8917$.

Варіант 2. *Визначення крос-курсу валют з прямими котируваннями по відношенню до базової валюти.*

Визначити крос-курс швейцарського франка по відношенню до японської йени CHF/JPY , якщо $USD/JPY=104,3450$, а $USD/CHF=0,8971$.

Теоретична довідка:

Для знаходження крос-курсу способом 2 за варіантами 1, 2 необхідно визначити частку курсів обох валют до базової.

Спосіб 3. *Розрахунок крос-курсу для валют з непрямыми котируванням по відношенню до базової валюти.*

Визначити крос-курс фунта стерлінгів до швейцарського франка GBP/CHF , якщо $USD/CHF=1,6472$ (пряме котирування), а $GBP/USD=0,8917$ (непряме котирування).

Теоретична довідка:

Для знаходження крос-курсу способом 3, необхідно визначити добуток курсів обох валют до базової валюти.

Задача 8. Розрахунок прибутку від зміни валютного курсу

Англійська компанія на початку вересня повинна сплатити USD 5 млн. Поточний курс GBR/USD складає 1,80. Розрахувати для умов товарної біржі Чикаго, скільки ф'ючерсних контрактів слід придбати компанії, та її прибуток (збитки), якщо обмінний курс складе: 1) 1,75; 2) 1,85. На біржі Чикаго торгівля ф'ючерсними контрактами здійснюється лише за американські долари з іншими валютами на стандартизовані суми: для фунта стерлінгів ця сума складає 62500 фунтів стерлінгів.

Алгоритм розв'язання:

1. Розраховуємо, яка сума у фунтах стерлінгів еквівалентна сумі USD 5 млн.
2. Визначаємо кількість ф'ючерсних контрактів.
3. Визначаємо вартість отриманої кількості контрактів у доларах США.
4. Визначаємо вартість контрактів у доларах США, якщо курс становитиме 1,75.
5. Визначаємо вартість контрактів у доларах США, якщо курс становитиме 1,85.
6. Визначаємо різницю між вартістю контрактів при курсі 1,85 та при курсі 1,75.

Англійська компанія отримала прибуток.

Задача 9. Розрахунок прибутку або збитку від операційного ризику

Англійська фірма продає українському підприємству устаткування на суму GBR 1 млн. На момент відвантаження устаткування курс GBR/UAN складає 8,115 грн за 1 фунт стерлінгів. Оплата поставленого устаткування була здійснена через 2 місяці, коли курс був 0,118 фунтів стерлінгів за 1 грн. Визначити прибуток (збиток) постачальника від операційного ризику.

Алгоритм розв'язання:

1. Визначити еквівалент вартості устаткування в грн на момент відвантаження.
2. Визначити еквівалент вартості устаткування у фунтах стерлінгів на момент оплати.

3. Визначити у фунтах стерлінгів різницю між вартістю устаткування на момент відвантаження та на момент оплати.

Постачальник отримав збиток.

Задача 10. Розрахунок форвардного валютного курсу

Клієнту банку, що знаходиться в Канаді, потрібно через t місяців оплатити контракт на суму 1 млн дол. США. Прагнучи уникнути валютного ризику, пов'язаного з можливим падінням курсу канадського долара відносно долара США, клієнт укладає з банком форвардний контракт на купівлю 1 млн дол. США із строком поставки зазначеної суми через t місяців. Визначити форвардний курс дол. США, якщо: курс спот дол. Канади/дол. США K_c , ставка з розміщення на t місяців дол. США – r_s % річних, ставка із залучення на t місяців долара Канади – r_m % річних.

Вихідні дані

t , міс.	K_c	r_s , %	r_m , %
3	1,3248	3,18	5,43

Теоретична довідка:

Теоретичний форвардний курс розраховується за формулою (5):

$$\Phi_m = K_c \left(1 + (r_m - r_s) \times \frac{t}{T} \right), \quad (5)$$

де $T = 12$ місяців.

Практичне заняття 14. Нетрадиційні банківські послуги

1. Загальна характеристика банківських послуг.
2. Лізингові операції.
3. Факторингові операції.
4. Трастові послуги.
5. Організація послуг зі зберігання цінностей.
6. Форфейтинг.
7. Операції банку з дорогоцінними металами.

Питання для перевірки знань:

1. Що таке банківська послуга? Які їх види Ви можете назвати?
2. Що таке лізинг? Чим він відрізняється від оренди?
3. В чому суть факторингу
4. Назвіть особливості ринку форфейтингових операцій
5. В чому суть трастових операцій
6. Що включають послуги зі зберігання цінностей?
7. Як здійснюються операції з банківськими металами?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Що таке банківські ресурси?

- а) власний капітал;
- б) залучені кошти;
- в) власні та запозичені кошти;
- г) власні та залучені кошти.

2. На які дві частини поділяється власний капітал банку?

- а) основний та залучений;
- б) основний та додатковий;
- в) основний та запозичений;
- г) залучений та запозичений.

3. Що відноситься до додаткового капіталу банку?

- а) залучені та запозичені кошти;
- б) резервний та статутний капітали;
- в) невикористані фонди страхування банківських ризиків та нерозподілений прибуток;
- г) вклади клієнтів та міжбанківський кредит.

4. Що належить до запозиченого капіталу банку?

- а) міжбанківський кредити;
- б) кошти розміщені на депозитних рахунках;
- в) депозитні сертифікати;
- г) міжбанківські рахунки, кредити НБУ та облігаційні позики.

5. Яким шляхом формується резервний капітал банку?

- а) нарахування від прибутку;
- б) додаткових внесків акціонерів;
- в) випуску акцій;
- г) випуску облігацій.

6. Що таке депозит?

- а) кошти, перераховані з одного банку до іншого;
- б) кошти на поточних рахунках підприємств;
- в) вклад у грошовій формі, розміщений у банку юридичною чи фізичною особою;
- г) кошти, що зберігаються в банку.

7. Що відноситься до основного капіталу банку?

- а) статутний капітал;
- б) нерозподілений прибуток;
- в) резервний капітал та нерозподілений прибуток;

г) статутний та резервний капітали.

8. Що таке банківський вексель?

- а) боргове зобов'язання банку;
- б) боргове зобов'язання третьої особи;
- в) боргове зобов'язання вкладника;
- г) боргове зобов'язання позичальника.

9. Яким шляхом формується статутний капітал банку, створеного у формі акціонерного товариства?

- а) випуску акцій та облігацій;
- б) випуску простих та привілейованих акцій;
- в) внесків засновників;
- г) за рахунок прибутку.

10. Що таке залучені кошти банку?

- а) вклади юридичних осіб;
- б) вклади громадян;
- в) вклади фізичних та юридичних осіб;
- г) отримані кредити.

11. Банки залучають міжбанківські кредити:

- а) для регулювання своєї ліквідності;
- б) для поширення своєї кредитної діяльності;
- в) для покриття нестачі в кредитних ресурсах;
- г) все перераховане вірно.

12. Ломбардний кредит – це:

- а) кредит, який надають ломбарди;
- б) кредит, який надають банки під заставу цінних паперів;
- в) кредити, які надає центральний банк банкам нижчого рівня під заставу цінних паперів;
- г) немає правильної відповіді.

13. Яка система забезпечує здійснення міжбанківських розрахунків?

- а) система рахунків ЛОРО;
- б) система рахунків НОСТРО;
- в) СЕП НБУ;
- г) власні мережі систем розрахунків банків.

14. Кореспондентські відносини можуть бути:

- а) безпосередню між банками;
- б) між банками та НБУ;
- в) між банками різних країн;

г) усі відповіді правильні.

15. Учасниками СЕП НБУ можуть бути:

- а) РРП;
- б) ЦРП;
- в) банки та їх установи;
- г) усі відповіді правильні.

16. ЛБОР (LIBOR) – це:

- а) середня відсоткова ставка за депозитами;
- б) середня відсоткова ставка за кредитами;
- в) мінімальна відсоткова ставка за фінансовими операціями;
- г) максимальна відсоткова ставка за операціями з цінними паперами.

17. Метою арбітражних операцій є:

- а) страхування валютних ризиків;
- б) отримання прибутку за рахунок різниці у валютних курсах;
- в) підтримка валютного курсу національної грошової одиниці;
- г) збільшення золотовалютних резервів НБУ.

18. Валютні інтервенції на валютному ринку можуть здійснювати:

- а) банки;
- б) валютна біржа;
- в) промислові підприємства;
- г) центральний банк.

19. При здійсненні міжнародних розрахунків вибір конкретної іноземної валюти та форми розрахунків:

- а) встановлюється НБУ;
- б) визначається покупцем;
- в) визначається продавцем;
- г) визначається за угодою сторін.

20. Що таке CAMELS?

- а) середня ставка по депозитам;
- б) середня ставка по кредитам;
- в) рейтингова система оцінки фінансової діяльності банку;
- г) немає правильної відповіді.

21. Яку інформацію містить актив балансу банку?

- а) в активі балансу відображається залучені банком кошти;
- б) актив балансу показує стан власного капіталу банку;
- в) актив балансу показує розміщення банківських ресурсів;

г) актив балансу показує джерела формування ресурсів.

22. Яку інформацію містить пасив балансу банку?

- а) склад коштів банку;
- б) напрямки розміщення коштів банку;
- в) джерела формування власних коштів банку;
- г) джерела формування ресурсів банку.

23. Які заходи можна вжити для підвищення чистого прибутку банку?

- а) скоротити відсоткові та інші витрати;
- б) підвищити відсотки за депозитами;
- в) знизити рівень позичкового відсотка;
- г) диверсифікувати позички.

24. Які види активів називають дохідними?

- а) кредити та інвестиції;
- б) основні засоби;
- в) кошти на кореспондентському рахунку в НБУ;
- г) все вище перераховане.

25. Які видатки називаються відсотковими?

- а) оплата праці персоналу;
- б) орендна плата за приміщення;
- в) відсотки за виданими кредитами;
- г) відсоткові витрати за депозитами.

26. Які джерела банківських ресурсів можна охарактеризувати, як короткострокові?

- а) депозитні сертифікати;
- б) міжбанківські кредити;
- в) кошти на кореспондентському рахунку в НБУ;
- г) вклади до запитання.

27. Які з наведених нижче активів є короткостроковими?

- а) готівка в касі;
- б) кошти на кореспондентському рахунку в НБУ;
- в) депозити до запитання;
- г) споживчі кредити.

28. Що таке ліквідність банку?

- а) ліквідність банку – це достатність капіталу;
- б) ліквідність – це здатність банку виконувати свої зобов'язання за першою вимогою клієнтів;

в) ліквідність – це здатність банку задовольняти кредити, заявки клієнтів;

г) ліквідність – це забезпеченість банку готівковими грошима.

29. Англійський і німецький банки уклали угоду «спот» на купівлю 1 млн євро. Дата укладення угоди – п'ятниця, 20 березня. Фактичний платіж відбудеться:

а) 22 березня (у неділю);

б) 23 березня (у понеділок);

в) 21 березня (у суботу);

г) 24 березня (у вівторок).

30. Форми угод за операціями «спот»:

а) сьогодні – на сьогодні;

б) сьогодні – на завтра;

в) учора – на сьогодні;

г) сьогодні – на післязавтра.

31. Коротка відкрита валютна позиція виникає тоді, якщо:

а) вимоги і зобов'язання співпадають;

б) зобов'язання перевищують вимоги;

в) вимоги перевищують зобов'язання;

г) все невірно.

32. $USD/UAH = 4$; $EUR/UAH = 2,2$. Крос-курс USD/EUR становить:

а) 1,82;

б) 0,55;

в) 1,58;

г) 0,45.

33. Існує співвідношення $USD/EUR = 1,6200$. Яка з валют буде базовою в цьому прикладі?

а) встановити неможливо;

б) німецька марка;

в) долар США;

г) обидві валюти.

34. Кореспондентський рахунок – це:

а) рахунок, відкритий у РРП;

б) рахунок, відкритий в ЦРП;

в) рахунок, на якому відображені розрахунки, здійснені одним банком за дорученням іншого банку;

г) немає правильної відповіді.

35. Учасниками розрахунків надається інформація про стан кореспондентського рахунку:

- а) на початок кожного робочого дня;
- б) упродовж кожного дня;
- в) на кінець робочого дня;
- г) один раз на тиждень.

36. Банк виконує перерахування коштів за зобов'язаннями клієнтів та власними зобов'язаннями:

- а) у сумі, що вказана в платіжному документі;
- б) у межах наявності коштів на рахунках клієнтів на кінець робочого дня;
- в) у сумі, що є на рахунках клієнтів і на кореспондентському рахунку в банку на початок операційного дня;
- г) у сумі, що є на рахунку клієнтів та банку упродовж робочого дня.

37. Який кореспондентський рахунок називається рахунком ЛОРО?

- а) рахунок даного банку у банку-кореспонденті;
- б) рахунок відкритий банком банку-кореспонденту;
- в) будь-який кореспондентський рахунок;
- г) кореспондентський рахунок, відкритий в НБУ.

38. Який кореспондентський рахунок називається рахунком НОСТРО?

- а) рахунок даного банку у банку-кореспонденті;
- б) рахунок, відкритий банком банку-кореспонденту;
- в) рахунок, відкритий НБУ в банку;
- г) рахунок, відкритий підприємством в банку.

39. На підставі яких документів приймають готівкові кошти від своїх клієнтів?

- а) касові заявки;
- б) оголошення на внесення готівки;
- в) чека;
- г) прибуткового касового ордера.

40. На підставі яких документів банки видають готівкові кошти своїм клієнтам?

- а) ВКО, грошового чека;
- б) заяви клієнта;
- в) ВКО, заяви;

г) чека із лімітованої чекової книжки.

41. Які каси відкривають в банку?

- а) прибуткові, видаткові;
- б) денні, вечірні;
- в) операційні;
- г) усі відповіді правильні.

42. На підставі яких документів складається грошовий розрахунок касових оборотів банку?

- а) звітність про касові обороти банку;
- б) касові заявки клієнтів;
- в) касові плани за минулий період;
- г) економічної ситуації в країні.

43. Що таке лізинг?

- а) продаж майна в розстрочку;
- б) здача в оренду предметів тривалого користування;
- в) товарний кредит;
- г) довгостроковий кредит в грошовій формі.

44. У чому суть банківського посередництва?

- а) у наданні кредиту;
- б) в отриманні клієнтом кредиту;
- в) в операціях з цінними паперами;
- г) у проведенні консультацій.

45. Що таке банківська гарантія?

- а) згода на оплату вимоги;
- б) доручення на переказ грошей;
- в) зобов'язання на повернення позики;
- г) зобов'язання на видачу позички.

46. У чому суть трастових послуг банку?

- а) у купівлі-продажу валюти;
- б) в управлінні майном клієнта;
- в) у розпорядженні успадкованим майном;
- г) у втраті прав власності на майно клієнта.

47. Ліміт каси встановлюється банкам:

- а) щорічно;
- б) щоквартально;
- в) у разі потреби;
- г) щомісячно.

48. Що таке факторинг?

- а) купівля банком у клієнта дебіторських рахунків;
- б) переказ коштів з рахунків покупця на рахунок постачальника;
- в) позика під дебіторські рахунки;
- г) погашення кредиторської заборгованості.

49. Як необхідно змінити норму обов'язкових резервів, якщо потрібно зменшити грошову масу в обігу?

- а) підвищити;
- б) знизити;
- в) залишити без змін;
- г) величина грошової маси не залежить від норми обов'язкового резервування.

50. Як необхідно змінити облікову ставку, якщо потрібно зменшити грошову масу в обігу?

- а) підвищити;
- б) знизити;
- в) залишити без змін;
- г) величина грошової маси не залежить від облікової ставки.

51. Які операції на відкритому ринку необхідно проводити НБУ, якщо потрібно збільшити грошову масу в обігу?

- а) продавати державні цінні папери;
- б) купувати державні цінні папери;
- в) підвищити норму обов'язкових резервів;
- г) забезпечити фінансове обслуговування уряду.

52. У чому полягає головне завдання НБУ?

- а) контролювати, чи дотримуються банки вимог чинного законодавства;
- б) обслуговувати банки;
- в) забезпечити сталість національних грошей;
- г) забезпечити фінансове обслуговування уряду.

53. Які з названих функцій виконує «банк банків»?

- а) кредитує уряд;
- б) зберігає золотовалютний запас країни;
- в) кредитує банки;
- г) емітує гроші.

54. Для чого НБУ купує валюту на валютному ринку?

- а) щоб знизити курс іноземної валюти;
- б) щоб підвищити курс іноземної валюти;

- в) щоб поповнити золотовалютний запас;
- г) щоб знизити запаси в національній валюті.

55. Головна мета банківського регулювання і нагляду, який здійснює НБУ:

- а) дотримання банківського законодавства;
- б) підтримка ліквідності банків;
- в) фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів;
- г) дотримання банками економічних нормативів.

56. Визначити функції центрального банку, як «банкіра уряду»:

- а) здійснює касове обслуговування державного бюджету;
- б) проводить облікову політику;
- в) організовує міжбанківські розрахунки;
- г) організовує обіг готівки.

57. Прибуток, отриманий НБУ розподіляється:

- а) на поповнення статутних капіталів банків;
- б) перераховується до бюджету;
- в) розміщується в банках іноземних держав;
- г) жодна відповідь невірна.

58. Забороняється надавати кредит:

- а) на купівлю цінних паперів інших підприємств;
- б) на модернізацію невиробничих фондів підприємств;
- в) на купівлю нерухомого майна;
- г) на фінансування капітальних вкладень.

59. Для зменшення кредитних ризиків банк формує резерви, величина яких залежить від:

- а) індексу інфляції за певний період;
- б) відсоткової ставки НБУ по кредитам;
- в) ступеня кредитного ризику;
- г) суми виданого кредиту.

60. Кредитна лінія – це:

- а) можливість взяти кредит у розстрочку;
- б) можливість взяти кредит без сплати відсотка;
- в) можливість взяти кредит без проведення додаткових переговорів;
- г) можливість взятти довгостроковий кредит.

61. Яке з наступних тверджень не належить до особливостей обігу готівки?

- а) обіг готівки є дорогим процесом;
- б) готівкові гроші приносять дохід;
- в) розрахунки готівкою перешкоджають здійснювати контроль за грошовим обігом;
- г) готівковий обіг дає змогу фізичним та юридичним особам приховувати від податкових органів реальні доходи, ухилятися від сплати податків, а також від державного контролю за законністю бізнесу.

62. Особливою ознакою безготівкових розрахунків є:

- а) для платежів не використовується готівка;
- б) безготівкові платежі більш прозорі, ніж готівкові;
- в) як платник, так і одержувач коштів повинні мати рахунок в банку;
- г) у розрахунках використовуються доручення, чеки, векселі, акредитиви.

63. У безготівковому платіжному обороті не функціонують:

- а) кошти в іноземній валюті на банківських рахунках;
- б) кредит, оформлений документально, та вільні кредитні ресурси банку в національній валюті;
- в) акцептовані або видані платникам платіжні документи в національній валюті;
- г) готівкові кошти в іноземній валюті.

64. Яке твердження не належить до принципів безготівкових розрахунків:

- а) здійснення та організація розрахунків суб'єктами господарювання на власний розсуд, відповідальність та під власним контролем;
- б) обов'язкове зберігання коштів у банках, за винятком залишків готівки в касах клієнтів у межах встановлених лімітів;
- в) самостійний (вільний) вибір форм розрахунків та платіжних інструментів;
- г) здійснення платежів на підставі укладених договорів про розрахунково-касове обслуговування за дорученням клієнта, за його згодою (акцептом).

65. Яке твердження не належить до вимог про організацію безготівкових розрахунків?

- а) забезпечення своєчасності платежу за реалізовані товари і послуги;
- б) створення умов для контролю за дотриманням розрахункової і договірної дисципліни та для банківського контролю;
- в) зменшення ролі кредитних ресурсів у розрахунках і платежах;
- г) сприяння зближенню моментів отримання і оплати ТМЦ.

66. Який платіжний інструмент може використовуватися як у безготівковому, так і у напівготівковому обороті?

- а) вимога-доручення;
- б) вексель;
- в) розрахунковий чек;
- г) акредитив.

67. До якої групи банківських рахунків належить розрахунковий рахунок?

- а) поточні;
- б) кореспондентські;
- в) карткові;
- г) вкладні.

68. Скільки поточних рахунків може бути відкрито юридичній особі-резиденту?

- а) обмежень не існує;
- б) один;
- в) по одному в національній та іноземній валютах;
- г) немає правильної відповіді.

69. Вкажіть неправильне твердження:

- а) обслуговування рахунку здійснюється на підставі договору банківського рахунку, договору вкладу (депозиту), кредитного договору;
- б) для здійснення розрахунків клієнти банків самостійно обирають платіжні інструменти;
- в) доручення платника на перерахування коштів приймаються банком у межах коштів, наявних на рахунку на кінець операційного дня;
- г) розрахункові документи, що надходять до банку упродовж операційного часу, банк проплачує в день їх надходження.

70. У скількох примірниках виписуються розрахункові документи?

- а) в одному;
- б) у двох;
- в) по одному для кожного з учасників розрахункових відносин;
- г) у трьох.

71. Розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника банкові, що його обслуговує, на списання з його рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок одержувача коштів:

- а) чек;
- б) вимога-доручення;
- в) платіжне доручення;
- г) акредитив.

72. Цей розрахунковий документ виписує постачальник, заповнюючи верхню частину, і разом з товарно-транспортними документами, передбаченими угодою, направляє покупцю (платнику):

- а) чек;
- б) вимога-доручення;
- в) платіжне доручення;
- г) акредитив.

73. Розрахунковий документ, що є бланком суворої звітності:

- а) чек;
- б) вимога-доручення;
- в) платіжне доручення;
- г) акредитив.

74. Особа, на користь якої відкривається акредитив:

- а) ремітент;
- б) бенефіціар;
- в) доміцілярнт;
- г) емітент.

75. Який розрахунковий документ використовується під час примусового списання (стягнення) коштів з банківських рахунків підприємств?

- а) платіжна вимога;
- б) вимога-доручення;
- в) платіжне доручення;

г) акредитив.

76. Сукупність суб'єктів, що уклали угоду про те, що вони готові здійснювати взаєморозрахунки між собою на безготівковій основі, використовуючи визначені механізми і дотримуючись встановлених правил:

- а) платіжний механізм;
- б) платіжна система;
- в) фінансова система;
- г) фінансовий механізм.

77. Система здійснення та регулювання грошових вимог та зобов'язань, які виникають між банками, їх філіями та клієнтами:

- а) банківська система;
- б) платіжна система;
- в) міжбанківські розрахунки;
- г) кореспондентські відносини.

78. Рахунок, відкритий банком банку-кореспонденту («Ваш рахунок у нас»):

- а) порто;
- б) репо;
- в) ностро;
- г) лоро.

79. Рахунок, відкритий банком у банку-кореспонденті («Наш рахунок у Вас»):

- а) порто;
- б) репо;
- в) ностро;
- г) лоро.

80. Договірні відносини між банками, метою яких є здійснення платежів і розрахунків за дорученнями один одному:

- а) фінансові відносини;
- б) кредитні відносини;
- в) міжбанківські розрахунки;
- г) кореспондентські відносини.

81. Система, що є власністю НБУ, учасниками якої є РРП і ЦРП, банки та їх філії і відділення, територіальні управління та центральний апарат НБУ:

- а) платіжна система;
- б) СЕП НБУ;
- в) банківська система;
- г) кредитна система.

82. Який ризик є мінімальним в СЕП НБУ?

- а) валютний;
- б) підприємницький;
- в) фінансовий;
- г) кредитний.

83. У процесі кореспондентських відносин банки повідомляють один одного про здійснені операції. Як називається таке повідомлення?

- а) акцепт;
- б) інкасо;
- в) аваль;
- г) авізо.

84. Рахунок для обліку розрахунків, що їх виконує один банк за дорученням і за рахунок іншого банку на підставі укладеного кореспондентського договору:

- а) контокорентний;
- б) поточний;
- в) банківський;
- г) кореспондентський.

85. Порядок ведення касових операцій регламентується НБУ і поширюється:

- а) на підприємства зв'язку;
- б) на банки;
- в) на всі підприємства незалежно від виду діяльності і форми власності, а також на фізичних осіб-підприємців;
- г) немає правильної відповіді.

86. Усі підприємства, які мають поточні рахунки, зобов'язані зберігати свої кошти:

- а) у банках;
- б) у касах;
- в) на депозитних рахунках;

г) у цінних паперах.

87. Операція видачі готівки з каси підприємства на ВКО має бути відображена:

- а) у грошовому чеку;
- б) у касовій книзі;
- в) на поточному рахунку в банку;
- г) у балансі.

88. Скільки касових книг веде підприємство?

- а) одну;
- б) дві;
- в) не веде;
- г) немає правильної відповіді.

89. Записи в касовій книзі зберігаються упродовж:

- а) 1 року;
- б) 3 років;
- в) 5 років;
- г) 2 років.

90. Гранична щоденна сума, яка дозволена підприємствам для розрахунків готівкою, складає:

- а) 10 тис. грн.;
- б) 17 грн.;
- в) 3 тис. грн.;
- г) 0 грн.

91. Використане приміщення з сейфом або металевою шафою, віконцем для операцій та пожежно-охоронною сигналізацією:

- а) інкасаторська машина;
- б) каса;
- в) банк;
- г) обмінний пункт.

92. Відповідальною особою у касі є:

- а) головний бухгалтер;
- б) керівник підприємства;
- в) касир;
- г) кредитний інспектор.

93. У випадку відсутності касира цінності:

- а) передаються головному бухгалтеру;

- б) терміново перераховуються іншим касиром, якому вони передаються у присутності керівника і головного бухгалтера;
- в) направляються до сховища;
- г) немає правильної відповіді.

94. Граничний обсяг готівкових коштів, які можуть залишатися в касі підприємства на кінець робочого дня:

- а) 10 тис. грн;
- б) 0 грн;
- в) ліміт залишку коштів у касі;
- г) не встановлюється.

95. Кошти на оплату праці можуть зберігатися в касі:

- а) упродовж 3 робочих днів;
- б) упродовж 5 робочих днів;
- в) упродовж 10 робочих днів;
- г) немає правильної відповіді.

96. Не належать до касових операцій банку:

- а) валютно-обмінні операції;
- б) операції з банківськими металами;
- в) обмін банкнот (монет) одного номіналу на банкноти (монети) іншого номіналу;
- г) вклади населення.

97. Розрахунково-платіжний документ надійшов до банку 21.06.2015 о 19⁰⁵. Банк працює з 8⁰⁰ до 19⁰⁰. Який день буде датою виконання документа?

- а) 21.06.2015;
- б) 22.06.2015;
- в) 23.06.2015;
- г) немає правильної відповіді.

98. Якщо документи надійшли у післяопераційний час, то на них проставляється штамп:

- а) «Каса»;
- б) «Вечірня»;
- в) «До виконання»;
- г) «За дорученням».

99. Для розрахунково-касового обслуговування клієнтів та оброблення готівки в банку функціонує:

- а) операційна каса;
- б) вечірня каса;

- в) розмінна каса;
- г) денна каса.

100. Якщо документи надійшли в операційний час і були проведені, то на них:

- а) проставляється штамп «Каса»;
- б) проставляється позначка працівника банку про виконання;
- в) проставляється штамп «До виконання»;
- г) проставляється штамп «За дорученням».

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Самостійна робота здобувача освіти (*далі – СР*) передбачає створення умов для повної реалізації його творчих можливостей, застосування набутих знань на практиці.

Завдання виконуються здобувачем освіти самостійно з наданням, за необхідності, консультацій викладачем.

Завдання для СР денної форми навчання передбачає підготовку рефератів (блок 1), виконання звіту про СР з оглядом визначеного переліку проблем (блок 2), виконання індивідуальної наукової доповіді (блок 3).

СР є однією із важливих складових навчального процесу, яка безпосередньо впливає на глибину, неформальність та стійкість набутих знань і умінь.

Метою СР є забезпечення засвоєння в повному обсязі навчальної програми шляхом свідомого закріплення, поглиблення і систематизації набутих теоретичних знань, а також опанування навичок роботи з навчальною і науково-методичною літературою, вміння вільно орієнтуватися в інформаційному просторі.

СР є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом під час позааудиторної навчальної роботи і його творчого застосування в майбутній професійній діяльності.

Розрізняють види СР:

- СР, яка забезпечує підготовку до аудиторних занять, поточного і семестрового контролю знань;
- пошуково-аналітична робота;
- науково-дослідна робота;
- практика на підприємствах та в організаціях, участь в тренінгах) та форми (самостійне опрацювання або вивчення теоретичного матеріалу; виконання домашніх завдань;
- підготовка до контрольних робіт, тестів та інших форм поточного контролю; підготовка до семестрового контролю;
- підготовка рефератів;
- підготовка глосарію та мультимедійних презентацій тощо.

СР з навчальної дисципліни «Банківські операції» передбачена навчальним планом підготовки здобувачів освіти освітнього рівня «молодший бакалавр» та освітньо-професійного рівня «фаховий молодший бакалавр» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (освітня програма: фінанси і кредит) і складає 41,2% (78 годин) від загальної кількості годин (189 годин).

Звіт про СР, реферативне завдання та дослідження банку виконуються на папері стандартного розміру А4 і можуть мати вигляд друкованого тексту або рукопису. Поля з усіх боків однакові – 20 мм. Абзацний відступ – 12,5 мм. Шрифт – Times New Roman, кегль – 14, відстань між рядками – 1,5.

При написанні необхідно дотримуватись вимог таких нормативних документів:

1. ДСТУ 3008-95 Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення;

2. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила.

3. ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила.

4. ДСТУ 3582:2013 Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила;

5. ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні вимоги та правила складання».

Блок 1. Теми реферативних завдань

1. Вексельна форма безготівкових розрахунків, як чинник стримування інфляційних процесів.

2. Іноземний капітал в банківському секторі України.

3. Тенденції розвитку банківської системи України.

4. Порядок нарахування відсотків за депозитними та кредитними операціями.

5. Перспективи розвитку небанківського фінансового

сектору України.

6. Сучасний стан розвитку фінансово-кредитних інструментів в Україні.

7. Кредитна картка, як дієвий інструмент кредитування населення.

8. Кредитний ризик в банківській сфері та шляхи його мінімізації.

9. Роль банків в активізації інвестиційних процесів на вітчизняних підприємствах.

10. Засоби захисту інформації електронно-розрахункових документів в СЕП НБУ.

11. Засоби телекомунікаційного зв'язку, які використовуються в СЕП НБУ.

12. Прикладне програмне забезпечення в СЕП НБУ.

13. Електронна пошта НБУ.

14. Порівняльна характеристика однорівневих і дворівневих банківських систем.

15. Історія виникнення та розвитку банківської справи.

16. Асоціація українських банків.

17. Економічні нормативи НБУ.

18. НБУ та його функції.

19. Страхування депозитів.

20. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб в Україні.

21. Заповідання вкладів.

22. Відкриття, ведення та закриття банківських рахунків.

23. Цінні папери та їх види.

24. Похідні фінансові інструменти.

25. Депозитарна діяльність банків.

26. План рахунків бухгалтерського обліку в банках України.

27. Аналітичний облік у банку.

28. Користувачі звітності банку.

29. Роль Базельських угод у діяльності банків.

30. Управлінський облік в банках.

31. Моделі роботи банків в СЕП НБУ.

32. Системи кодування економічної інформації.

33. Класифікатори України.

Блок 2. Завдання для виконання звіту про СР

1. Порядок створення, реєстрації та ліцензування банків.
2. Державне регулювання діяльності банків. Базель-I, II.
3. Достатність капіталу банку. Показники достатності та адекватності капіталу.
4. Примусове списання (стягнення) коштів.
5. Електронні системи типу «клієнт-банк».
6. Міжбанківська торгівля ресурсами.
7. Споживчий банківський кредит.
8. Кредитний ризик та методи управління ним.
9. Кредитний скоринг.
10. Банківський консалтинг.
11. Інтернет-банкінг. Телемаркетинг. СМС-банкінг.
12. Внутрішній аудит у банку.
13. СЕП НБУ: особливості функціонування.
14. Інформаційні системи у банках.

Блок 3. Завдання для підготовки індивідуальної наукової доповіді

Здобувачі освіти готують індивідуальні доповіді, в яких міститься комплексна характеристика діяльності банків України. Банк для аналізу кожен здобувач освіти обирає самостійно з Довідника банківських установ НБУ [2].

Приклад формулювання теми: «Комплексна характеристика діяльності ПАТ КБ «Приватбанк».

Доповідь має поєднувати теоретичні відомості та аналітичні дані, а також містити додатки, де продемонстровано рекламну продукцію банку та його фінансово-економічну документацію, зокрема консолідовану фінансову звітність.

Орієнтовний план дослідження банку

Вступ

Розділ 1. Структура та організація діяльності банку

1.1. Історія створення та особливості банку

1.2. Предмет, мета і завдання банку

1.3. Організаційна структура банку

Розділ 2. Аналіз економічної та маркетингової діяльності

2.1. Планово-економічна діяльність

2.2. Маркетингова діяльність

2.3. Комерційна діяльність

2.4. Управлінська діяльність

2.5. Розрахункові показники фінансової діяльності банку

Розділ 3. ЗЕД банку

3.1. Оцінка та прогнозування конкурентоспроможності банку

3.2. Загальна характеристика ринку, на якому діє банк

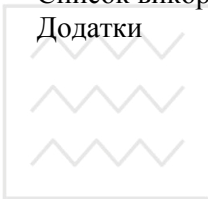
3.3. Експортно-імпортні операції

3.4. Перспективи роботи банку на зовнішньому ринку

Висновки

Список використаних джерел

Додатки

ЗРАЗКИ ЗАВДАНЬ МОДУЛЬНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

*Модульна контрольна робота № 1
з навчальної дисципліни «Банківські операції»
для здобувачів освіти спеціальності 5.03050801 «Фінанси і
кредит»*

ЗАВДАННЯ НА КОНТРОЛЬНУ РОБОТУ № 1

1. Визначте поняття банку, банківської діяльності, банківської системи та її рівнів.
2. Визначте поняття готівки, оброблення готівки, цінностей, сховища цінностей, відповідальних осіб сховища цінностей.
3. Дайте визначення поняттю: аваль.

*Модульна контрольна робота № 2
з навчальної дисципліни «Банківські операції»
для здобувачів освіти спеціальності 5.03050801 «Фінанси і
кредит»*

ЗАВДАННЯ НА КОНТРОЛЬНУ РОБОТУ № 1

1. Визначте порядок розпорядження рахунками клієнтів, визнаних недієздатними.
2. Охарактеризуйте поняття, форми та види банківського кредиту.

Задача

Скласти баланс банку та визначити величину власних, залучених та запозичених коштів на основі наведених даних (млн грн): резервний капітал – 20, кошти на кореспондентському рахунку в НБУ – 25, статутний капітал – 40, кредити від інших банків – 17, каса – 13, дебітори – 24, кредитори – 5, депозити фізичних осіб – 36, кредити іншим банкам – 70, спецфонди банку – 14.

*Модульна контрольна робота № 3
з навчальної дисципліни «Банківські операції»
для здобувачів освіти спеціальності 5.03050801 «Фінанси і
кредит»*

ЗАВДАННЯ НА КОНТРОЛЬНУ РОБОТУ № 1

1. Розкрийте зміст розрахункових, комісійних та довірчих операцій з векселями.
2. Розкрийте зміст посередницьких операцій банків з цінними паперами.

Задача

Номінальна вартість векселя складає 50000 грн. Строк погашення векселя – 1 вересня поточного року. Підприємство, яке є векселедержателем, трансформувало комерційний кредит у банківський шляхом продажу векселя банку 1 липня поточного року. Ставка дисконту за векселем складає 5%. Нарахувати суму дисконту за векселем і визначити ціну векселя.

*Модульна контрольна робота № 4
з навчальної дисципліни «Банківські операції»
для здобувачів освіти спеціальності 5.03050801 «Фінанси і
кредит»*

ЗАВДАННЯ НА КОНТРОЛЬНУ РОБОТУ № 1

1. Охарактеризуйте поняття валютних цінностей, валютного ринку, види валютних операцій.
2. Визначте зміст операцій банку з дорогоцінними металами.

Задача

Підприємство взяло кредит в розмірі 300 тис. грн строком на 60 днів і погашало його у розстрочку через 30 днів по 150 тис. грн. Визначте суму, яку підприємство сплатить банку, якщо позичковий відсоток складає 20% річних.

ПИТАННЯ ГАРАНТОВАНОГО РІВНЯ ЗНАЬ

1. Банк, як особливий вид підприємницької діяльності.
2. Банківська діяльність.
3. Банківська система.
4. Банківська документація.
5. Принципи банківської справи.
6. Універсальні банки.
7. Спеціалізовані банки.
8. Банківські об'єднання.
9. Банківські операції.
10. Банківський капітал: суть, структура, функції та значення.
11. Форми платіжного обороту та їх особливості.
12. Суть і принципи організації безготівкових розрахунків.
13. Форми безготівкових розрахунків.
14. Види банківських рахунків.
15. Платіжна картка.
16. Суть та форми міжбанківських розрахунків.
17. Кореспондентські відносини між банками.
18. СЕП НБУ.
19. Касові операції банків.
20. Сутність кредиту, як економічної категорії.
21. Форми банківського кредиту.
22. Види банківського кредиту.
23. Кредитний портфель.
24. Організація кредитної роботи банку.
25. Кредитна політика банку.
26. Етапи процесу кредитування.
27. Плата за кредит.
28. Оцінка кредитоспроможності позичальника.
29. Форми забезпечення повернення банківських кредитів.
30. Споживчий банківський кредит.
31. Міжбанківське кредитування.
32. Кредитний ризик.
33. Цінні папери.
34. Види банківської діяльності на фондовому ринку.
35. Емісійні операції банків з цінними паперами.

36. Інвестиційні операції банків з цінними паперами.
37. Комісійні операції банків з цінними паперами.
38. Клієнтські операції банків з цінними паперами.
39. Класифікація вексельних операцій банку.
40. Кредитні операції з вексялями.
41. Торговельні операції з вексялями.
42. Гарантійні операції з вексялями.
43. Розрахункові операції з вексялями.
44. Комісійні операції з вексялями.
45. Довірчі операції з вексялями.
46. Валютні цінності.
47. Валютний ринок.
48. Валютні операції.
49. Суб'єкти валютних операцій.
50. Торговельні операції з іноземною валютою.
51. Неторговельні операції з іноземною валютою.
52. Міжнародні розрахунки та їх форми.
53. Банківська послуга.
54. Види банківських послуг.
55. Лізингові операції.
56. Факторингові операції.
57. Трастові послуги.
58. Організація послуг зі зберігання цінностей.
59. Форфейтинг.
60. Операції банку з дорогоцінними металами.

МЕТА, ТЕМАТИКА, СТРУКТУРА І РОЗПОДІЛ БАЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ КУРСОВИХ РОБІТ

Мета курсової роботи – поглиблення знань студентів з актуальних проблем аналізу діяльності банків; систематизація отриманих теоретичних знань; розвиток умінь самостійного критичного опрацювання наукових джерел; формування дослідницьких умінь; стимулювання студентів до самостійного наукового пошуку; розвиток уміння аналізувати передовий досвід та узагальнювати власні спостереження; формування вміння практичної реалізації результатів дослідження проблеми в самостійно виконаних розробках.

Основні теми курсових робіт

1. Розвиток банківської системи України.
2. Порядок регулювання та нагляд за діяльністю банків в Україні.
3. Ефективність діяльності банківського сектору (на прикладі країни на вибір за даними центрального банку).
4. Процеси формування та використання банківських ресурсів.
5. Механізми забезпечення достатності власного капіталу банку.
6. Визначення та підтримання ринкової вартості і дохідності акцій.
7. Використання ресурсів міжбанківського кредитного ринку для провадження банківської діяльності.
8. Управління зобов'язаннями банку.
9. Управління активами банку.
10. Взаємозв'язок дохідності, ліквідності та ризиковості банківських операцій та послуг.
11. Депозитні ресурси банку та операції, пов'язані з їх формуванням.
12. Організація банківського кредитування.
13. Оцінка кредитоспроможності позичальника банку.
14. Іпотечне банківське кредитування.
15. Інвестиційна активність банку на фондовому ринку.
16. Організація валютно-обмінних операцій банку.

17. Управління валютною позицією банку.
18. Формування та фінансове забезпечення відтворення недохідних активів банку.
19. Кредитно-гарантійні послуги банку.
20. Аналіз операцій з банківськими металами.
21. Механізм формування доходів банку.
22. Витрати банку: сутність та чинники, що їх визначають.
23. Аналіз прибутку і рентабельності банку.
24. Формування диверсифікованого інвестиційного портфеля банку.
25. Банківський ризик-менеджмент та формування резервів.
26. Вексельні операції банку.
27. Система розрахунків і платежів у національній валюті.
28. Системи грошових переказів в іноземній валюті.
29. Організація розрахунків чеками.
30. Організація дистанційного банківського обслуговування.
31. Організація касових операцій банків.
32. Розрахункові операції банків із застосуванням платіжних карток.
33. Комплексна оцінка ефективності банківської діяльності на основі даних фінансової звітності.
34. Механізм забезпечення фінансової стійкості банків.
35. Механізм забезпечення ліквідності банку.
36. Банківські інновації та їх використання в банківській діяльності.
37. Банківський маркетинг.
38. Організація безготівкових розрахунків у банківській системі України.
39. Інформаційні системи і технології у банківській сфері.
40. Стратегічне управління конкурентоспроможністю банку.

Курсова робота складається з розрахунково-пояснювальної записки загальним обсягом до 40 сторінок.

Структура курсової роботи:

Титульний лист
Завдання

Вступ

Основна частина, що складається з теоретичного, розрахунково-аналітичного розділів та розділу пропозицій і практичних рекомендацій

Висновки

Список використаних джерел

Додатки

Розподіл балів, що присвоюються здобувачам освіти за виконання курсової роботи з розрахунку 100 балів за шкалою КТСН:

- самостійність, цілісність плану – 10 балів;
- робота над теоретичною частиною – 10 балів;
- якість проведення аналітичних розрахунків, дослідження предмету курсової роботи – 20 балів;
- логічність висновків та пропозицій – 10 балів;
- вчасність виконання – 5 балів;
- якість оформлення – 5 балів;
- представлення основних результатів дослідження – 20 балів;
- обґрунтованість та повнота відповідей на запитання – 20 балів.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЩО ПРИСВОЮЮТЬСЯ ЗДОБУВАЧАМ ОСВІТИ. ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ В КТСН

Таблиця 1

Розподіл балів у змістових модулях 1, 2

Поточний контроль успішності				ІР	Залік	Підсумкова кількість балів
Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2				
2	МКР	3	МКР	5	10	30
	5		5			
7		8				

Таблиця 2

Розподіл балів у змістових модулях 3, 4

Поточний контроль успішності				СР	Іспит	Підсумкова кількість балів
Змістовий модуль 3		Змістовий модуль 4				
5	МКР	5	МКР	10	30	60
	5		5			
10		10				

Таблиця 3

Шкала оцінювання в КТСН

Сума балів за всі форми навчальної діяльності	Для екзамену
90-100	Відмінно
82-89	Добре
74-81	
64-73	
60-63	Задовільно
35-59	Незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України : Закон України № 436-IV від 16.01.2003. *Відомості ВР України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. С. 112.
2. Довідник банків. URL: https://bank.gov.ua/ua/supervision/institutions?page=1&perPage=5&search=&status=1&uid=&suid=&date_from=&date_to= (дата звернення: 10.12.2020).
3. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України : Постанова Правління Національного банку України № 555 від 17.11.2004.
4. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України : Постанова Правління Національного банку України № 495 від 20.10.2004.
5. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті : Постанова Правління Національного банку України № 22 від 21.01.2004.
6. Інструкція про ведення касових операцій банками в Україні : Постанова Правління Національного банку України № 103 від 25.09.2018.
7. Інструкція про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті : Постанова Правління Національного банку України № 320 від 16.08.2006.
8. Інструкція про порядок виконання операцій з дорогоцінними металами, що скуповуються у населення у виробі і брухті : Постанова Правління Національного банку України № 52 від 28.12.2005.
9. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах : Постанова Правління Національного банку України № 492 від 12.11.2003.
10. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Правління Національного банку України № 368 від 28.08.2001.

11. Інструкція про порядок складання і оприлюднення фінансової звітності банків України : Постанова Правління Національного банку України № 374 від 24.10.2011.

12. Класифікатор іноземних валют : Постанова Правління Національного банку України № 34 від 04.02.1998.

13. План рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України : Постанова Правління Національного банку України № 89 від 11.09.2017.

14. Положення про валютний нагляд : Постанова Правління Національного банку України № 13 від 03.01.2019.

15. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні : Постанова Правління Національного банку України № 148 від 29.12.2017.

16. Положення про електронні гроші в Україні : Постанова Правління Національного банку України № 481 від 04.11.2010.

17. Положення про ліцензування банків : Постанова Правління Національного банку України № 149 від 22.12.2018.

18. Положення про організацію бухгалтерського обліку, бухгалтерського контролю під час здійснення операційної діяльності — в банках України : Постанова Правління Національного банку України № 75 від 04.07.2018.

19. Положення про порядок виконання банками документів на переказ, примусове списання і арешт коштів в іноземних валютах та банківських металів : Постанова Правління Національного банку України № 216 від 28.07.2008.

20. Положення про порядок здійснення банками операцій за акредитивами : Постанова Правління Національного банку України № 514 від 03.12.2003.

21. Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах : Постанова Правління Національного банку України № 639 від 15.12.2004.

22. Положення про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України : Постанова Правління Національного банку України № 508 від 16.12.2002.

23. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (деPOSITних) операцій з юридичними і фізичними

особами : Постанова Правління Національного банку України № 516 від 03.12.2003.

24. Положення про порядок здійснення операцій з чеками в іноземній валюті на території України : Постанова Правління Національного банку України № 520 від 29.12.2000.

25. Про банки і банківську діяльність : Закон України № 2121-III від 07.12.2000. *Відомості ВР України*. 2001. № 5–6. С. 30.

26. Про валюту і валютні операції : Закон України № 2473-VIII від 21.06.2018. *Відомості ВР України*. 1994. № 40. С. 364.

27. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України № 448/96-ВР від 30.10.1996. *Відомості ВР України*. 1996. № 51. С. 292.

28. Про заставу : Закон України № 2654-XII від 02.10.1992. *Відомості ВР України*. 1992. № 47. С. 642.

29. Про здійснення операцій з електронними платіжними засобами : Постанова Правління Національного банку України № 705 від 05.11.2014.

30. Про Національний банк України : Закон України № 679-XIV від 20.05.1999. *Відомості ВР України*. 1999. № 29. С. 238.

31. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України № 2346-III від 05.04.2001. *Відомості ВР України*. 2001. № 29. С. 137.

32. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України № 4452-VI від 23.02.2012. *Відомості ВР України*. 2012. № 50. С. 564.

33. Про фінансовий лізинг : Закон України № 723/97-ВР від 16.12.1997. *Відомості ВР України*. 1998. № 16. С. 68.

34. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України № 3480-IV від 23.02.2006. *Відомості ВР України*. 2006. № 31. С. 268.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Навчальне видання

Ушакова Оксана Анатоліївна

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

Навчальний посібник

Технічний редактор

Г.Ф. Сімчук

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Підписано до друку 17.06.2021 р. Формат 60×84 ¹/₁₆.
Ум.-друк. арк. 13,1. Обл.-вид. арк. 13,8.
Тираж 100 прим. Зам. № 5544.

*Видавець і виготовлювач
Національний університет
водного господарства та природокористування
вул. Соборна, 11, м. Рівне, 33028.*

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції РВ № 31 від 26.04.2005 р.*